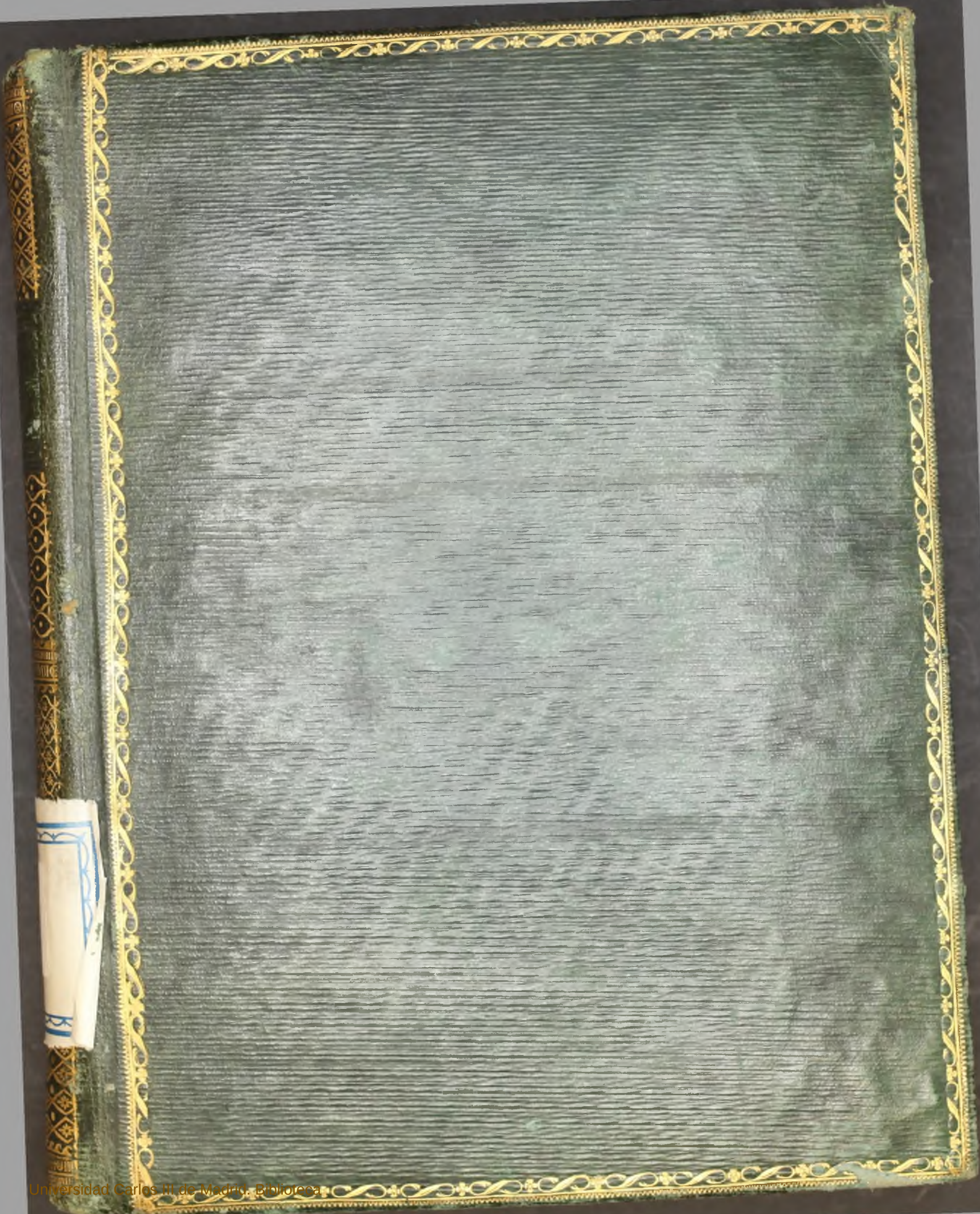
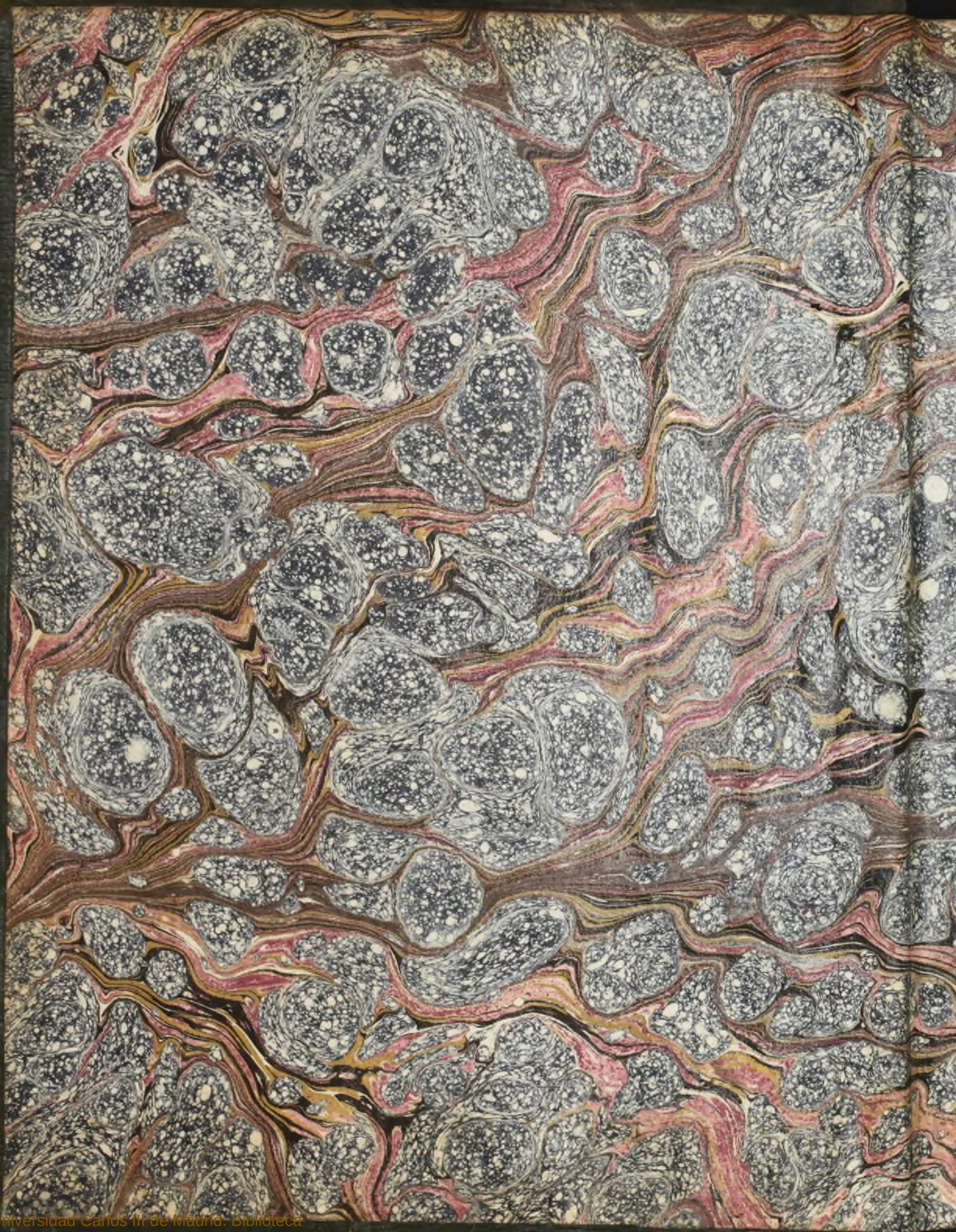
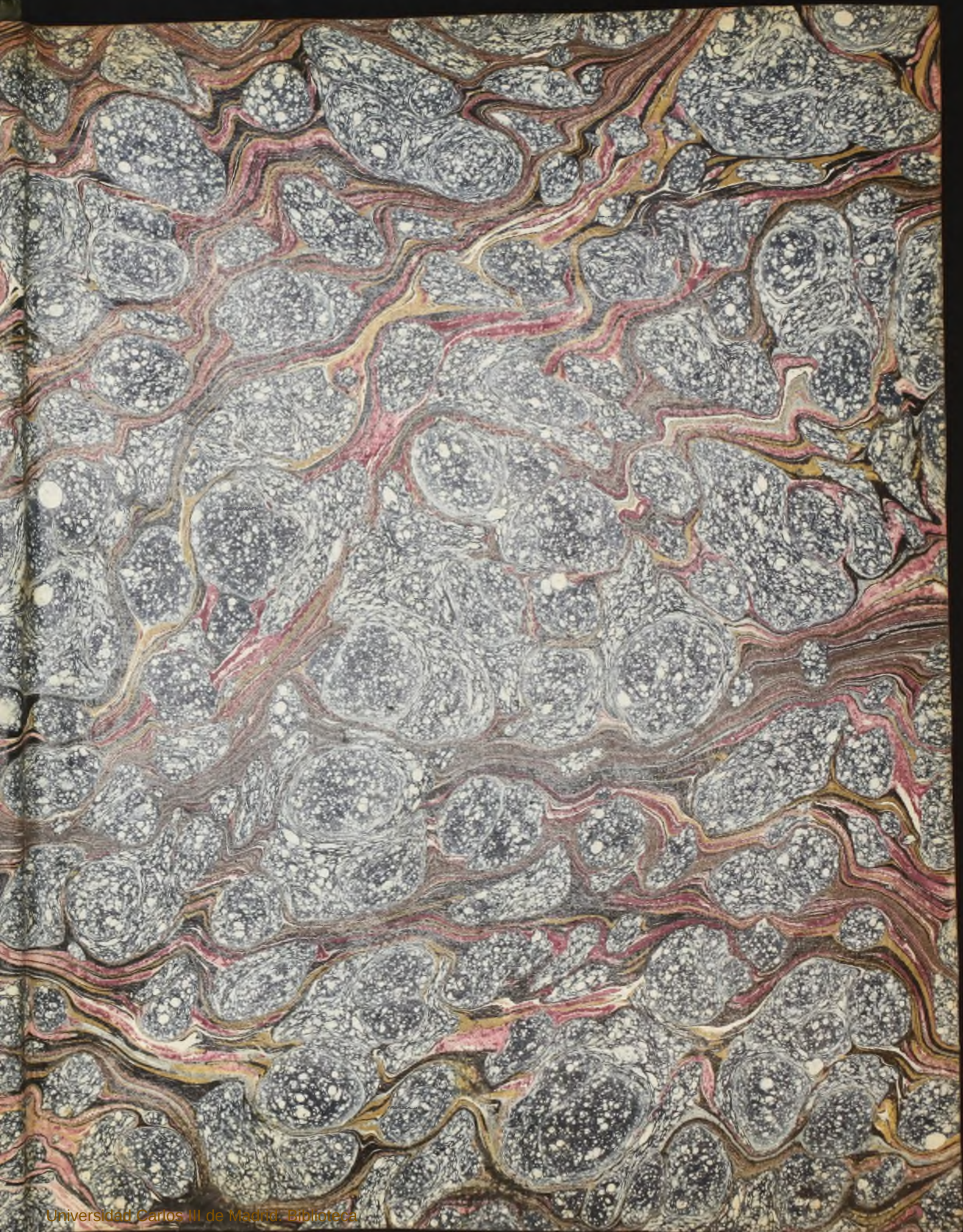

P. VII-2

C 1

T. 145759

C. 1207708

L-118. 59

Pauli Cypræi IC. Slesuicensis

DE CONNVBIO- RVM IVRE

Tractatus a multis desideratus,
QVÆSTIONES PLERASQVE OMNES,
quæ in hac materia moueri possunt, tum varios casus, qui
circa eam quotidie in consistoriis occurrunt, a ne-
mine hætenus tractatus dilucide expli-
cans ac decidens,

EXEMPLIS INSUPER EX ANTIQVITATIS HI-
storia summo labore conquisitis, & sententiarum in diuersis Ger-
manix Academiis & Consistoriis pronuntiatorum for-
mulis passim illustratus.

OMNIBVS IVRISCONSULTIS TVM THEORICIS, TVM
Practicis, quin & ipsis Assessores apprime utilis.

Editus ab

Hieronymo, Pauli F. Cypræo IC.

Cum Prefatione Dn. Hermannii Vultei Antecessoris Academiae
Marpurgensis Primarii.

Non absque Indice Rerum & Verborum.

FRANCOFVRTI.

Sumptibus IOANNIS IACOBI PORSSII,
Typis vero Nicolai Hoffmanni.

ANNO MDCVI.

Dep. Sección 2^c

Pauli Cypriani Siculicenis
157

DE CONNVBIO RVM IARE

Tractatus de mulieribus
quæ sunt in
conuivio
et de
conuivio
et de
conuivio

EXEMPLIS INVTES
et de
conuivio
et de
conuivio

CONVIVIO
et de
conuivio
et de
conuivio

CONVIVIO
et de
conuivio
et de
conuivio

CONVIVIO
et de
conuivio
et de
conuivio

CONVIVIO
et de
conuivio
et de
conuivio

REVERENDISSIMO ILLV-
STRISSIMO AC GENEROSISSI-
MO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO IOHANNI
ADOLPHO, EPISCOPO LVBECENSI, DVCI SLESWIGÆ,
Holsatiæ, Stormariæ & Dithmarici, Comiti in Olden-
burg & Delmenhorst, Domino meo cle-
mentissimo. S.

ERA est sapientia, Princeps illustrissime, Domine cle-
mentissime, certas & religioni Christianæ consenta-
neas de iis rebus, quæ in vita humana quotidie occur-
runt, habere sententias, ne falsa defendamus, neue in-
cognita pro cognitis habeamus, iisq; temere assentia-
mur. Quod cū in omnibus vitæ actionibus fugiendū
est, tum vero in iis, quæ de nuptiis existunt, cōtrouer-
siis eo diligentius cauēdum, quo hæ reliquis sunt gra-
uiiores & latius patent. Nam reliquæ iuris partes, vt Iustiniani verbis vtar, ne-
que omnibus omnino hominibus, neque rebus, neque temporibus conue-
niunt, quicquid vero circa nuptias studii insumitur, ad vniuersum pene genus
humanum pertinet. Et interpretes lites & causas quæ ad nuptias spectāt gra-
uissimas & arduas esse omnes vno ore fatentur, quod coniugio vinculum in
hominum societate nullum est sanctius neque arctius, vt quo non ad tempus
sed in perpetuum maritus & vxor inter se deuinciuntur & colligantur, & qui-
dem nōdo indissolubili. Quæ res facit, vt quasi de statu hominis agi videatur.
Accedit quod quæ circa nuptias incidunt controuersia, in vsu quotidiano
posita, & nihil controuersius, quæ de nuptiis quotidie in disceptationem vo-
cantur, sit frequentius. Itaque veteres legistatores in iure connubiorum recte
constituendo multum operæ posuerunt, omnique studio incubuerunt, vt o-
misso liberioris veneris vsu ciues honesta & liberali nuptiarum necessitudine
deuincirentur, liberisq; procreandis, recteq; educandis operam darent, qui
deinceps Ecclesiæ & Reipubl. gubernacula tenere possent. Et imprimis præ-
ter alios Romani iura legesque de nuptiis a Græcis acceptas amplificauerunt,
correxerunt, ordineque & certa methodo tradiderunt, quorum adhuc vesti-
gia tum in veterum auctorum scriptis, tum vero in Pandectis & Codice, nec
non Nouellis reliqua sunt. Tandem Romani Pontifices totam illud ius sibi
† 2 vendi-

P R Æ F A T I O.

vindicantes infinita ediderunt rescripta & canones, quibus totum ius canonicum refertum est: Ius autem Romanum & Pontificium interpretes ius commentariis illustrarūt, & quæstiones, quæ de nuptiis incidere possunt, latissime examinarūt. Nostra etiam tempestate, restituta euangelii luce, Theologi, exploris veterum erroribus, de iure nuptiarum multa tradiderunt. Verū quam variæ sint & Theologorū & Iuristarum tum veterum tum recentiorum, & quā discrepantes sententiæ, quāq; parum in plerisq; sibi consent, aliorum hac de re scripta peruoluenti fit obuium. Testantur viri nostri seculi doctissimi & ego, cum assessorem per multos annos in Consistorio Slesuicensi agerem, & aliorum hac de rescripta perlegerem, reuera sum expertus, nondum hoc ius satis explicatum, nihilq; his rebus esse obscurius. Quæ res faciebat, vt cū multa decidendis hisce causis grauissimis vtilia adnotassem, multa quæ antea a nemine tractata videram, collegissem, (quæ tamē Consistorii assessori omnino scitu videbantur necessaria, & frequenter in Consistoriis occurrebant) multa quoque quotidiano vsu & experientia addidicissem, operæ pretium me facturum esse maximum existimabam, si aliorum hac de re scriptis diligenter examinatis, darem operam, vt quæ sparsim & sine ordine ab aliis tractata essent, additis iis, quæ diligenter adnotassem & antehac scripta non reperissem, in vnum corpus cogerentur, resque tota distinctius & methodice explicaretur, & exemplis ex tota antiquitatis historia summo labore conquisitis, sententiarumque in diuersis Germaniæ Academiis & Consistoriis pronuntiarum formulis illustraretur, vt certas quodammodo hac in re sententias habere possimus. Hunc meum tractatum cum quibusdam viris clarissimis & doctissimis amicis meis communicassem, iique & in decidendis & in agendis causis matrimonialibus sæpissime non sine magna vtilitate eo vsi fuissent, non tantum auctores mihi fuerunt, vt præsentem tractatum in lucem ederem, sed vt id facerem frequenter precibus institerunt. Affirmabant namq; si publici fieret iuris, gratiam præsertim apud Consistoriorum assessores initium me maximam, nec non publicam vtilitatem valde promoturum. Ego sane difficulter hoc ipsum mihi persuaderi passus fuisset, cum plures hac de re existent conscripti tractatus, & periculosum præterea sit, hoc nostro tã erudito seculo aliquid in publicum emittere; nisi eorum, quorum suasu & precibus editione parauim, iudicio tantum tribuerem, vt nullo modo dubitem & reliquos bonos & doctos viros hūc meum laborem probaturos: imo persuasum habeam, quod ob conatum hunc meum bene apud bonos sum auditurus.

Cum autem huic meo tractatui, patronus quidā, cuius nomine inscriptus in lucem ederetur, deligendus mihi fuisset, more longa ætate a doctissimis seruato, certe non occurrebat alius quam V. C. Idque pro singulari illa gratia & elementia, qua multis annis me cōplexa est C. V. gratiose admissuram omnino confido. Fecit idem C. V. parens Magnus ille Adolphus in omnium ore animis & memoria semper victurus, qui me ante annos quadraginta in Consistoriorum numerum primitus cooptauit. Eius C. cū videret me munus meū
summa

P R A E F A T I O.

summa fide ac vigilantia implere, non dubitavit opera mea in grauiſſimis legationibus ad Magnum illum Hispaniæ Regem Philippum & in Germaniam inferiorem, aliisq; rebus grauiſſimis vti. Quæ omnia cum prompto obsequio pro virili & in defesso studio perficerem, indies magis magisque magni illius Principis non tantum erga me creuit gratia & clementia sed etiam cœptam (cum magnus ille Adolphus naturæ lege (heu) functus esset, & inuida morte summo patriæ cum gemitu subtractus, summum sui reliquisset desiderium, magnumque ciuib; & subditis dolorem,) paternam clementiam continuarent successores C. V. fratres Illustri. Principes & Domini, Dominus Fridericus & Dn. Philippus inclytæ & sanctissimæ memoriæ, tandemque V. C. Illustrissime Princeps, ita vt per triginta & amplius annos cōtinuè consiliari munus apud Holsatiæ Principes obierim. Et quamuis septuaginta fere annorum ætate & morbo decennali exhaustæ vires amplius rebus grauiſſimis superesse non sinant, nihil tamen de pristina illa gratia, qua me semper prosecuta est V. C. quicquam decessisse V. C. honorificam meæ personæ sapissimæ facientis mentionem, præclarum iudicium (cui gratias age submisſe) ab amicis meis sepiſſime mihi relatum, maximo est indicio. Sane hæc omnia si non ita essent, vnicum hoc sufficeret, quod in ciuitate Slesuicensi subditus C. V. natus, ibidem educatus, & totum vitæ meæ tempus, præter id quod studiorum gratia in plerisque Germaniæ & Galliæ Academiis, in Anglia item & Italia, transegerim: quo quid ad rem dici possit amplius equidem nō video. Offero igitur humiliter & dedico V. C. in grati animi significationem & signum hūc meum tractatum. Quod cum facio me ipsum & meos V. C. commendo, atque vnice rogo vt qua C. V. me prosecuta est gratiosa clemētia eadem porro prosequine dedignetur. Ego rursus quod vires morbo & ætate debilitatæ opere facere negant precibus meis compensabo, & Deum Opt. Max. ardentibus votis rogabo C. V. cum coniuge Illustrissima & Illustrissima prole longo donare ætatis excursu & gubernatione felici ne dedignetur. Vale & salue Illustrissime Princeps. E Slesuico prid. Cal. Septembr. An. 1605.

V. C.

subiectissimus

Paulus Cypræus.

† 3

MAGNI.

MAGNIFICIS, REVERENDIS, AM-
PLISSIMIS, CLARISSIMIS, CONSVLTISSIMIS, SPE-
ctatissimis & Præstantissimis Viris, Dominis Doctoribus, Magistris ac cæteris
omnium facultatum illustris Danorum Academiae, quæ est Hafniæ,
Professoribus dignissimis, amicis meis plurimum
colendis. S.

Q uoties recordor, viri Magnifici, Reuerendi, Amplissimi, Clarissimi, Spe-
ctatissimi & præstantissimi, quoties, in quâ recordor, (recordor autem
sapissime,) quantum mea persona tribuebant Academia vestra Profes-
sores, cum me ante aliquot annos ad professionem Iuris primariam so-
lenniter & vno ore vocare, & in locum clarissimi viri Domini Knop-
peri IC. præstantissimi sufficere, exque aliis viris clarissimis, quibus tunc temporis & Da-
nia vestra, & vicini Ducatus, totaq; Germania abundabat (cum quibus ego minime cõ-
ferendus eram; imo longe me inferiorem illis lubens meritoq; fateor) meam personam
deligere non dubitarunt, toties fateri cogor, ita me eiusdem Academia Professoribus ob
praclarum istud de mea persona iudicium deuinctum, vt nunquam illis satis dignas per-
soluere possim gratias. Optaui nihilominus dari mihi occasionem, non dico de illustris A-
cademia Professoribus hoc ipsum demerendi (ad hoc enim nimis imbecillem, tenuitatem
meam agnoscens, me profiteor) sed animi mei gratitudinem quacunque saltem ratione
declarandi. Quam hætenus mihi defuisse vti dolui, ita hanc mihi hoc tempore oblatam
negligere nullo modo debui. Quæ quidem etsi tanta, quantam optarem, non sit, talis ta-
men, meo iudicio, est, qua publice testatum facere possim, quantum illustris Academia
Professoribus debeam, quanti eos faciam, & quam eos eam ob causam solam. Quem igitur
ad vos Professores mitto tractatum grati mei animi publicum argumentum, hilari
vultu accipite, & me meosque vestro fauore & amore prosequi ne dedignemini. Habeti-
tis rursum me pro virili ad omnia promptum paratumque. Valete Viri Clarissimi.
H Slesuico, prid. Cal. Septemb. An. 1605.

Vestri

obseruantissimus

Paulus Cypreus IC.

VIR.

VIRTUTE ET ERUDITIONE

PRÆSTANTI VIRO, DN. HIERONY-

mo Cypræo, Iurium Candidato, apud inclytam Spiram iam agenti, amico suo carissimo. S.

*L*itera tua, Ornatissime Domine Hieronymè, reddita mihi sunt recte, hoc gratiores, quo tu mihi es carior. A te enim tempore, quo te in hac Academia Marpurgenſi primum noſſe cepi, amavi te valde, atque etiamnum amo ob ſingulares tuas virtutes & eruditionem, quarum nobis præclara, dum hic fuiſti, exhibuiſti ſpecimina. Nec me fallit, quam de te concepi, opinio. Magnus eris in Republ. magnusque tui uſus, & quem Academia Germania atque Gallia ad magna præparatum ad auguſtiſſimum illud & incorruptiſſimum Imperii Romani ſacroſancta iuſtitia tribunal, quod eſt Spira, miſerunt; eundem illud ad longe maiora factum reddet patria Holſatia, ima Imperio. Maacte igitur ſis animo, mi Hieronymè atque ita omnia tecum ſtatue, Rempubl. Chriſtianam tuam nunc deſiderare operam. Gratulor autem plurimum patri tuo, viro clariſſimo, Dn. Paulo Cypræo, Germania Iuriſconſulto excellentiſſimo, Holſatia Conſiliario, (cum quo ante annos nouendecim, cum Illuſtriſſimorum Haſſia Principum in Holſatiam & Daniam eſſem legatus, amicitia contracta memoria mihi ſemper eſt iucundiſſima.) quod hucusque vixerit, & te filium talem veſtigiaſi ſuis inſiſtentem viderit. Ceterum legi pagellas, quas ad me miſiſti, a patre tuo de iure connubiorum ſcriptas, eaſque legi, ut in iſtiusmodi ſcriptis ſum ſolitus, perquam diligenter & accurate. Vellem miſiſſes omnes, tamen ſi ex his, ut ex ungue Leonem. Animus mihi fuit iam a multis annis in duobus potiſſimum capitibus iuris aliquid imperſoris opera collocare, quorum unum eſt de hoc ipſo connubiorum iure; alterum de iuriſdictione: & illud quidem, præpter frequentioreſ eius uſum, & quod Iuriſconſultis non eſſet proprium, ſed cum Theologis commune: hæc vero

propter

propter sui splendorem & elegātiā. Verum priori ista cura patrem tuum ~~me~~
exsoluisse video. Ita enim omnia pertractat accurate & solide, ut quid illis ad-
di possit equidem non videam: dictione vero tam eleganti & commoda, ut ea
nihil elegantius: ordine vero tam iusto, ut qui alium desideret, non intelligat
modum res suo & legitimo disponendi ordine; cum primis autem iucunda est
illa, quæ in auctores elegātiore excurrit, expectatio, qua rei gravitatem mira
iucunditate contemperat, ut quem semel admisit lectorem, non dimittat faci-
le. Quam ob causam non dubito, quin pater tuus hoc eruditissimo & elegan-
tissimo suo scripto, de Theologis & Iurisperitis quam optime sit meriturus,
maxime vero de his quibus hoc in causis matrimonialibus iudicandi munus
commissum est: ut profecto nolim, esse ullum vel Theologum, vel Iurisperi-
tum, qui eo careat. ego profecto id in bibliotheca mea pro thesauro habebo, tu
facito, ut mox, ubi excusum fuerit, habeam: nihil, crede mihi, gratius erit,
aut acceptius. Video patri tuo & ingenium esse, & facultatem ingentem de
studiis nostris bene merendi, ut ipsi optem atatem vegetiorem, & valetudinem
meliorem, quam utramque cum nouerim, hoc magis ego miror, quod id præ-
stare potuerit. Tu vide, ut ita paternis vestigiis insistas, & te filium tanto pa-
tre dignū publice exhibeas. Vale mi Hieronyme, & me tui esse amantiſſimum
omnino tibi persuade. Scribebam Marpurgi Hessorum in summis meis occu-
pationibus, calamo currente; a. d. 6. Augusti Anni Christi 1605.

Tui amantiſſ.

Hermannus Vulceius, IC.

PAVLI

PAVLI CYPRAEI IVRISCONSULTI IN TRACTATVM DE IVRE CONNVBIORVM

P R A E F A T I O.

§. 1. Quæstionem de nuptiis esse per difficilem, quotidianam, de rebus arduis apud omnes gentes controuersam, & nondum satis explicatam: Ideoque diligenter cognoscendam.

§. 2. Qui auctores doctrinam de nuptiis tractarint & illustrarint.

§. I. S V M M A R I A.

- 1 *Quæstio de nuptiis difficilis est & perobscura.*
- 2 *Coniugii laus.*
- 3 *Quare à Paulo mysterium, hoc est, Sacramentum appelletur matrimonium.*
- 4 *Quæstiones de nuptiis frequentissima & dubia.*
- 5 *Quæstiones de nuptiis nondum satis euolutas.*
- 6 *Tractatus de nuptiis ad vniuersum pene genus humanum pertinet.*
- 7 *Matrimonium seruitutis instar.*
- 8 *Apuleius matrimonium pedicas nuptiales appellat.*
- 9 *Matrimonium vinculum appellatur.*
- 10 *Matrimonium dicitur Capistrum.*
- 11 *Coniugium dicitur grauis sarcina.*
- 12 *Veteres legislatores in Iure connubiorum recte constituendo multum opera posuerunt.*
- 13 *Quare veteres peculiaria iudicia & auditoria, quæ Consistoria appellantur, instituerint ad dirimendas controuersias matrimoniales.*

A

Cum

1 V M multæ † in iure res controuersæ explicationem lu-
 menque desiderât, tum perdifficilis, quod homines eru-
 diti minime ignorant, & perobscura est quæstio de iure
 Connubiorum, seu de Nuptiis: Quæ & in vsu quotidiana
 2 ante oculos posita est, & cognitu maxime est necessa-
 ria. Hæc enim † ad rem sanctissimam maximamq; , hoc
 est ad societatem coniugalem initio creati orbis à Deo
 Optimo Maximo institutâ, & ad lites, quæ de ea existunt
 recte diiudicandas pertinet. Quid enim coniugio præstabilius? quid commodi-
 us? quid vtilius? quid pulchrius? vt quo Maritus & vxor in vnum corpus vnam-
 que animam coalescunt, filii nepotesque ad posteritatem propagantur, & im-
 mortalitas quodammodo artificiose humano generi paratur, Deo vero Ecclesia
 3 colligitur? *Novell. 140.* Vnde merito † & recte fons Oeconomiae Ecclesiæ & Rei-
 publicæ seminarium à *Diuo Paulo ad Ephes. 5.* mysterium, hoc est, Sacramentum
 appellatur, quod typum rei maximæ & sanctissimæ humanæ scilicet, & diuinæ
 4 naturæ in Christo vnionis nobis exhibet & repræsentat. Quid † controuersis,
 quæ de Nuptiis quotidie in disceptationem vocantur frequentius? De quibus
 tam variè sunt & Theologorum & Iureconsultorum tum veterum, tum re-
 centiorum, tamque discrepantes sententiæ: vt magno argumento sit, nondum
 5 hanc iuris partem satis euolutam esse. Eam itaq; † si quis explicandam suscipiat,
 & quæ ab aliis tradita sunt diligenter examinet, operæ precium facturus esse
 maximum videatur. Vera enim est sapientia certas & religioni Christianæ con-
 sentaneas, de iis rebus, quæ in vita humana quotidie occurrunt, habere senten-
 tias: ne falsa defendamus, neue incognita pro cognitis habeamus, iisque temere
 assentiamur. Quod cum in omnibus vitæ actionibus fugiendum est, tum vero
 in iis, quæ de Nuptiis existunt, controuersis eo diligentius cauendum est, quo
 hæ reliquis grauiores sunt & latius patent. Nam reliquæ iuris partes vt Iustinia-
 ni verbis *Novella 22.* vtar, neque omnibus omnino hominibus, neque rebus, ne-
 6 que temporibus conueniunt. Quicquid vero † circa Nuptias studii infumitur, ad
 vniuersum pæne genus humanum pertinet. Itaque recte coniugium primus hu-
 manæ societatis gradus constituitur. Et interpretes lites & causas, quæ ad Nu-
 ptias spectant grauissimas & arduas esse omnes vno ore fatentur DD. in *C. cau-
 sam matrimonii de offic. de leg.* quod coniugio vinculum in hominum societate
 nullum sit sanctius neque arctius: vt quo non ad tempus, sed in perpetuum ma-
 ritus & vxor inter se deuinciuntur & colligantur, & quidem nodo indissolubi-
 li. Quæ res facit, vt quasi de statu hominis agi videatur. Idque doctõribus
 7 isse video. Et quod matrimoniũ † seruitutis instar sit; cum vtut iacta sit alea, alter
 alterum deserere non possit neque discedendi facultatem, neque corporis sui
 ius & potestatem habeat, *arg. l. 2. de lib. hom. exhi. Diuus Paulus 1. Corinth. 7.* quod
 græcis verbis innuit, *ὅμιλος γάμου δούλος τῷ* ἑῷ ἢ μὴ γάμου ἀνδρὸς οὐκ ἔστι κα-
 τὰ: Id est existimato te si maritus factus fueris in omni vita seruum fore: Vir sine
 vxore

vxore malorum expers est. Hinc *Apuleius* coniugium † pedicas nuptiales appellat. 8
Luxuria, inquit, puerilis pedicis nuptialibus alliganda est *lib. 7. de au. asino*, & ma-
trimonii effigies est hominis qui collum iugo summittit & pedes compedibus
vinctos habet. *Vincentius Chartarius de imaginibus Deorum fol. 133.*

Item vinculum † appellatur. *Virg.*

Ne cui me vincto vellem sociare iugali.

Plutarchus δῆμον vocat. Coniugium est lasciuientis ætatis vinculum firmissi-
mum, in libello de pueris instituendis. *Achilles Statius.* Tibi ergo vxorem dat pater?
Quid commeruisti, vt in vincula coniiciaris?

Item † capistrum. *Satyrus.*

10

Stulta maritaliam porrigis ora capistro.

Et 32. q. 7. Grauis sarcina † dicitur esse coniugium & vinculum nuptiale solui
non debere. Qua de causa veteres legislatores † in iure Conubiorum recte con- 12
stituendo multum operæ posuerunt, *Arist. in Polit. lib. 2. cap. 7. Plut. in Apophteg. La-*
coni. Dion in orat. Augusti contra cælibatum, omnique studio incubuerunt, vt omisso
liberioris veneris vsu, ciues honesta & liberali nuptiarum necessitudine deuin-
cirentur, liberisque procreandis, recteque educandis operam darent; qui dein-
ceps Ecclesiæ & Reipub gubernacula tenere possent. Fuit (*inquit Horatius in ar-*
te Poetica) hæc sapientia quondam,

Concubitu prohibere vago, dare iura Maritis,

Oppida moliri, leges incidere ligno.

Et lib. 1. serm. satyr. 3.

Oppida cæperunt moliri, & ponere leges,

Neu quis fur esset, neu latro, nec quis adulter.

Quæ cum ita sint, merito nobis præ cæteris studio & curæ esse debent quæ ad
nuptias pertinent, d. *Novella 22.* Atque ea in re maiores nostros imitabimur, qui 13
cum experientia didicissent, lites & causas conjugales frequentes esse, & iudi-
catu difficiles, peculiaria iudicia, & auditoria instituerunt, ad eas dirimendas,
quæ Consistoria vulgo nominantur. Sed & apud gentes prophanas, & à Chri-
stiana religione abhorrentes, etiam nostra ætate, nulla sunt frequentiora iudi-
cia & lites, quam de nuptiis & repudiis. Idque propter πολυγαμίαν, quæ apud
Turcas & Persas, aliasque Orientis nationes recepta est. Quæ tamen prius ex-
stinctæ sunt, quam constituentur: imo temporis momento finiuntur, vt verbis
Nicolai Clenardi, qui Africam Arabicæ linguæ discendæ gratia peragrauit, vtar.
In epist. ad Abbat. Tonglarensem. Quod in gente illa barbara maxime prædicandum
est. Atque hinc tritum apud Mauros prouerbum esse idem commemorat. Opes
Christiani perdunt litigando, Iudæi festorum celebritatibus & coniugiis, Mau-
ri celebrandis nuptiis.

§. 2. S V M M A R I A.

1 Primo omnium fundamenta huius doctrina iecit Moyses.

A 2

2 Apo-

P P Æ F A T I O.

4

- 2 *Apostoli etiam quadam de nuptiis scriptis suis intexuerunt.*
- 3 *Hebraei latissime ius connubiorum explicant.*
- 4 *Romani leges de nuptiis amplificarunt.*
- 5 *Romani Pontifices multas de nuptiis ediderunt constitutiones.*
- 6 *Ius nuptiarum nondum satis explicatum.*

1 **D**OCTRINA autem† huius fundamenta, primus omnium iecisse posterisq; prodidisse videtur afflatu diuino præditus M o s e s: qui ex Dei præscripto nuptias certis limitibus inclusit, legibus latis quæ vbique in Pentateucho occurrunt præcipue vero, *Leuitici 18. 19. & 20. 21. 26. Deut. 22. 27. Num. cap. 5. Exod. 22. & 24.* Quibus etiam seruator noster quædam adiecit, legi Mosaicæ partim derogantia, partim eâ† explicantia quæ in Nouo Testamento extant. Sed & Apostoli, nonnulla de nuptiis scriptis suis intexuerunt, quibus res maximæ determinantur. Legis autē† Mosaicæ illustrandæ & amplificandæ studio, Hebræi multa congesserunt, & in suas Pandectas retulerunt, quibus vniuersum ius Connubiorum complectuntur & latissime explicant. Suntque ea de re tractatus de sponsalibus [*Massechth Chiduschin Massechth Gitin*] inscriptus. Item tractatus de Repudiis vulgo [*Massechth & jeuamoth*] Id est, tractatus fratruum: quo agitur de fratre, qui ex lege Moïsis defuncti fratris vxorem ducere cogitur. Et [*Massechth Cetouuoth*] id est, tractatus contractuum, quo de obligationibus mariti & vxoris & pactis de talibus differitur tredecim capitibus distinctus. De quibus omnibus recte licet pronunciare quod de suis libris ad Auitum scripsit *Martialis*:

Sunt bona sunt quadam mediocria sunt mala plura

Que legis hic, aliter non fit, Auite, liber.

De legibus autem Moïsis Græci, inprimis autem Lacedemonii & Athenienses multa etiam ad ius Connubiorum spectantia, in suam Rempublicam transfulerunt vt suo deinceps loco demonstrabimus. Romani† vero, quorum tanta fuit in iure condendo sapientia, quanta in tot imperii opibus acquirendis, vt humanitatem, doctrinam, religionem, ita & iura, legesque de nuptiis à Græcis acceptas amplificarunt, *Cicero pro Flacco. Iustinian. §. non eleganter. De iure natural. gent. correxerunt ordineque & certa methodo tradiderunt: quorum adhuc vestigia in veterum auctorum scriptis, tum vero in Pandectis & reliquis iuris ciuilibus libris, in codice Iustiniani lib. 5. Titulis 24. Et Nouella 22. Et codicis Theodosiani libro 3. Tit. 5. & vndecim sequentibus, reliqua sunt: dignissima sane ad quæ iudex tanquam ad lapidem Lydium cōtrouersias de nuptiis examinet.* Tandem vero† Romani Pontifices totum sibi illud ius vendicarunt infinitis editis rescriptis, & canonicis, quibus ius Canonicum refertum est; sic multa corrigens ex legibus Principum, vt ipsum tamen parum secum consentiat, vt *Erasmus* recte sentit. Ius autem Romanum & Pontificium Interpretes suis commentariis illustrarunt, & quæstiones quæ de nuptiis incidere possunt latissime examinarunt. Nostra vero etiam tempestate, restituta Euangelii luce Theologi explosis veterum erroribus

DE SPONSALIBVS.

bus de iure nuptiarum rectius multa tradiderunt, quamuis & ipsi in plerisque sibi parum consent: vt magno † argumēto sit, nondum hoc ius satis explicatum esse, nihilque his rebus esse obscurius. Idque testantur viri doctissimi nostri seculi. *Erasmus* scribit ex nullo contractuum genere plus nasci barbarum quam ex matrimonio. Et *Lutherus* prouerbiū hinc natum existimat; eum cui fortuna sit propitia, sponsam domum ducere: nimirum propter varietatem circumstantiarum, quæ animū iudicū in diuersa trahunt: & dubium litis euentum, & quod indies noui casus emergant, qui nulla certa lege continentur: *l. neque leges de legibus*, & quod tota de nuptiis disputatio lubrica sit. Quibus de causis & nos, aliorum vestigiis insistentes, totam hanc de nuptiis disputationem duobus libris complexi sumus: dedimusque operam, vt quæ sparsim & sine ordine tractata sunt, in vnum corpus cogerentur, resque tota distinctius & Methodice explicarentur. Prior autem liber de sponsalibus institutus est: Posterior de nuptiis. Idq; quod eum ordinem Iureconsultos & reliquos qui in hac re sudarunt tenuisse videmus. Neque id temere meo iudicio. Nam qui naturam ducem sequitur nunquam aberrabit. Ordine autem naturæ sponsalia nuptiis antecedunt. Sunt enim principium, gradus & fundamenta, quæ ad nuptias viam muniunt & patefaciunt.

CAPVT I.

- §. 1. Cur sponsalia nuptiis præmittantur rationes explicantur.
- §. 2. De spatio seu interuallo temporis à veteribus præstituto & hodie inter sponsalia & nuptias obseruando.
- §. 3. An sine sponsalibus matrimonium contrahi possit.

§. I. S V M M A R I A.

- 1 *Causa recensentur quare duobus actibus seu gradibus consummatio matrimonii absoluitur.*
- 2 *Prima & potissima causa.*
- 3 *Secunda ratio siue causa.*
- 4 *Commeni constitutio ne sponsalia & nuptiae vno & eodem die simul ad exitum perducantur.*
- 5 *Quidam docti viri tradiderunt nouas nuptas statim à virginitate amissa latere & domo prodire non debere, & quare.*
- 6 *Tertia ratio.*
- 7 *Quarta ratio.*
- 8 *Solus conuictus & cohabitatio matrimonium non constituunt.*
- 9 *Veteres tam Hebraei quam Graeci & Romani nullas nuptias absque sponsalibus ratas esse voluerunt.*
- 10 *Vox Pellex vnde deducta.*

- 11 *Veteres ne quidem nuptias simulatas & fictas seu imaginarias sine sponsalibus probant: quod exemplis illustratur.*
- 12 *Apud Romanos sponsalia nuptias antecessisse ex veterum scriptis docetur.*
- 13 *Idem apud Christianos in primitiua Ecclesia obseruatum fuisse exemplis docetur.*
- 14 *Quinta ratio.*
- 15 *Per actus magis declaratur veritas quam per verba.*
- 16 *Vnde mos iste apud Christianos vt sponsus & sponsa bis interrogentur.*
- 17 *Geminatio verborum & iteratio actus notat firmitatem propositi & voluntatis seu consensus.*
- 18 *Vbi interuenit geminatio ibi praesumitur plena deliberatio.*
- 19 *Distincta vnicuique genti vocabula fuisse sponsaliorum & nuptiarum.*

Vt autem ordine nostra progrediatur disputatio, primo causas ob quas sponsalia in vsum vitae deducta sunt, examinabimus: Deinde ad definitiones, causas efficientes, effectus, & reliquas Methodi quaestiones perueniemus.

1 **A** Veteribus non temere institutum est, vt à sponsalibus ad nuptias progressus fieret, & vt duobus hisce actibus vel gradibus consummatio matrimonii absolueretur: potissimum autem hæc causa esse videtur: quod cum ad conseruationem generis humani institutum sit matrimonium, & tam coniugum, quam eorum, quorum in potestate sunt coniuges, consensum requirat, necesse fuit actum aliquem seu contractum præmittere, quo ante coniunctionem, voluntas tam parentum, quam coniugum, & promissio disertis verbis exprimerentur. Cui peculiare etiam nomen propter excellentiam tribuere placuit vetustati: cum in reliquis contractibus consensus præcedens & constituens contractum, appellatione peculiari non notetur, Taceo ad obligationem tanti momenti summa cum deliberatione & electione, quæ fit recta cum ratione, accedendum esse. Et hic si vsquam alias adhibendum esse illud. *σπένδεις βραδεως & κατὰ πόδες ἐλάττω*. id est, pedetentim. Gemina enim est & anceps in Connubio via: quarum altera ad miseriam ducit; altera ad felicitatem. Itaque priusquam te in viam des, non minus sollicitè deliberandum est, quam Herculem fecisse scribit Xenophon & Cicero; duabus viis propositis quarum altera ad virtutem duceret, altera ad voluptatem. Quo spectat illud *Iuuenalis Satyr. 7.*

*Figendum & memori tractandum pectore, siue
Coniugium quæras, vel sacri in parte senatus
Esse velis.*

3 Deinde quod honestatis ratio non patitur, vt vno & eodem momento consensus & concubitus concurrant & cumulentur, ideoque gradibus distinctos esse conueniat. Atque ea in re matrimonium à barbararum gentium coniunctione differt: vt quæ nulla præeunte deliberatione & consensu pecudum ferarum-

rarumque ritu promiscue in concubitus ruunt, quemadmodum homines antequam ad humanitatem essent exculi fecisse *Lucretius testatur*, his verbis:

*Et Venus in syluis iungebat corpora amantum,
Concubabat enim vel mutua quemque libido,
Vel violenta viri vis atque impensa libido,
Vel precium glandes, atque arbuta vel pira lecta.*

Quod etiam de Græcis refert *Tzetzes historiarum Chiliad. 5. Cap. 17.*

*Αἱ τῶν ἑλλήνων πρῶτες ἐν γυναικί καὶ ἑλλάδα
Οὐκ ὥσπερ νῦν ἐξέωγνοντο νομίμοις τοῖς ἀνδράσι
Δίκην κτήνων δ' ἐμίγνοντο τοῖς βυλομένοις.*

Id est, Græcorum olim mulieres in Græcia non quemadmodum hodie fit viris nubebant legitimis, sed pecudum ritu commiscebantur, qui eas expeterent. Et de aliis gentibus idem refertur. *Bonsinius de pudic. Coniuga. lib. 1. fol. 29. Et Alexander ab Alexand. lib. 1. cap. 24.* Et Cecrops primus Athenis vagam & incertam Venerem ad vnus cum vna coniugium reduxit; *Athenaus lib. 13.* Vnde idem *Lucretius*:

*Et mulier coniuncta viro concessit in vnum,
Castaque priuata Veneris coniugia lata
Cognita sunt, prolemq; ex se videre creatam.*

Quare recte *Alexius Comnenus Imperator*† constitutione lata constitutio emissa *men- 4*
se Julio Anno ab orbe condito 592. cavit, ne sponsalia & Nuptiæ res distinctæ simul eodem die & vna hora ad exitum & effectum perducantur sed temporis intervallo discernantur. Verba ita habent: *Καὶ μὴ μετὰ ταῦτον συμπιπτεῖν ἐν ἡμέρᾳ ἢ ἡμέρᾳ μίᾳ παραγμάτων διηρημένῳ ἐκ πλείονος ἀποτέλεσμα.* Quæ constitutio decoro & honestate nititur cuius inprimis in nuptiis habenda est ratio. Neque enim in Republica bene constituta ferendum, vt statim post peracta sponsalia coniuges in complexum venereum ruant. Etsi in multis locis Christiani orbis id vltu receptum sit. Quod etiam *Augustinus* scriptum reliquit: Institutum est, inquit, vt pactæ sponsæ non statim tradantur, ne vilem habeat maritus quam suspirauit sponsus d. latam. Quod præceptum illa celeritas incontinentiam arguit & mulieri maculam næuumque aspergit. Qua de causa *Moses* præcepit *Deuterom. 22.* ne Dominus captiuam ducat, antequam ea triginta dies parentes luxerit, comam raserit, ungues refecarit, quo aspectus sui tanta turpitudine Domini desiderium feder, ac lamentationis tempore amor depellatur. Non enim mente effrena ad concupiscentias est accedendum, vt *Procopius Gazeus* scribit. Triginta autem dies præscribuntur domino, quod id spatium temporis satis esse existimauit *Moses*, ad deliberandum an ducenda esset captiua nec ne: ne dominus libidine incitatus eius nuptias appetere videatur. Idque eleganter explicat *Clemens Alexandrinus lib. 2. Stromatum, & lib. 3.* Quod enim vellet lex viros: vti moderate vxoribus, & propter solam liberorum susceptionem: Ex clarum est, quod prohibet quidem eum, qui non habet vxorem, statim cum captiua

captiua habere consuetudinem. Quod si semel desiderauerit, ei cum sponsa fuerit capillos, permitttere vt lugeat triginta diebus. Si autem ne sic quidem emarcescat cupiditas, tum liberis operam dare, cumque dominatur impulsio, probata sit præfinito tempore, consentanea rationi appetitio est: Quid þ quod his de causis viri quidam docti tradiderunt, nouas nuptas statim à viginitate amissa, latere, & domo prodire non debere, quemadmodum Elizabetham Zachariæ vxorem dilituisse scribunt. Et quod ea res Comneno occasionem præbuerit hanc legem ferendi ipse non obscure innuit. Refert enim suo tempore etiam post sponsalia, cum iis qui annum septimum duntaxat excessissent, contracta sponfos ad desponsatas accessisse, non secus, ac si coniugium consummatum esset, continuaque consuetudine atque libertate congressus amoris flammam accendisse. Atque hæc quidem quæ latius persecuti sumus *Viues* breuissimis verbis complexus est; qui sponsalia, inquit, ita instituere ne primo statim congressu coniuges iungerentur, pudicitia maxime videntur consuluisse: ne mulier & familiariter versaretur, & rem haberet cum eo, quem nunquam fortassis prius esset allocuta, quod non fieret sine magna pudicitia & pudoris iactura, in quibus sita est haud exigua pars bonorum in ciuitate morum, & publicæ quietis per gentes omnes. Hactenus *Viues*. Quin & alia eiusdem Comneni cōstitutione, quæ ad suggestionem Curopalatae & Magni Drungarii Viglae edita est, traditur non exiguas incommoditates ad parentes redire, si vno & eodem tempore sponsalia & nuptia parentur, quod scilicet parentes liberis prospicere, eorumque commodis inferuire cupiant, & tamen angustia temporis, quo minus id facere possint excludantur.

6 Sed & hæc mouisse ratio videtur homines sapiētissimos þ ad inducēda sponsalia, quod in contractibus, & obligationibus magni momenti, & vbi periculum est promissio conuenienter rei traditionem præcedit. Idque quod error initio contractus admissus facilius corrigi possit, quam eo ad exitum perducto & consummato. Id si vsquam alias certe in coniugio cauendum est, vbi si semel male ceciderit alea non est quod arte corrigas. Est enim ex iis in quibus, vt dici solet, non est bis peccare. Cum coniux coniugi non tantum quo ad res externas obligetur, sed se suumque ipsius corpus alterius potestati tradat & committat, & quodammodo in seruitutem perpetuam redigat. Et in rebus arduis & grauissimis cautius agendum est. *Leo Nouella* 109. Hinc posterioribus seculis in morem perductum est, vt spatium aliquod intercederet inter sponsalia, & nuptias, & vt promulgatione publica in cœtu & frequentia populi facienda, ea res omnibus innotesceret, idque trinundino (vulgus Bannum appellat) quo re adhuc integra dispici posset, num causa subesset, quæ nuptias impediret, ei in tempore occurreretur, potius, quam vt consummato coniugio frustra remedium adhiberetur. *Durandus lib. 4. distinct. 27. q. 3.* Itaque post trinam denunciationem non est audiendus qui nuptias disturbare conatur. Idque Rex *Dania Fridericus recte constituit, Anno 1582.* Quod & *Erasmo* placuisse video, qui disertis verbis tradit,

dit, veterum prudentiam, quo magis excluderet omnem captionem, præmittere solitam fuisse sponsalia. Et recte. Nam secuto concubitu, res in integrum restitui nullo pacto potest, iuxta illud. Læsa pudicitia est, deperit illa semel. Atque eo recte accommodari possunt Poetæ versus, *Ouid. Fastorum lib. 3.* (quamuis de saliorum diebus festis, in quibus à nuptiis abstinendum sit loquatur.)

Nubere si qua voles, quamuis properabitis ambo

Differ, habent parua commoda magna mora.

Huc accedit, quod † sponsalibus omissis aut non rite factis, neuter coniugum 7 certo scire possit, etiam si vna viuant & habitent, vtrum Mariti vel vxoris, an vero concubini concubinæ & pellicis locum obtineat. Quod † solus conuictus 8 consuetudo & cohabitatio matrimonium non constituat, *C. 1. 30. q. 5. DD. Imola & Abbas C. illud de præsumptionibus. Couarruias 2. part. c. 1. num. 5.* Itaque apud Virgilium Didoni ex solo concubitu nuptias struere volenti, recte ab Ænea occurritur, se nunquam animum coniugis habuisse, neque fidem Didoni dedisse, vt ex his verbis colligitur. *lib. 4. Aeneidos:*

Nec iam furtiuum Dido meditatur amorem

Coniugium vocat hoc prætexit nomine culpam. Item:

Per connubia nostra per inceptos Hymenæos.

Cui Æneas respondet.

----- *Nec ego hanc abscondere furto*

Speraui, ne finge fugam nec coniugis vnquam

Pratendi tadas, aut hac in fœdera veni.

Itaque † veteres tam Hebræi quam Græci & Romani nullas nuptias absque 9 sponsalibus ratas esse voluerunt. Vnde Kimhi, Hebræorum doctissimus Pilleges (vnde vox † pellex deducta est.) hoc est, mulierem definit viro coniunctam 10 absque sponsalibus & scriptura concubitus gratia, id est, concubina focaria vel pellex: verba Kimhi hæc sunt: [*Philegesch Hie Hoamo Hamirichedes Leadom Lemischcouo Belo Cetuuu Vbelo Chiduschin*] Quo spectat illud Phocilidis monentis ne quis sine sponsalibus mulieri coniungatur, *Μηδὲ τίς ἀμνήσειτα βίη κοῦρησι μνηγεῖν* argumento est, quod Caius Caligula Imperator, Lolliam Paulinam ducturus, maritum Memnium Regulum coegit; vt sibi eam desponderet, ne in leges committeret, si eam sibi non desponsatam duceret, vt refert *Zonaras*, αὐτὸν τὸν αὐδύον αὐτῆς ἐγγυῖσαι αὐτῷ τὴν γυναῖκα βιάσαι ἵνα μὴ ἀνέγγυον αὐτὴν λαβὼν παρὰ νόμισιν. *Dion. lib. 59. & Xiphilinus.* Nero ciuis Romanus vxorem Liuiam Augusto despondit patris loco. *Dion. lib. 48. fol. 236. & Xiphilinus.* Et Martiam vxorem vna cum Catone marito despondit Hortensio Philippus Martiæ pater. *Plutarchus in Catone Minore.* Cato animaduerso Hortensii studio, non aduersatus est Martiæ, tantum patris consensum requiri dixit. Atque is compellatus, facilem sese præbuit, neque aliter quam ipso Catone præsentem, & vna despondente, Martiam Hortensio locauit. Imo ne nuptias quidem † simulatas & fictas seu imaginarias 11 sine sponsalibus probarunt. Nam cum M. Anthonius Bachum iuniorem se no-

minari, & Mineruæ maritus haberi vellet, Athenienses, ne absque sponsalibus maritus fieret, Mineruam illi desponderunt. Atque ille conditionem accepit, & ab eis dotis nomine, decies centena millia drachmarum exegit: vt testatur *Dion. lib. 48. Xiphilinus & Zonaras tom. 2. Seneca lib. 1. suaforiarum*. Nam cum, inquit, Antonius vellet se liberum patrem dici, & hoc nomen subscribi statuis, occurrerunt venienti ei Athenienses cum coniugibus & liberis & *Διδύσκον* salutauerunt. Bene illis cesserat si nasus Atticus ibi substitisset, dixerunt despondere ipsas in matrimonium Mineruam Musam suam, & rogauerunt vt duceret: Et Antonius ait ducturum, sed dotis nomine imperare se illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait, huic quidam impune fuit, sed Atheniensium sponsalia mille talentum æstimata sunt, quæ cum exigenter complures contumeliosi libelli proponebantur; sed & Antonius Heliogabalo Deo suo vxorem despondit: *Xiphilinus fol. 616*. Apud Romanos † etiam sponsalia frequentata & nuptias antecessisse ex veterum scriptis liquet. Hinc ille apud *Terentium*: Quis despondit? Quis dedit? Cui quando nuplit? Auctor his rebus quis est? Item. At illi nequedo, neq; despondeo. *Act. 4. Heaut 5*. Item in *Andria*. Filiam sibi petiit vxorem dari, placuit, Despodi, hic nuptiis dictus est dies. Item. Ego cui daturus sum, vt despondeam. Et *Claudianus de seipso*:

*Et mihi quam scriptis desponderat ante puellam,
Coniugis ipsius pronuba dextra daret.*

Item: Quid iungere differt quam pepigit, Et *Cicero ad Quintum fratrem*. Ad 8. Iduum Aprilis sponsalia crassipedi dedi, cui conuiuio Quintus defuit. Idq; inter † Christianos & in primitiua Ecclesia obseruatum fuisse, sacræ literæ demonstrent. Eiusque rei exempla suppeditant innumera, vt Isaaci & Rebeckæ, Boos & Ruthæ, Daudis & Abigaelis, Samsonis & vxoris, Tobix & Saræ. Mariæ & Iosephi & Augustini verba. Institutum est, vt sponsæ pactæ non statim tradantur. *c. institutum 27. q. 2.*

¶ 4 Ad institutum † reuertamur & causas cur sponsalia & nuptias temporibus & gradibus discernere & nominibus etiam peculiaribus (quod in aliis contractibus secus habet) inter se distinguere verustati placuerit, explicemus, quarum hæc non postrema fuisse videtur, quod cum causæ de nuptiis arduæ sint & grauissimæ vt dictum est, firmiter illas stabilire oporteat: quo spectat illud *Ciceronis*; Maiores nostri firmiter matrimonia stabilita voluere, quæ verba *Priscianus ex Cicerone lib. 6. de Republ.* refert, hoc est, vt non tantum verborum quorundam nunciatione in sponsalibus facta matrimonium consummatum censeatur, sed vt ad consensum verbis semel expressum accederet iteratio propositi & voluntatis, eaq; non tantum verbis iteratis, sed & rebus ipsis & factis declaratur. Nā vt recte *Clemens Alexandrinus* germanum ac verum signum veritatis tribus completur consilio, actione & verbo in exhortatoria ad gentes, & per actus † magis declaratur veritas quam per verba, vt DD. loquuntur, cuius generis sunt, in causis de nuptiis, nuptiarum celebratio, benedictio sacerdotis, & interrogatio sponsi & spon-

& spofæ, & responsio, traditio, mancipatio in congregatione fidelium facta, domum deductio. Idque innuere *Iustinianus videtur. l. Sancimus C. de nuptiis*, conditionem nuptiarum impleri non posse nisi nuptiarum accedat festiuitas, & *Aurelianus l. cum te C. de donationib.* nuptam videri mulierem, ex quo nuptiis celebratis tradita & ducta esset. Idq; disertis verbis explicat *Demosthenes in oratione in Oenotorem*. Neq; enim in tali contractu quisquam nullos testes adhibet, imo & his de causis nuptias celebramus & maxime necessarios inuitamus, quod non leuis res agatur. Sed vita sororum & filiarum alienæ fidei committatur, quæ vt in tuto collocetur, summa cura prouidemus. Et hac de causa † ego apud Christianos in morem perductum exultimauerim, vt sponsus & sponsa, qui sibi mutuo re-
promiserunt coniugium, rursus in cœtu fidelium interrogentur, sponsus num sponsam vxorem velit, & sponsa num sponsum maritum velit, quo certo de v-
triusque consensu constare possit, & vt consensus, qui sponsalibus interuenit ratificatus & iteratus nuptiis quoque accedat. Nam sicut sponsalibus, ita & nuptiis filium familias oportet consentire. *l. 7. & 11 sponsalia de sponsalibus*, itaque recte *Poeta nostri seculi*.

Templa petit sponsus, sacras vt firmet ad aras

Promissam thalami numine teste fidem.

Quæ iteratio verbis & rebus facta voluntatis latentis indicium est & argumentum firmissimum & matrimonium seu nuptias constituit, quo spectat regula: Nuptias non concubitus sed consensus facit. Nam tritum † est apud Iure-
consultos; verborum geminationem & actus iterationem arguere & notare firmitatem propositi & voluntatis, seu consensus *l. quinquaginta Dig. de probationib.*
Et *Baldus* recte: verba geminata seu iterata significant præcisam intentionem, & qui bis aliquid facit (vt in nuptiis vbi geminatus concurrit consensus nimirum sponsalibus & nuptiis adhibitus) non potest postea contrahere, aut aliquid contra id, quod placuit, opponere, quia vbi † interuenit geminatio, ibi præsumitur plena deliberatio in *Auth. vt nulli iudicium, §. & hoc vere iubemus collat. 9. Baldus in Rubrica, si quis aliquem testari prohibuerit*. Qua de re plura congeffit *Eberhardus in loco vi geminationis*.

Distincta etiam † vnicuiq; genti vocabula fuisse sponsaliorum & nuptiarum obseruare licet *Sic Deut. 20. & 22.* Moses distinguit inter mulierem quæ desponsa est, & quæ nupta seu domum deducta est, dum iubet eum domum redire, qui mulierem sibi despondit, quam nondum duxit, quod & *Machabeorum lib. 1. c. 3.* legitur. Et apud Græcos differunt *μνηστὴρ* & *γάμος*, vt statim explicabitur. Et vulgares omnes linguæ etiam voces habent diuersas, vt Germani qui sponsalia *Verlobnuß Ehegelübt*. Item: *Braut vnd Bräutigam* sponsum & sponsam appellant: Maritum & vxorem, *Ehemann vnd Eheweib*. Item *Gemal Gemahlin*.

§. 2. S V M M A R I A.

1 An apud veteres & in Ecclesia prima spatium & interuallum fuerit inter sponsalia & nuptias.

B 2

2 Apud

- 2 *Apud Græcos exiguum fuit interuallum.*
- 3 *Περαυλία quid.*
- 4 *ἀπαυλία quid.*
- 5 *Repotia quid.*
- 6 *Vno & eodem die sponsalia & nuptias ad exitum perductas*
- 7 *Non ferendum vt nuptia biennium vel triennium differantur*
- 8 *Procrastinationes plurimum adferunt mali.*
- 9 *Laudantur qui spatium temporis inter sponsalia & nuptias definierunt.*
- 10 *Augustus Cæsar biennium præstituit.*
- 11 *Geneuensium statutum.*
- 12 *Regis Daniæ constitutio.*
- 13 *Frugalitas veterum qui vnicum duntaxat diem cœna nuptiali destinarunt.*
- 14 *Sponsa in conuiuio nuptiali nihil attigit, hoc est, neque edit neque bibit.*

1 **S**ed hoc loco † non incommode quæritur, an apud veteres & in Ecclesia prima spatium & interuallum fuerit inter sponsalia & nuptias? Et exiguum fuisse argumento est Tobiaë historia, quæ non obscure indicat vno & eodem die Saram Tobiaë desponsatam cubitum deductam, & in lecto collocatam, hoc est, nuptam fuisse, quamuis eam tribus noctibus non attigerit precibus pro sua & coniugis salute fundendis intentus. Idem ex historia Rebecca colligitur, quæ statim Isaac nupsit, vt & Abigail Dauidi. Samson eam, quam sibi desponderat parentes post dies paucos accipit. *Iudic. cap. 4.* Et Maria desponsa Iosepho & nondum grauida à Iosepho domum grauida deducitur, idq; temporis spatium exiguum fuit. Nam apud Iosephum, cum peregisset menses quatuor ab Angelo Gabriele lætum accepit nuncium, si *Nicephoro* credimus qui ex *Enodio* ha. refert lib. 2. cap. 3. Et Angelus paulo post monuit Iosephum de ea ducenda *Matt. 1.*

2 Sed & apud Græcos idē † moris fuisse, reperio. Nam primo die despondebatur

3 virgo. Vnde is *περαυλία* dicebatur † dies qui anteit nuptias ἢ *περ τῶν γάμων ἡμέρα*,

4 vt ait *Pollux* latine desponsalia nō inepte dici potest. Alter dies *ἀπαυλία*, † in quo fiebant nuptiæ latinæ decubationem dicere potes vt *Scaliger* vertit. Nam in foceri ædes transibat sponsus vbi nuptiæ fiebant ita dictus, quod vt *Pollux* refert lib. 3. cap. 3. *ἡ κύρη χωεῖς τὰ πατρὸς αὐλίζεσθαι*. vel *τότε ἀπαυλίζετο τῷ ἀιδεῖ ἡ γυνή*. Dies tertius, qui est secundus nuptiarum ἢ *ἡμέρα μετὰ τὸ ἐπαυλία* (quamuis *ἐπαυλία* etiam dicebantur munera, quæ postridie nuptiarum à sponsæ patre &

5 aliis tam spōso quam sponsæ mittebātur. *Suidas*.) latine † *Repotia*, quasi nuptiarum appendix, vbi ab iteratis poculis dicebatur *Sext. Pompeius & Festus*. *Repotia* postridie nuptias apud nouum maritum cœnatur, quia quasi reficitur potatio. Et *Apuleius Apologia 1.* In quo sponsi & affines de suo faciebant conuiuium, hinc *Ausonius*

*Natalis si forte fuit solennis amico
Coniugioq; dapas aut sacra Repotia patrum.*

Et

Et Horat. lib. II. Saty. II.

Ille Repotia natales aliosue dierum,
Festos albatu celebrat.

Ita apud *Heliodorum lib. 10.* Hydaspes Caricleam cognitam Theageni despondet, & postmodum nuptiæ fiunt. Nuptiis autem & Repotiis H. S. mille concessit. *August. Gell. lib. 2. cap. 24.* sed & vno & eodemq; die sponsalia & nuptias ad exitum 6 perductas esse ex *Luciano in Toxari* colligitur. Nam puella filia Menecratis viro desponsa Zenothemidi, vno & eodem die in thalamum abducitur; sic enim habent verba: Hæc illo loquente hic sponsam adiunctam tollens abduxit in thalamum, & *ἡ δευτέρα ἐν τῷ*, paulo post prodiit. Quamuis hic verecundiæ fines egressus sit Zenothemides, ideoque in consequentiam trahi non debeat. Apud *Heliodorum lib. 6.* Nauficles Nauficleam Guemoni vno & eodem die despondet & collocat. Ex quibus palam fit id, quod supra diximus, exiguum spatium inter sponsalia & nuptias apud veteres fuisse. Atque in hunc vetustatis morem tanquam in speculum, tam magistratum quam priuatos inspicere par est, ne nimia nuptiarum festinatione vel procrastinatione peccetur. Quorum alterum libidinis effrenatæ, alterum vero animi erga coniugem parum propensi indicium est, & vtrumque honestati, quæ cum in omnibus rebus tum vero in hoc fœdere tam sancto imprimis spectanda est, aduersatur: idque veterum exemplo. Neque ferendum ꝛ vt biennium vel triennium nuptiæ differantur nisi grauissimæ & 7 necessariæ causæ subsint: *quales in l. sepe 17. de sponsalibus referuntur.* Valetudo sponsi sponsæ, mortes parentum, capitalia crimina, longiores peregrinationes, &c. Idque quod eiusmodi ꝛ procrastinationes plurimum apportant mali. Nam 8 Diabolus acerrimus coniugii hostis nihil non molitur ad alienandos coniugum animos & disturbandas nuptias; & ne matrimonium coalescat nihil intentatum relinquit. Refert *Apuleius* Pontianum, qui ipsi matrem suam desponderat, Pudentillam de repente animum mutatum, quod antea nimio studio festinavit pari pertinacia prohiberi esse: deniq; ne matrimoniū coalesceret quiduis pati quiduis facere paratum fuisse *Apolog. 2.* q̃ experientia ita notum est, vt longiore disputatione non egeat. Itaque ꝛ prædicanda eorum prudentia qui spatium illud 9 temporis inter nuptias & sponsalia definierunt modumque præscripserunt. Augustus Cæsar lege lata cauit, ne quæ rata essent sponsalia etiam inter impubes 10 res nisi statim post biennium nuptiæ subsequerentur. *Zonaras Tom. 2.* Idque non obscure innuit *Dion lib. 56.* in oratione Augusti ad cœlibes: Ego, inquit, teneras puellas & viros immaturas vt ambiretis vobis permisi, vt cum sponsorum propediem nuptias celebraturorum nomen ferretis eo magis rem familiarem curaretis. Neque festinare quicquam vos cogi, primum biennio, deinde triennio ad rem parandam dato. Et Geneuenses ꝛ statuto sanxerunt ne post peracta 11 sponsalia nuptiæ ultra sesquimensem differantur, nisi causa legitima subsit *cap. 12.* verba sunt: A pres vne promesse de mariage faicte, que le mariage soit accompli dedans fix semaines, s'il n'y auoit cause rat sonnabile, pouu le differer plus.

B 5

plus.

plus longuement: autrement qu'on appelle les parties au Consistoire, pour leur remonstrer; s'ils n'obeissent, qu'ils soyent, renvoiez deuant le Conseil, pour estre contraincts d'accomplir leu mariage. Id est, Matrimonium promissum intra spacium sex hebdomadarum consummandum, nisi causa iusta sublit, cut id differri oporteat. Quod nisi fiat, ad consistorium partes vocentur & admoneantur, ni pareant fore, vt ad consilium remittantur & matrimonium consummare cogantur. Sed & Rex Daniæ † Fridericus II. piæ memoriæ eadem pene vno in casu sanxit, Constitutione edita Anno 82. Cuius summa est, vt si sponsus vel sponsa post sponsalia turpiter & flagitiose vna viuant & copulationem nuptialque differant, eis pastor Ecclesiæ diem & tempus certum præscribat intra quod sese coram Ecclesia sistant & copulentur. Quod si pastori non pareant, sacris & vsu sacramentorum arceantur: si vero ne tunc quidem ad meliorem frugem sese recipiant, & resipiscant propter vitam turpem & scandalum palam excommunicentur.

13 Sed & veterum frugalitas hoc loco notanda est, quod vnum saltem diem conuiuio seu cœnæ nuptiali destinarunt & deputarunt: vnde *Plautus in Curculione. act. 5. scena penultima:*

Tu vt hodie adueniens cœnam des sororiam.

Hic nuptialem cras dabit.

Et *Cicer. lib. 2. epist. ad Quintum Fratrem:* Eo die apud Pomponium eius eram cœnaturus. *Apuleius lib. 6.* Nec mora cum cœna nuptialis affluens exhibetur. Et, *Iuuenalis Sat. 6.*

Si tibi legitimis pactum iunctumq; tabellis

Non es amaturus: ducendi nulla videtur.

Causa nec est quare cœnam & mustacea perdas.

Et *Satyr. 5.*

Signata tabula dictum feliciter ingens

14 Cœna, id est, conuiuarum multitudo. Spōsam item † in conuiuio nuptiali nihil attigisse, hoc est, neque edisse vel bibisse. *Nicetas in vita Alexii Angeli folio 251. notauit.*

§. 3. S V M M A R I A.

1 *An matrimonium sine sponsalibus contrahi possit.*

2 *Sola domum deductione nuptias non constitui.*

1 **H**inc ad Accursii quæstionem † propositam l. 1. de sponsalibus. An matrimonium sine sponsalibus contrahi possit? respondere facile est: nimirum matrimonium seu nuptias non rite contrahi: quamuis id vno casu fieri posse existimat Accursius, quando scilicet mulier in viri domum deduceretur, & ei traderetur nuptum. Quod mihi verisimile non fit, & cur sic sentiam ratio est, quod nuptiæ solo consensu contrahantur; is autem in sponsalibus exprimitur & ad nuptialia fœdera viam munit & sternit. Hinc sequitur, sola illa domum deduc-
tione

atione † nuptias non constitui, nisi expresse consenserint ii, quorum consensus 2. desideratur, hoc est, vir, mulier, & qui eos in potestate habent. Qui consensus etiam si breuissimo spacio nuptias anteuerterit, sponsalia constituet, cui si accesserit traditio quæ fit in nuptiis, matrimonium recte contractum diceretur, duobus nimirum gradibus, hoc est, sponsalibus & nuptiis.

CAPVT II.

§. 1. Vocum quibus Hebræi, Græci & Latini sponsalia & nuptias exponunt, Etymologica explicatio.

§. 2. Quid sint sponsalia.

§. 3. Definitionem Ioan. Flørentini de veris sponsalibus, quæ de præsentis vocant accipiendam.

His ita statutis restat quid sint sponsalia ordine proposito videre, cum omnis, quæ cum ratione suscipitur tractatio, à definitione inchoanda sit.

§. I. S V M M A R I A.

- 1 Sponsalia quomodo Hebræi appellent.
- 2 Vox Μυνεῖα quid denotet & vnde deducatur.
- 3 Varia sponsaliorum appellationes.
- 4 Vox Μυνεῖς quod sit & quid μυνεῖα significet.
- 5 Qare Maria appelletur μυνεῖ.
- 6 Νύμφη quid sit & quid νύμφη.
- 7 Νυμφῖδος δάλαμος quid.
- 8 Νυμφαῖον quid.
- 9 Τάμος quid.
- 10 Differentia inter verbum μυνεῖν, νυμφεῖν, & γαμῖν.
- 11 Vox, Vxor, ex Hebræo deducitur.
- 12 Sponsalia, verbum vnde deductum.
- 13 Verbum sponsus vnde.
- 14 Verrii Flacci deriuatio.
- 15 Serui opinio probatur.
- 16 Verbi, sponsalia, varia significatio.

Sponsalia † Hebræi [Chiduschin] appellant à verbo [Chadesch] quod duo notat, & sanctificare & preparare, decernere & disponere. Quæ vox etsi in Bibliis non reperiatur, tamen in Hebræorum commentariis frequenter occurrit: Imo in libris Thalmudicis integer est tractatus, qui [Chiduschin] inscribitur, vt supra monui

monui. Itaque à prouisione & præparatione nuptiarum, quæ in sponsalibus adhibetur & sit, nomen sortita est: quamuis & à sanctitate deduci posset, quod
 2 coniugio nullum vinculum sit sanctius Sed prior Etymologia† probabilior est, & cum voce *μνησῆναι* congruit, qua Græci sponsalia notant, deducta à verbo *μνησῆναι*, quod est, præparare & prouidere, quod postea futurum est, & rem aliquā ad se pertrahere & transferre: teste *Hermenopulo lib. 4. tom. 1. de consensu sponsa-*
 3 *lium: Vnde † & conditiones præparatoriæ, ac spes nuptiarū, à Panormitano ve-*
ro præambula matrimonii, à Valerio Flacco primordia tædæ appellantur lib. 8.
Argonaut. de Iasone, qui Medææ fidem dederat.

*Quamquam iura Deum sacri sibi conscia pacti
 Religio, dulcius, mouent primordia tædæ.*

4 Suntque † distinctæ voces, *μνῆς* Sponsus, qui arrham dedit nuptiarum &
 5 *μνηστῆρ* sponsa, Vnde & *μνηστῆρ* sponsalia. Ita Maria *μνήστῃ* appellatur † antequam à
 Iosepho ducta esset, *Matth. 5. Μνηστῆρ δέστις τ' μνήστῃ αὐτῆς μαρίας τῷ Ἰωσήφ πείν' ἢ συν-*
 6 *ελθεῖν αὐτῇ: ἐντέθη ἐν καρδίᾳ αὐτῆς. Νύμφη* Sponsus, q̄ vox *Ioh. 5. extat & Νύμφη* spō-
sa dicitur, quādo & quandiu nuptiæ fiunt, & durat sollemnitas pprie teste Eusta-
thio in Plutum Aristophanis. Νύμφη, inquit, οἱ ὄντι νέεμνη ταυτέσιν νέον φαινόμενη αὐτῇ
ἡ πρώτη ἐστὶν θαλαμηνυμένη νῦν φαίνεται. Suidas Νυμφίον βίον prouerbium citat: vos
 quidem sponsi vitam uiuitis; propterea quod proci frondibus & fertis coronari
 7 solent ad dies nuptiales. Vnde & Festus† vocem nuptam deducit; vnde & *νυμφί-*
 8 *δος δάλαμος* sponsalis seu genialis lectus. Et *νυμφαῖον* domus erat amplissima
 Constantinopoli, quam Leo Magnus Imperator ædificauit, nomine ex eo indi-
 to, quod ibi nuptias celebrarent, qui ædes proprias non haberent teste *Zonara*
tom. 3. in Leone.

9 Γάμος nuptiæ† siue matrimonium etiam post finitas nuptias; quam differen-
 tiam etiam ad amissum obseruauit vetus auctor *Diuus Andreas Hierosolymitanus,*
 Mariam inducens Gabrieli Angelo respondentem, *ἀπειρος τυγχάνω γάμου με-*
μνήσσεμαι ἀλλ' ὃν ἐν νύμφῳμαι μνηστῆρ μόνον, ἀλλ' ὃν ἀνδρᾶ τὸν Ἰωσήφ ἐπὶ αὐμαὶ Συώοικος ὃ
μνήστῳς, ἀλλ' ὃ σύνεννος; id est, Coniugii expertus sum, desponsa enim non nupta
sum; sponsum solum at Maritum Ioseph non agnosco. Contubernalis est spon-
 10 *sus sed non eiusdem lecti socius. Vnde patet hæc tria μνηστῆρ, νυμφῶς, γαμῶν,*
 quasi gradibus quibusdam & tempore inter se distingui. Quod etsi ad artem
 Grammaticam pertinet, tamen diligenter notandum est. Nam deinceps in ex-
 plicatione rerum diuicillimarum eius distinctionis vltus conspicietur: Sed &
 Hebræis distincta sunt vocabula: nam quæ desponsa est, [*Orasah & Meorasah*] ap-
 pellatur quæ voces *Deuter. 22. extant, à voce [Eras,] hoc est, despondit, deducta:*
 11 vnde vxoris est vox † in latinorū coloniam deducta, vnus literæ metathesi. Nā
 quod ab vngendo dictum putant, friuolum est. In Pandectis autem Hebræorū
 & commentariis desponsa [*Meorasah*] dicitur, nuptiarum autem tempore spon-
 sus [*Chosah*] sponsa vero [*Chalo*] à pulchritudine & ornamentis, Vxor autem
 [*Ihicho*] nominatur, vnde & non incommode vxoris vox deduci potest, si cui
 puer

puer non arriſerit etymologia. Vtraque certe veriſimilior eſt, quam illa Var-
ronis ab vngendo vel vngendis poſtibus deducta.

Sponſalia autem à ſpondendo ꝛ nomen habent. Vlpianus. Spondere *Verruis* 12
dictum putat, quod ſponte ſua, id eſt, voluntate promittatur, vnde ſponder, qui
dicit ſua ſponte, ſpondeo. Sponſio autem non ſimplicem ſponſionem ſignifi-
cat, ſed ad ſtipulationem refertur *l. ſponſio de verb. ſignificat*. Itaque omnis ſtipu-
lacio & promiſſio ſponſio appellatur *Alciat. d. l. ſponſio c. noſtrates 30. quaſt. 5*. Hinc 13
ſponſi ꝛ ſponſæ appellatio. Nam qui vxorem ducturus erat, eam ſtipulabatur
ab eo, in cuius eſſet illa poteſtate, & ſponſus dicebatur cui promiſſa erat ſponſa,
Gell. lib. 4. cap. 14. Quibus *Vlpianus* & *Florentius* conſentiunt, qui ſponſalia quoq;
à ſpondendo dicta ſentiunt, *vt* & *Fefſtus*, quod veteribus ſtipulari & ſpondere
moris erat. Eſtque hac *Alciati ſententia lib. 1. παρρηγιαν cap. 2*. Et *Didaci Couarruuia*.
Quamuis ꝛ *Verrius Flaccus* diligens vocum obſeruator ſponſorum & ſponſarum 14
nomen à Græco verbo tractum exiſtimat, quod *σπονδας*, id eſt, ſœdera interpo-
ſitis rebus diuinis facerent. Vnde colligitur etiam in ſpōſalibus ſacrificia adhi-
bita fuiſſe. Sed is à *Fefſto Pompeio* reprehēditur ꝛ recte *Seruius interpres Virgilii* à 15
ſpondendo & fideiubendo dicta putat ſponſalia, & virum ſponſum, quod olim
vt illius verbis vtar, cautiones ſibi inuicem emittēbant, in quibus ſpondebant
ſe conſentire in matrimonii iura & fideiuſſores dabant; ſed veriore eſſe Vl-
piani Florentiniani ſententiam capite ſequenti planum faciemus. Sponſalia
etiam ꝛ arrhas ſponſalicias ſignificant, *l. in fin. ſi nuptiæ ex reſcripta petantur l. 6. C.* 16
Theodo. de ſponſalibus & ratio T. C. ſi rector prouinciæ vel ad eum ꝛ pertinentes
ſponſalia dederint: Nonnunquam etiam donationem propter nuptias *l. 2. C. de*
ſecund. nuptiis. Sponſalia etiam conuiuia dicta fuiſſe, quæ ſponſalib. adhibeban-
tur ex *Cicerone* colligitur, cuius hæc ſunt verba: Crallipedi ſponſalia dedi cui cō-
uiuio *Quintus tuus* defuit: Græce *σπονδαί* *Pollux*, *Plinius lib. 9. cap. 35*. Tulliam
Paulinam quæ fuit Caii principis matrona nec ſerio quidem & ſolenni care-
moniarum apparatu ſed mediocri etiam ſponſalium cœna, vidi ſmaragdīs, mar-
garitis opertam alterno textu fulgentibus, toto capite, ſpicis auribus collo, ma-
nibus digitisque, quæ ſumma quadringenties H. S. colligebat *Seneca* ſponſalia
aut nuptias frequentauit.

§. 2. S V M M A R I A.

- 1 Definitio ſponſaliorum.
- 2 Vox Mentio in definitione ſponſaliorum quid denotet.
- 3 Definitio alia ſponſaliorum paulo latior.
- 4 Explicatio diſinitionis.

Sponſalia definit ꝛ *Nicolaus Papa* futurarum nuptiarum promiſſionem. Iure-
ꝛ conſultus vero *Florentinus* mentionem & repromiſſionem futurarum nu-
ptiarum. Quidam pro mentio mutua legunt, ſed male. Nam *IC. Florentinus* ad

C

veterum

- veterum morem respexit, qui stipulationibus interpositis sponsalia contrahebant, vt l. 2. dicitur: cuius duæ sunt partes, mentio & repromissio quas ambas in hac definitione ponit Florentinus. Itaque mentio † in hac definitione idem valet, quod interrogatio & repromissio seu promissio, responsio. Nam quoties promissionis mentio fit, ibi intelligendum interrogationem præcessisse: Quospectant verba *Plauti*, Credo ædepol vbi mentionem ego fecero de filia, Mihi vt despondeat, derideri se à me rebitur: Nam qui poscit, mentionem facere dicitur, qui respondet repromittere. Quod à *Iano Guiljelmo* bene obseruatum est in *questionibus Plautinis*. Allusit autem Florentinus ad vxorem Græcum *μνηστία*, quæ promissionis mentionem notat, vt scribit, *Hermonopolus lib. 4. r. 1*. Sed & apud latinos auctores mentio pro appellatione & sermone accipitur, & meminisse loqui est, vt & verbum memorare quod inde deductum est. *Apuleius VII. Milesiorum*. Recens nupta gratias mihi summas apud suos parentes ac maritum mihi meminisse non destitit. &c Et repromittere est stipulanti promittere vel spondere. Vnde *Cicero*: Non me Hercule istud tibi repromittere ausus sim: quamuis aliter restipulari & repromittere accipiantur in facienda sponsione. *Sigonius lib. 1. de Iudiciis cap. 21*. Et ita accipiendam hanc definitionem Græci interpretes ostendunt qui illam contraxerunt, & sponsalia breuiter futurarum nuptiarum promissionem definierunt, vt *Hermonopol. & alii. μνήμη ἐπαγγελία*.
- 3 *ἢ ὡν μελλόντων γαμῶν ἐν τῶν νόμων*. Paulo autem † latius ita describi posse videntur, vt sint stipulationes vel pactiones de nuptiis contrahendis viri & mulieris, qui iure coniungi possunt, eorumque, quorum in potestate sunt, consensu atque auctoritate rite factæ.
- 4 Dixi † stipulationes, quia moris fuit veteribus sibi vxores futuras stipulari & spondere: quod is contractus esset omnium firmissimus & negotiis maximis, quale hoc est, adhiberetur, vt ex *Seneca lib. 3. de beneficiis* colligitur. Vtinam, inquit, nulla stipulatio emptorem venditori obligaret, neque pacta conuenta que impressis signis custodirentur fides illa potius seruaret & equū colens animus. Item, Ille non est interrogatione contentus nisi reum sua manu tenuit. Dixi pactionibus, quod hodie nullo cōsensu constituentur, & pacta potius quā contractus sint l. *sufficit de sponsalibus*. Et quod hodie stipulatio necessaria non sit. *Accursius l. 1. de sponsalibus*. Dixi de nuptiis contrahendis, quod sponsalia cuiusunque sint generis, & quacunque oratione concepta, nuptias futuras, in quibus vxor trahitur & ducitur, respiciant. Nā & contrahentium animus & intentio ad futuras nuptias directæ est. Dixi, qui lege coniungi possint, quia sponsalia inter eos solum contrahuntur inter quos nuptiæ consistunt l. *4. de sponsalibus*. Dixi, viri & mulieris consensu: nam cum coniuges in vnum corpus coalescere, & vnā perpetuo inter se ætatem ex gere debeant, maxime conuenit id vtriusque voluntate & consentientibus animis fieri potius quam odio aut metu; vnde *Hormisdæ Papa* rescripsit *Regi Arragonum*, quorum vnum est corpus, vnus debet esse animus. Quidius:

Qui duo corporibus, mentibus vnus erant:

Nam quid aliud est vnam carnem fieri, quam summi viri & mulieris animorum & corporum coniunctione. Præcipua coniugii pars est animorum coniunctio. Deinde, quod ius nostrum sine facto nostro nobis auferri non debeat. Sed vir & mulier liberam sui corporis habent potestatem, saltemque ad facultatem generandi & procreationem liberorum, quæ ad conseruationem speciei spectat. Hæc enim nullius seruituti est obnoxia vt aliæ operæ, ideoque eam nec parentes liberis, nec domini seruis possunt adimere. Cum autem per matrimonium transeat ius & potestas corporis vnus coniugis, sibi ius quodammodo sui adimentis corporis, & in alterum transferentis, conueniens est, id vtriusque liberrimo consensu fieri. Itaque recte *Bonauentura 29. q. 2.* Potestas corporis transfertur per animi consensum qui corpori præest. Et *Durandus lib. 4. distinct. 27. q. 1.* Dixi, eorum, quorum in potestate sunt: quod parentum auctoritas iussus & approbatio requiratur ad legitimas nuptias vt suo loco deinceps explicabitur. Dixi, rite, quod clam sponsalia non debeant contrahi, sed corrogatis & adhibitis testibus qui fidem iudici facere possunt.

§. 3. S V M M A R I A.

- 1 *An Florentini definitio de sponsalibus de præsentī accipienda sit.*
- 2 *Sponsalia quibuscunque verbis concepta in futurum respiciunt.*
- 3 *Sponsalia etiam, de præsentī nuptias futuras respiciunt*
- 4 *Hostiensis Opinio*
- 5 *Refutantur qui hanc definitionem ad sponsalia de futuro restringunt:*

Sed *†* an Florentini definitio de sponsalibus de præsentī accipienda sit, quaeritur? Ego de veris sponsalibus, hoc est, quibus matrimonium promittitur, et eam accipiendam existimo; & cur sic sentiam ratio est, quod veteres filias suas despondentes, & coniuges sibi mutuo coniugium repromittentes verbis temporis præsentis matrimonii promissionem continentibus vsi sint, quod nos capite sequenti planum faciemus. Et quamuis futurarum nuptiarum fiat mentio & promissio tamen non minus vera sunt sponsalia. Nam *†* sponsalia quacunque oratione aut verbis concepta sui natura in futurum respiciunt, nuptias scilicet in quibus vxor ducitur. Nuptiæ enim sponsalia spacio temporis quodam subsequuntur & posteriores sunt; neque vno momento fiunt nec fieri debent, sed duobus actibus tractatibus seu conuentionibus: quo spectant versus *Claudiani*.

Quid iungere differt

Quam pepigit:

Et mihi quam scriptis desponderat ante puellam

Coniugis ipsius pronuba dextra daret.

Idque diserte cauit *Comnenus*, vetuitque ne simul & semel vno eodemque

C 2

tem-

tempore effectum sortiantur, vt paulo ante explicauimus. Quod & canones sanciunt dum trinundina denunciatione nuptias fieri volunt, etiam si sponsalia de presenti præcesserint. Huc facit *Canon nostrates 30. quæst. 15.* cuius verba sunt; sponsalia fœdera sunt futurarum nuptiarum promissiones, nuptialia fœdera in conspectu Ecclesiæ à sponso & sponfa contrahuntur. *Arnobius* etiam appellat coniugalia fœdera *lib. 1. aduersus gentes. Valerius Flaccus fœdus iugale.* Vnde effici-
 3 tur sponsalia † etiam de presenti nuptias futuras respicere. *Hostiensis* hanc de-
 4 finitionem † de vtriusque sponsalibus accipiendam sentit, hoc est, quæ de fu-
 5 turo sunt & de presenti, cui ego non reclamo. Quod autem † quidam hanc definitionem ad sponsalia de futuro restringunt, friuolum est. Quasi vero veterum sponsalia omnia fuerint de futuro: & tamen ipsis commentum placet: sed hunc scrupulum sequens caput nobis eximet.

CAPVT III.

- §. 1. De causa efficiente sponsalium, hoc est consensu.
- §. 2. Quæ personæ consenserint & sponsalia constituerint, hoc est, suis verbis desponderint.
- §. 3. Qui desponderint Græcis *νυφίους* dictos esse.
- §. 4. Quis ordo inter *νυφίους* seu actores despondentes seruatus.
- §. 5. Formulæ & verba recensentur, quibus veteres Ethnici & populus Dei, inter despondendum vsi sunt.
- §. 6. Non tantum stipulationibus sed pactis nudis sponsalia apud veteres constituta esse & recte constitui posse.
- §. 7. *Κυρίους* seu parentes etiam filias suas vltro non petentibus obtulisse.
- §. 8. Promissionem à parentibus vltro factam non obligare, neq; efficacem esse nisi accepta sit.
- §. 9. An is qui vltro promisit se filiam daturum ex ea promissione teneatur, si is cui promissio facta est, statim non consenserit & promittens immutatus, filiam dare nolit, quod promissionis factæ eum pœniteat.

§. I. S Y M M A R I A.

- 1 Consensus solus sponsalia constituit.
- 2 Consensus requiritur expressus.
- 3 Verba clara & perspicua requiruntur.

1 **E**xplicata definitione nunc ad reliquas Methodi quæstiones accedemus, & primum, quæ causa sponsalia constituat videbimus. Consensus † itaque
 solus

solus sponsalia constituit. Nam arrha, annulus & iuramentum, & si quæ alia accesserint, maioris certitudinis causa adhibentur. Consensus autem † is requiritur, qui non in mente aut cogitatione aut animo tantum versetur, sed verbis, expressus & declaratus. Verba † etiam clara & perspicua sint non obscura non ambigua aut flexiloqua, aut ab ipsis contrahentibus non intellecta. Consensum autem non tantum viri & mulieris, sed eorum, quorum in potestate sunt, requirimus. Dixi verbis expressum consensum requiri, quod is deprehendi non possit, nisi verba interueniant aut aliquid, quod verborum vice fungatur, vt literæ, scriptura vel signa. Neque enim cogitata & mentis sensus reconditus sufficit, & sponsalia constituit.

§.2. S V M M A R I A.

- 1 *Qui mulierem cupiebat vir eam à patre, auo vel fratre petebat olim.*
- 2 *Vir & mulier, hoc est, partes ipsæ nunquam fere inter sese stipulati sunt.*
- 3 *Nunquam puella quæ in parentum essent potestate suis verbis viris repromississe, & sese addixisse, ex veterum scriptis demonstratur.*
- 4 *Rationes subiiciuntur, cur id ita à veteribus obseruatum.*
- 5 *Prima ratio.*
- 6 *Altera ratio.*
- 7 *Tertia ratio.*
- 8 *Veteres Romani ne priuatam quidem rem agere fæminas sine auctore voluerunt.*
- 9 *Mulieres in tutorum potestate fuerunt semper.*
- 10 *Idem apud Græcos obseruatum fuit.*
- 11 *Mulieres damnatas cognatis, aut in quorum essent manu, tradebant veteres, vt ipsi in priuato in eos animaduertent.*
- 12 *Qui filiam seu puellam stipulanti promittebat despondere dicebatur olim.*
- 13 *Despondere verbum quid denotet.*
- 14 *Viri pater filio vxorem stipulans despondere etiam dicitur.*
- 15 *Despondere quis proprie dicatur.*
- 16 *Qui suis verbis despondebant mulieres viris Græcis $\nu\upsilon\pi\omicron\iota$ dicebantur. Latini auctores, tutores.*

Qua ratione vero is consensus, & per quos, & quibus verbis, olim adhibitus: & expressus sit, imprimis videndum est, quod hinc maximæ sæpe contro-
uerstiæ existant. Itaque, vt antiquissimæ quæque consuetudinem, & à primis vsque
temporibus sponsaliorum originem repetamus, sciendum est, virum † qui mu-
lierem in vxorem cuperet, eam à patre, auo, vel fratre petiisse, & stipulatum ef-
se, mulieris vero seu puellæ patrem auum, vel fratrem eam despondisse, hoc est,
viro promississe. Vir autem & mulier, hoc est, partes † ipsæ nunquam fere inter
sese stipulati sunt, aut sibi mutuo repromiserunt. Et hunc morem à veteribus &
quidem illis, qui sapientiæ & doctrinæ laude claruerunt, seruatum deprehen-

do. Neque in sacris literis aut prophanis vllum vestigium aut exemplum extat, aut apparet vnde colligi possit in sponsalibus constituendis mulierem viro repromisisse, vel puellas, quæ in potestate essent parentum, suis verbis viris repromisisse, & sese addixisse, etiamsi de eorum consensu tacito vel expresso sponsalia contraherentur. Argumento sunt omnia veterum scripta, tum vero imprimis id à Reuerendo viro, D. M. Luthero bene notatum est & disertis verbis tradit iurisprudentia Hebræorum, [*Hoihsch mechadesch bhito cishie nahroh*] Id est, pater filiam despondet minorem, hoc est, nondum annos 20. natam. Item [*Chiduschin dibrah huo abihu velo hie*] id est, sponsalia patrem non filiam constituere, omnium constans est opinio. Imo puellam inter despondendum arham accipere loqui autem non debere sentiunt Hebræi. Qua de re infra capite II.

- 4 Eius rei nos † aliquot rationes subiiciemus. Prima † est, quod verecundia
5 quæ omnium virtutum custos est, puellas in parentum & virorum cætu pro loqui, & sua oratione de se quicquam promittere, prohibeat. Cum hæc virtus puellas maxime deceat, ideoque peculiari epitheto ornetur, & à multis virginalis verecundia, ab Ambrosio vero dos virginalis appelletur. Vnde & apud *Euripidem* Hermio, cum eam sibi in uxorem peteret Orestes, patris est, inquit, mea tractare sponsalia non meum. Et *Baldus* notat natura insitum esse mulieribus propter verecundiam tacere, præsertim cum de earum nuptiis agitur, quod & *Homerus* libr. 6. *Odyss. de Nausica* Alcinoi Phæacum regis filia verba faciens expressit Αἰδετο γὰρ πατρὸς γαμὸν ἐξονομῆναι. Verecundabatur novas nuptias nominare. Quod & *Virgilius* imitatus est *Aneid. 12.* vbi Latinum & Amata coniuges introducit, loquentes cum Turno: Lauiniæ filia, quæ Turno locanda erat, lachrymas tantum tribuit & ruborem non verba: Eo ipso innuens, virginem non debere interloqui, vbi pater & mater de ea collocanda vel despondenda deliberant. Et *Euripides* in *Iphigenia* in Aulide de puellis loquens. Omnibus, inquit, insitum est puellis vt erubescant, amicos novos si aspiciant, vel si nuptiarum sit mentio. Apud *Ovidium* *Cydippe* ita loquitur.

Nomine coniugii dicto confusa rubore,

Sensi me totis erubuisse genis.

Item;

Quale coloratum Tithoni coniuge cælum

Subrubet aut sponso visa puella nouo

Itaq; *Glossa* in *Cod. penultimo de sponsalibus*: Multæ, inquit, puellæ propter verecundiam annuunt potius quam loquuntur (inter despondendum) maxime presentibus parentibus, ne videantur ambire sponsum, quod virginibus indecorum est. Quippe silentio castitas & prudentia suauissime condiuntur. Elegantissime *Plutarchus*: Fæminis silendum: Debet enim loqui vel ad virum vel per virum nec si per alienam linguam more tibicinis loquatur moleste ferre in legibus connubiliabus. Apud *Heliodorum* *Cariclea* de nuptiis interrogata modesto

desse responder: magis, inquit, decebat meum fratrem Theagenem pro me loqui, quam mecum viros verba facere.

Fœminas autem tacere inter viros conuenit. Quippe silentium decus affert mulieribus, teste Sophocle. Et nocet sæpe esse locutum: præsertim cum de nuptiis agitur idque Icasia virginis exemplo. Nam cum vxorem ducturus esset Theophilus Imperator Constantinopolitanus multas puellas accersiiussit, inter quas fuit Icasia virgo erudita & nobili prognata genere. Dum igitur Imperator obambulans pomum manu gestaret, quod ei quæ placuisset in coniugii pignus daret, ad Icasiam venisset, eius pulchritudinem miratus; A muliere, inquit, mala emanarunt ἐκ γυναικὸς ἐρρεῖ τὰ φαῦλα. Illa respondit, ἀλλὰ καὶ δὴ γυναικὸς πηγάζει τὰ κρεῖττω, id est, à muliere scaturiunt meliora. Ille virginis oratione commotus & attonitus, quasi inuerecunda, malum aureum Theodoræ Paphlagoniæ dedit eamque duxit. Icasia repulsam passa cœnobium ædificauit, in quo capillo abscisso permansit ad vitæ finem. Itaque illa fœmina maxime est laudanda, cui, cum ad viros verba erant facienda, rubor toto ore suffunditur, turbabitur animus, & verba non suppetent. Et in hanc sententiam etiam quædam congeffit Tiraquellus l. 9. *connubiali. num. 152. & sequentibus.*

Altera † ratio hæc esse videtur, quod cum libeti sint in potestate parentum, ipsi de se nihil promittere, multo minus alterius sese potestati subiicere, & de patria potestate exire possint, l. *velle de Regulis Iuris*. His consentanea tradunt Hebræi nimirum, quod cum filia in sponsalibus sese patris potestate liberet & exuat; ideo pater adhibeatur & loquatur in sponsalibus contrahendis, vt cui illa sit subiecta. In repudiis autem perinde esse, siue pater siue ipsa adhibeatur, cum illa in potestatem patris rursus recedat & ingrediatur, ideoque hic patri nihil decedat. *Capite secundo de sponsalibus.*

Sed & propter † sexus fragilitatem, & ne fucus illis fiat more veterum receptum fuit, ne filia aut liberi, qui in potestate sunt, seipsas desponderent, aut promitterent coniugium. Quis enim non videt illum sexum, tanquam vasculum infirmius; vt ait Diuus Petrus, præsertim ea ætate dolis & fraudibus expositum esse: Idque Theocritus Idillio 17. colloquio Daphnidis & puellæ indicare voluit.

Itaque veteres Romani ne † priuatam quidem rem agere fœminas sine auctore voluerunt vt testatur Cicero. Imo propter † infirmitatem consilii in tutorum potestate esse voluerunt. Cicero pro Muræna. Et sine tutorum auctoritate non poterat mulier in manum cōuenire. Cicero pro Flacco. Neq; debebatur q̄ sine tutore auctore debebat mulier, non magis quam q̄ pupillus sine auctoritate tutoris spospōdisset pro Cecinna. Quod & apud † Græcos obseruatū fuisse tradit Harpocratiō disertis verbis ex lege tutores curatoresq; mulieribus dari solitos, sine

sine quorum arbitrio nihil illis agere licuerit scribens. Imo hic honor solis vestalibus tributus fuit à Numa, vt iine tutore omnia agere possent; *Plutarchus in Numa*. Quo spectat illa Catonis oratio apud *Linium*. Date frenos impotenti naturæ & indomito animali, & sperate ipsas licentiæ modum facturas nisi vos faciatis. Imo mulieres damnatas† cognatis, aut in quorū essent manu tradebāt, vt ipsi in priuato in eos animaduenterent. Si vero nemo erat idoneus supplicii exactor in publico animaduertebatur. Et hæc ita sese habere auctoritatibus ex tota vetustate collectis planum faciemus: & imprimis Platonis, cuius verba subiicimus ex lib. 6. de legibus. Εγγύω δ' εἶναι κυρίαν πατρός μὲν πρῶτον, δευτέραν πάππυ. τρίτην δὲ ἀδελφῶν ὁμοπατρίων. εἰ δὲ μηδὲ εἷς ἡ τούτων τὸν πατέρα μητρός μετὰ τούτῳ κυρίαν ὡσαύτως: εἰ δὲ ἄρα τύχῃ τίς αἰῶνι συμβαίνει τῆς ἐγγύτατα ἡμετέρου αἰεὶ κυρίου εἶναι μετὰ τῶν ὁπιότερων. Id est, Desponsatio patris firmissima esto, deinde aui. Tertia fratrum consanguineorum, si illorum nemo superstes sit, tunc ex parte matris sponsatio rata sit: Sin vero insolita quædam orbitas contigerit cognati proximi κύριοι sint vna cum tutoribus; quem locum neque *Ficinus*, neque *Serranus* intellexit. Eodem spectant quæ *Gellius* tradit, qui Seruii Sulpitii verba de veterum sponsalibus refert: Sponsalia, inquit, in ea parte Italiæ quæ Latium appellabatur, hoc more ac iure solita fieri scripsit Seruius Sulpitius in libro quem scripsit de dotibus. Qui vxorem ducturus erat, ab eo, vnde ducenda erat, stipulabatur, eam in matrimonium ductum iri. Qui daturus erat, item spondebat, is contractus stipulationum & sponsionum dicebatur sponsalia. Tum quæ promissa erat, sponsa appellabatur, qui sponsonderat ducturum sponsus, &c. *Accius*. Ego, vt essem affinis tibi, non, vt te extingucrem, tuam petii gnatam. Idem quoque in Ecclesia primitiua obseruatum fuisse, testis est locupletissimus *Philo* in libro περὶ τῶν ἐν αἰδείνομων, id est, de legibus specialibus, cuius verba aureis literis notanda subiicimus; Ἀλλ' εἴπερ ἄρτι τῇ ψυχῇ πέπονθας πρὸς τὴν παῖδα οἰκείον ἰθὺ πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῆς εἰάν ζῶντος τύχῳσιν, εἰδὲ μὴ πρὸς ἀδελφὸς ἢ ὁπιότους ἢ ἄλλους κυρίους καὶ ἀποτύμνωσαι τὸ συνῆτον πάθος ὡς χρεῖν ἐλεύθερον αὐτὴ πρὸς γάμον καὶ παρεκκλῆναι μὴ ἀνάξει· λογιζώμαι σκαῖον γὰρ εἶναι οὕτως ἀν' ἡμετέροις ἐπιμελουμένῳ τῆς παιδὸς ὡς ἐναντιωθῆναι πρὸς λιπαρέσεις δεήσεις καὶ μάλιστ' αὐτὴν ἐπειδὴν ἐξετάσας ἀνευείσκη μὴ κατεψεύσμενον ἢ ὅτι πόλιν ἄλλω τὸ πάθος ἀλλὰ ἐπαληθεύον καὶ παντελὸς ἐνδεδυμένον. Si bene affectus es erga virginem, accede parentes eius, si forte viuant, sin minus fratres, aut tutores, aut quoscunque, quorum in potestate est, & amore patefacto, pete illius coniugium, & ne te vt indignum fastidiant. Nemo enim ex puellæ curatoribus tam erit difficilis, vt instantiores preces reliciat. Qui autem † filiam seu puellam stipulanti promittebat, despondere dicebatur, tunc is pater esset, siue frater, vel alius, vt ex *Varrone*, aliisque probatis auctoribus liquet. Sic enim ille, cui desponsa erat sponsus, quo die sponsum erat sponsalis, sponsum, qui desponderat filiam, despondisse dicebatur, quod de sponre eius, id est, voluntate exierat. Et paulo post. Si despondisse animum quis dicitur, vt despondisse filiam, quod suæ sponris statuerat finem. Vnde *Plautus in Cistellariis*:

Nempe

Nempe iste est qui *Alcesimarcho* filiam suam despondit, in diuitias maximas.

Et in *Aulularia*.

Credo, hercle, ubi ego mentionem fecero de filia, Mihi vt despondeat, se à me derideri rebitur.

Ouidius lib. 9. *Metamorp.*

Tertius interea decimus successerat annus,

Cum pater Iphi tibi flauam desponde Ianthem.

Cicero : Tulliolum C. Pisoni frugi despondimus ; & apud *Liuium* lib. 3. Icilio, inquit, Appius non tibi despondi filiam & ad nuptias non ad stuprum educaui. Et *Tacitus* de focero suo Iulio Agricola Consul, inquit, egregiatum spei filiam mihi, tum iuueni despondit, ac post consulatum locauit, & statim Britannia prappositus est adiecto Pontificatus sacerdotio, gnatam despondit nuptiis hanc dat diem. *Pacanius*; atq; † ea significatione despondere nihil aliud est, quam quod *Seneca* promittere in matrimonium appellat, lib. 4. de beneficiis; filiam tibi in matrimonium promisi. Et *Liuius* lib. 10. de bello Macedon. Vnius regii generis sorore sua in matrimonium Philippo pollicebatur. Quamuis † & 14 viri pater, filio vxorem stipulans, despondere dicatur, vt notat interpret *Terentii* & ad id verba expendit. Placuit, despondit, hic nuptiis dictus est dies. Et *Suetonius* de Claudio patre verba faciens; Druso filiam Seiani despondit, Et in *Augusto* M. Antonius scribit primum eum filio suo despondisse Iuliam, deinde *Cotiarim* Getarum regis filiam quo tempore sibi Regis filiam rursus in matrimonium petiuit: Et apud Græcos etiam ἐγγέμας de patre filio suo vxorem stipulari dicitur. Vnde *Cornificius* Ciceroni. *Cornificius* adolescens *Oristilla* filiam sibi despondit, l. 32. cum his status §. sed si senator de donationibus inter virum & vxorem, & l. vlt. de diuort. si patruus sibi desponderit aliam. Hinc despondere nihil aliud est, quam se accepturum spondere. Sed proprie † meo iudicio despondere dicitur 15 puellæ pater, idque apud veteres crebrius obtinet, vt supra demonstraui- mus. Porro † qui suis verbis despondebant mulieres viris, Græcis νεῖος dice- 16 bantur, latinis auctores, tutores: In iure canonico, qui super fœminam dominationem habent. Nam & in illorum erant potestate. Quo spectat illud *Liuii*, maiores nostri nullam, ne priuatam quidem rem, sine auctore fœminas agere voluerunt. In manu esse parentum, fratrum, virorum. Et l. 3. de sponsalibus, Nuptias me solo auctore contrahi posse. Item *Ouidius*:

Metibi Tyndareus vita grauis auctor & annis

Tradidit.

Item l. 3. de auctorit. tut. Auctorem esse est, dicere se id probare, quod agitur, & hi dare dicuntur. Vnde illud *Terentii*. Quis dedit? cui quando nupsit? auctor his rebus quis est? Itē. Filiam in incertas nuptias vt darē. Item. Atq; ego illi neq; do, neq; despondeo 4. *Hec. 5*. Ego cui daturus nō sim, vt despondeam 4 *Phi. Syracid. cap. 7. ἐνδοῦ θυγατέρα*, *Homer. lib. 13*. Anchises Hippodomiam dederat filiam in matrimonium primogeniam Alcathoo, quæ parentibus quidem cordi erat, vt filia, sed ex hoc magis, quod forma, quod ingenio, quod opibus domesticis æ-

D

quales

quales antecelleret. Et *Ouidius* de filia.

Hanc ego cum vellem genero dare temporatadis.

Liuius. Rex Asiae Antiochus filiam suam in matrimonium mihi dat. Et *Liuius* maritus *Liuiæ* quasi pater, non maritus esset *Liuiam* Augusto Cæsari uxorem dedit; *Xiphilinus.* Item, tradere dicuntur, c. non aliter 30. q. 2. & c. nō omnis 32. q. 2. aliter legitimum non sit matrimonium nisi à parentibus tradatur, & *Ouidius*:

Me tibi Tyndareus tradidit.

Et *Tacitus* lib. 4. Tyberius Neptem Agrippinam cum coram Cn. Domitio tradidisset

§. 3. S V M M A R I V M.

Κυεί quis dicatur.

Kυείον autem eum dici, cui onus despondendi incumbat, ex *Isocrate* colligitur, qui in encomio *Helenæ* refert *Theseum* sibi *Helenam* uxorem expetuisse à *κυείois* & cum illi eam dare non vellent, rapuisse. Verba *Isocratis* hæ sunt: ἐπειδὴ οὐκ ἔστι τῶν κυείων οὐχ ἄλλος τῶν ἀντὶ τὴν ἀντὶ τὴν λαβεῖν. Id est, cum dominorum (hoc est, eorum, in quorum erat potestate) *Helenam* accipere non posset, *Tyndarei* regno spreto, *Castoris* & *Pollucis* viribus eam rapuit. Eadem à *Luciano* referuntur in *Charidemo*, qui pro voce *κυείων*, πατέρα habet. A patre quidem, ipsius *Helenam* accipere desperavit, ut qui eam nubere nollet cum ad ætatem iustam non peruenisset. *Plato* lib. 6. de legib. τὰς ἐγγύτατα γίνους, ἀὲ κυείους ἢ μὲν τῶν ἐπιτελών. id est, cognati proximi tutores sint cum curatoribus.

Philon δὲ περὶ τοῖς γονεῦσι ἀντὶς ἐὰν ζῶντες τίχωνται εἰ δὲ μὴ οὖτος ἀδελφοὺς ἢ ἐπιτελῶντας ἢ ἄλλους κυείους, Accedent parentes si viuant sin minus fratres aut tutores vel alias *κυείους*, id est, auctores Verba supra recitauimus. Huc facit illud *Basilii* in epistola ad *Amphilochum*, quæ sine iis, qui habent potestatem matrimonia fiunt sunt fornicationes: Nec ergo viuente patre nec domino, ii, qui conueniunt sunt ab accusatione liberi, donec *κύριοι*, hoc est, in quorum sunt potestate coniugio annuerint. Et lib. 49. *Dion* scribit Augustum iure singulari *Liuiæ* uxori & *Octauiae* sorori concessisse τὰ σφέτερά ἀνδρὶ κυείου πινὸς διοικεῖν, ut eis liceret sine tutore res suas gerere. *Demosthenes*, ὅτῳ ἀνὲν ἐπιτελέσει τὸν κύριον ἔσθ. Qua de re latius §. sequenti *Philo*. In tali enim controuersia quando de castitate corporis quaeritur non imminet periculum soli filiae sed etiam eius curatoribus, lib. de legib. specialibus.

§. 4. S V M M A R I A.

- 1 Puella despondebatur à *κυείois*, qui sanguine proximi erant.
- 2 Lex *Atheniensium* omnib. omnino mulieribus prospexit, ne qua causari posset se tutore destitutam seipsam viro desponderi cogi.
- 3 Regis *Daniæ* *Woldemari* statutum refertur & explicatur.
- 4 Apud *Athenienses* mater in filiorum puberum erat potestate.

§ Apud

- 7 Apud Athenienses matres viduas à filiis puberibus desponsatas fuisse, exemplis confirmatur.
- 6 Plebs, collegium vel ciuitas despondebat pupillas.
- 7 Rectius de mulierum sponsalibus statuerunt Athenienses, & hos secuti Reges Dani quàm Iuris Canonici interpretes.
- 8 Vetustas nobis semper adoranda est.
- 9 Inter parentes & cognatos ordo seruatus est graduq; prærogatiua in despondendis liberis.
- 10 Auus in despondenda nepte patri præferri late defenditur.
- 11 Summa est affectio aui in nepotes & neptes paterno maior.
- 12 Prouerbiū. Es ist nichts liebers dann Kindes Kindt explicatur.
- 13 Apud veteres Græcos obseruatum vt auus in despondenda nepte patri præferretur multis exemplis docetur.
- 14 An patris etiam consensus requiratur in nuptiis nepotis & neptis? late discutitur.
- 15 Iure Atheniensium patrem in filia despondenda auo prælatum fuisse exemplis docetur.
- 16 Conciliatio legis Romana cum Atheniensium & explicatio illarum.
- 17 Fratrum etiam auctoritas non exigua fuit in despondendis sororibus.
- 18 Etiam filias spurias, seu ex concubina natas patres desponderunt & collocarunt quod exemplis docetur.
- 19 Meretrices, etiam quæ se omnibus peruulgarent, filias licet vulgo conceptas, suis verbis despondent.

20 In Græcia olim maritos moribundos vxores suas despondisse ex historiis demonstratur. P^{er}tebatur autē † & despōdebatur puella à κυρείς, & quidem ab illis qui sanguine proximi erant, & supremum inter ascendentes locū obtinebant, quales sunt, Pater, auus, frater, agnati, & illis non extantib. Patronus, seu tutor cuius fidei & clientelæ mulier sese commisisset, vt ex Demosthenis 2. in Stephanū oratione colligitur, vbi cum omnes has personas enumerasset, tandem subiungit. ὅτι οἱ τοῖσι νόμοις ἐποίησε κυρεῖς ἀκηκόασι, ὅτι δὲ ὑδαὶς ἦν τούτων τῇ μητρὶ οἱ ἀντίδικοι μοῖ μεμαρτυρημένοι. id est, Hæc lex quos (dominos) id est, tutores esse velit audiuiistis. Horū vero neminem matri auctorem fuisse, ipsi aduersariis testantur. Illorum autem munus fuisse mulieres despondere, ex eadem oratione colligitur. Nam antequā eos recenset, quibus id incumbit, inquit, σέφασαι τοῖσι νόμοις παρ' ὧν κελεύουσ, τὰς ἐγγυὰς ποιῆσαι. Id est, Considerate à quibus mulieres desponderi leges iubent; & postea subiungit verba legis. ὡς ἀνέγνωσεν ἐπὶ δικῆς δόμαρτα εἶναι ἢ πατὴρ ἢ ἀδελφὸς ὁμῶ πατέρῃ ἢ πάππος ὁ πατρὸς παῖρος ἐκ ταυτῆς εἶναι παῖδας γνησίους εἶαν δὲ μηδεὶς ἢ ταύτων εἶαν μὲν ἐπὶ κληρὸς πῶς ἢ τὸ κύριον εἶναι εἶαν δὲ μὴ ἢ οὕτω ἀν ἐπιτρέψῃ τὸν κύριον εἶναι. Id est, quamcunque legitime desponderit vxorem vel pater, vel frater Germanus, vel auus paternus, ex ea liberi legitimi sunt: quod si nemo horum exstabit, siquidem puella sit patrimonii hæres, qui tutor est, eam sibi habeat. Sin vero non fuerit is, cui se mulier commiserit tutor esto. Atque hic obiter notandum, quod apud Athenienses puella ἐπὶ κληρὸς, id est, fratris expers patrimonii hæres non nubebat, nisi & ex eadem tribu

& cognatione, id ab Hebræis petatum esse, apud quos idem obseruatum fuit, vt ex Numero cap. vlt. colligitur. Et in oratione pro Phormione testatur idem Demosthenes, quod si secus quis vxorem nactus esset, datam à nemine, liberos hæredes non fuisse. Sed & hoc animaduersione† dignum est, quod lex Atheniensium omnibus omnino mulieribus, hoc est, siue virgines, siue viduæ, siue pupillæ, siue in parentum potestate, siue in viris essent, prospexerit, ne qua causari posset, se tutore destitutam seipsam viro desponderi cogi. Nam & secundum veterum Græcorum instituta mulieribus sine tutorum & curatorum consensu & arbitrio, nihil agere licuit, vt supra ex Harpocracione annotauimus. Itaque in morem perduxerunt, vt qui tutorem vel cognatum haberet, neminem aliquem sibi deligeret, in cuius illa esset clientela seu potestate, hoc est, κύνειον, qui tam suo consilio regeret, vt ex verbis paulo ante enumeratis colligitur: cuius etiam munus erat, mulierem suis ipsius verbis despondere & viro (vt ita loquar) addicere. Quod à Græcis acceptū† Waldemarum Daniæ Rex in suas leges, quæ adhuc in Slesuicensi ducatu obtinent, referri iussit, quemadmodum ex iis, quæ lib. 1. cap. 33. referuntur liquet, quorum summa est. Vxorem ducturus tam à patre vel filio maiore natu vel fratre petat: sin horum nullus extet, à cognatis proximis. Quod si cognatum habeat neminem, ad quos tutela pertinet, mulier aliqui sese committito qui eam despondeat. Hactenus verba legis. Absurdum autem & præter decorum videri posset matrem viduam à filio desponderi, nisi id institutis & morib.† Atheniensium defenderetur, apud quos etiam mater in filiorum puberum erat potestate, quod eleganter Demosthenes oratione in Stephanum expressit his verbis: καὶ ἐὰν ἐξ ἀπικληροῦν τις γένεται καὶ ἅμα ἡ βῆστη ὀνηδύτες κρατεῖν τῶν χρημάτων, ὃν δὲ σῖτον μετρεῖν τῇ μήτει. Οὐκ οὐκ ὁ μὲν νόμος καλέει, τίς παῖδας ἡβήσαντας κύνειους τῆς μητρός εἶναι, τὸν δὲ σῖτον μετρεῖν τῇ μήτει. Quæ latine ita habent: Quod si quis ex muliere patrimonii hærede fuerit natus, simul atque puberit ad biennium pecunias teneat, & victum matri demetiarur. Proinde lex iubet filios puberes tutores esse matris, & victum matri demetiri. Vnde sequitur etiam† apud Athenienses, matres viduas à filiis puberibus desponsatas fuisse. Idque vi vocabuli κύριος intelligitur. Et Homeri auctoritate confirmatur apud quem Telemachus ita loquitur lib. 2. Odyss. Iusta funeri patris, siquidem patre extinctum accepero, curabo, simulque matrem viro nuptui tradam. Ita & Pontianus matrem viduam despondit Apuleio: vt ex verbis Apuleii Apolog. 2. colligitur. Quo facilius, inquit, Pontiani facilitatem Pudentillæ solitudine circumueniret in sit generum suum obiurgare, quod matrem suam mihi desponderat, suadet quamprimum ex tanto periculo dum licet pedem referat. Quod etiam in adoptiuis liberis obseruatum fuit. Isocrates in Aegineto narrat Trasyllochum amico cuidam à se adoptato sororem despondisse, eique suas facultates dedisse. Et hac ratione eum, qui adoptatus esset vxoris Trasyllochi filium factum & eius matris curatorem τῆς μητρός τὸν ὀνημαλισμένον κατέστητε, loquitur de Rufino socero Pontiani. Hermias Eunuchus Aristoteli familiari suo filiam adoptiuam in
matre.

matrimonium collocauit, vt scribit *Suidas*. Quid ꝑ quod & plebs collegium vel 6
ciuitas desponderat pupillas. Refert Plutarchus Aristidis filias à Prytaneo spon-
sis traditas, ciuitatemque publice sponsalia constituissè, & dotis nomine vtriq;
tria drachmarum millia decreuissè. Filias autem, quod indotatæ essent diu ma-
ritos non inuenissè; in *Aristide*. Et Athenienses Mineruam Antonio desponde-
runt, qua de re paulo ante. Ex quibus efficitur ꝑ multo rectius de mulierum 7
sponsalibus statuissè Athenienses, & qui hos securi sunt Reges Danos, quam iu-
ris canonici interpretes: qui tamen in iure Connubiorum constituendo, omni-
um hominum primi esse volunt; nec sunt tamen. Sed quæ à nobis supra posita
sunt exemplis ex vetustate petitis declaranda sunt. Vetustas enim ꝑ nobis sem- 8
per (si sapimus) adoranda est; Verba Furii apud Macrobiū lib. 3. cap. 14. De-
mosthenes scribit patrem suū moribūdum sororem suā Demophoonti co-
gnato despondissè, & dotis nomine duo talenta legassè: Et Pelops florida ætate
Hippodamiam à patre petit: *Pyndarus*. Achilles Priami filiam sibi petit vxorē,
cum hac pollicitatione, si daretur, sc̃ cum suis Mirmidonibus domum reditu-
rum. Hecuba respondet, sibi eam conditionem placere, si Priamo placeat; Da-
res de bello Troiano. Et hinc despondendi morem vetustissimum etiam adhuc
temporibus Alexii Comneni vlitatum fuisse ex constitutione colligere licet.
Domine, inquit, mi sancte, cum quidam nuptiarum repromissiones filiorum
suorum nomine contraxissent; sed & filiis suis parentes despondebant vxores
& testatur *Terentius* in verbis supra enumeratis; Placuit, despondi. Ita Antonius
filiam regis Armeniæ filio suo despondit in vxorem *Dion. lib. 49*. Item in *Hecyra*.
Despondit eiagnatam, huius vicini proximi: Et Capitolinus filio suo Bruti præ-
sentis filiam iunxit, nuptiis celebratis, exemplo priuatorum. Et apud *Plautum in*
Trinumno, verba subiecinus. Et *Gene. 24. & Exod. 21*. Si pater filio desponderit v-
xorem. Sic Hemor filii sui nomine agit cum patre puellæ vitiatæ, vt eam filio
collocet. *Genes. 33*. Inter parentes ꝑ autem & agnatos ordinem seruatum 9
gradusque prærogatiuam obseruare licet: vt primum parentes, & quidem ii, qui
inter ascendentes supremum locum obtinerent, ius despondendi haberent.
Deinde agnati & iis deficientibus tutores: Nam auus in despondenda nepte
patri ꝑ præfertur, idque iure ciuili est consentaneum *Paulus*. Neptis si nubat, 10
voluntas & auctoritas aui sufficit. *l. 16. de ritu nuptiarum* Idem lib. 3. Si nepotem eo-
dem T. & l. 9. si nepos eodem. & l. vlt. C. de sponsalibus. In verbis autem auum vel pro-
auum si pro nepote vel nepte arrhas suscepert, in duplum tantummodo con-
uenit teneri *Harmenopolus lib. 4. T. 4. & T. 2. de arrhis sponsalitiis lib. 4* Idem iure Ca-
nonico traditur c. 1. 3. 2. q. 4. c. neptis 31. q. 2. Vide *Papenem lib. 32. arresto 4. fol. 483*, qui re-
fert à *Senatu Parisiensi ita iudicatum*, filiam ab auo etiam patre inuito recte de-
sponderi posse. Aui magis auctoritatem in coniunctione nepotis, quam pa-
tris, cuius nullo modo liberum est arbitrium, cum ipse sit in potestate aui requi-
ri secundum *Glossæ intellectum*. Idque optima ratione constitutum est, quod
et si nullus ꝑ affectus paternum vincat, vt ait IC. tamen experientia teste summa 11

est affectio & *seeg* n̄ aui in nepotes & neptes paterno maior. Quo spectant verba IC. l. 69. *non solum in verb. Attamen summa affectionis vita intuitu nuptia concedenda sunt* Hinc tritum illud apud Germanos † prouerbium. *Es ist nichts liebers denn Kindes Kindt.* Deinde propter ætatis & gradus prærogatiuam cui multum tribuendum est. Postremo cum parentes honorandi sint, & eorum voluntati & consiliis obtemperandum: sequitur etiam filium in filia elocanda patris sui consilium & iussum exequi debere. Nam si patre inconsulto vel spreto vel etiam reclamante, filius filiam suam elocauerit, patri suo neque obtemperasse neque morem gessisse dici potest; vt qui contra patris sui voluntatem filiam nuptū dederit & patri aduersatus sit, hoc est, aui ius in nepte collocanda neglexerit. Quod sine peccato & patris sui contumelia fieri non potest. Itaque aduersus filium ex lege Platonis recte aget pater cuius hæc summa est: Si quis minus quam decet parentes colat, nec plus eos quam filios, nepotesque & seipsum diligat, & filiis suis in omnibus obsequatur, qui ita negligitur, per se vel per alium, ad tres Nomophilacas, & ad totidem de connubiorum procuratoribus rem deferat & querelam. Qui re perpensa in liberos qui iniuriam intulerunt animaduertant, *Dialog. 9. de legibus.* Ex quibus efficitur, si patri vult obsequi filius (debet autem obsequi) oportere eum de consilio patris filiam elocare. Nam patri non paret filius, si in filia collocanda, suum magis arbitrium quam patris iussum sequitur, vt qui seipsum plus, quam patrem diligat. Ita consobrini trigemini, cum de incundo certamine à Romanis & Albanis decretum factum esset, responderunt; se nihil absq; parentum cōsilio in ea re statuere posse, his verbis. Si liberi, & in nostra potestate essemus Tulle, statim te certiolem faceremus quid existimemus de incundo cum cōsobrinis certamine. Nunc quoniam superest pater, sine quo nobis nil dicere, aut facere promittimus, rogamus, vt paulisper expectes re-
 13 sponsum de patris consilio. *Dionis. lib. 3.* Et id veteres † etiam Græcos secutos esse ostendunt elegantissimi versus *Ouidii in epistolis Heroidum:*

Me tibi Tyndareus vita grauis auctor & annis

Tradidit, arbitrium Neptis habebat auus

At pater Acacida promiserat inscius acti:

Plus quoque qui prior est ordine poscit auus.

Item:

Quid facis Acacida non sum sine vindice, dixi,

Hac tibi sub domino est Pyrrhe puella suo.

Verba sunt Hermiones (quæ filia fuit Menelai & Helenæ) quam auus maternus Tyndareus Troiam profecturus, Oresti, Menelaus autem pater huius rei ignatus Pyrrho Neoptolemo Achillis filio despōdit in expeditione Troiana: cui etiam postquā matrem interemisset Orestes collocata fuit. Sed Orestes eū postea interemit, idque impulsu Hermiones, qui propter consuetudinem cum Andromacha Pyrrhū odisset. Itaq; Hermione Orestis matrimonio iuncta in amore eius perseuerauit. *Dictis Pausanias lib. 1. Virgil. Higynus. Dycitis refert se adfuisse.*

Neo-

Neoptolemo, qua tempestate Hermionem Menelai in matrimonium suscep-
rat lib. 6. Huc pertinet Epithalamium quo Pyrrhus ab Ausonio celebratur.

Orbe tegor medio maior virtute paterna

Quod puer, & Regis Pyrrhus opima tuli.

Impius ante aras quem fraude peremit Orestes,

Quid mirum cesa iam genitrice furens.

Refert Pausanias in fano Nemesis sua ætate extitisse species Agamemnonis
Menelai & Pyrrhi, cui primum Hermione desponsa fuit à Phidia expressas. O-
restem vero ob eadem matris præteritum esse, quem tamen Hermione nun-
quam deseruit, cum filium etiam ei peperisset, lib. 5. Sed alia exempla si. ppedi-
tant historiæ: Mariam ne despondetur ab Hyrcano auo Herodi Regi Iudæo-
rum, Iosephus, Egesippus, Zonaras: Et Tyberius neptem Agrippinam Germanico
ortam cum coram Cn. Domitio tradidisset in vrbe celebrari nuptias iussit. In
Domitio super vetustate generis, propinquū Cæsaribus sanguinem delegerat.
Nam is auiam Octauiani & per eum Augustum auunculum, præferebat. Tacitus
lib. 4. Et Augustus Iuliam & Agrippam neptes collocauit, nuptum Iuliam Pau-
lo Censoris filio Agrippinam sororis suæ nepoti. Et Tacitus de Tyberio Cæsare
diu quæsito, quos neptibus suis maritos destinaret Tyberius Cæsar, postquā in-
stabat virginum ætas, L. Cassium M. Venetium legit. Huic Drusillam Venicio
Iuliam coniungit lib. 5. Et Imperator Michael Paphlagonius neptem suam de-
spondit Pancratio Abasgiæ Principi: Zonaras to. 3. Imo auus adoptiuus filii filiam,
hoc est, neptem despondebat. Ita Hadrianus Imperator L. Ceronii cōmodi quē
ipse adoptauerat (vt testatur Capitolinus in Hadriano) mortui filiam despon-
dit M. Antonio Philosopho annos quindecim nato, quæ tamen sponsalia dis-
soluta fuere, quod impar ætati esset, Capitolinus in vita M. Antonii Philosophi. fol.
215 Sed an patris etiam consensus requiratur in nuptiis nepotis & neptis quæ-
ritur? Et scribit I. C. Paulus nepoti vxorem ducenti patrem consentire debere,
Neptis vero si nubat auctoritatē Aui sufficere. Rationem hanc afferunt Inter-
pretes, cur nepos de vtriusq; consensu vxorem ducere debeat, quod is auo mor-
tuo, vna cum liberis, in patris potestatē recidat, ideoq; intersit patris, quales li-
beros & ex qua vxore filius suscipiat, & in eius familiam & potestatem inducat.
Nam qui ex nepote nascuntur, aui patrisque gentem sequuntur. Itaque merito
eius desideratur voluntas. At in nepte aliud est, vt quæ in aliam transit famili-
am, & non patri sed marito, eiusque parentibus liberos procreat, qui non vi-
dentur tam ad auum & patrem suum pertinere. Ideoque non tam patris inter-
sit, vt priore casu. Atque hæc quidem rationes, ex imero iure civili petitæ, acu-
tæ quidem sunt, & subtiles, aliæ vero supra enumeratæ, ex fontibus naturæ
deductæ, ad communem sensum & intelligentiam magis accommodatæ.
Iure tamen Atheniensium patrem in filia despondenda auo prælatum fuisse
ex illis, quæ supra attulimus locis, & ex Demosthene in oratione aduersus Leocha-
rem colligi posse videtur. Verba ita habent: ἢ ἀν' ἐγγνήσῃ πατὴρ ἢ ἀδελφὸς ἢ ἀπ' αὐτοῦ
κα

ἀλλ' αὐτῆς τῇ παίδι, γνητίου. Id est, quam desponderit pater aut frater, vel auus, ex
 ea liberi legitimi sunt. Idem tradit *Plato lib. 6 de legibus*, Sponsalia patris firmis-
 sima sint, deinde aui, tertia fratrum germanorum, sin nullus istorum existat, tūc
 ex parte matris desponsatio fiat. Quod si insolita sit orbitas propinquiores a-
 16 gnati atque gentiles vna cum tutoribus despondeant. Ego tamen † legem A-
 theniensium à Romana dissentire non puto. Et quamuis pater & frater ordine
 verborum auo præferantur tamen hanc non fuisse sententiam existimo, vt si a-
 uus extet, ei præferri debeat pater, & quod absurdius est frater, sed ita demum,
 si auus nullus existat (idque in hoc exiguo vitæ curriculo, quod nobis natura cir-
 cumscripsit, vt plurimum accidit) vt tum pater & deinde frater despondeat, vt
 legislator ad ea, quæ ἐπὶ τὰ πλεῖστα accidunt, respexisse, & personas enumerasse,
 non autem gradus prærogatiuam indicasse videatur. Et hanc nostram senten-
 tiam confirmant supra enumerati versus Ouidii, qui de Græcis hominibus lo-
 quuntur nimirum de Tyndareo, Hermione, Oreste, Pyrrho, Menelao, sed ta-
 men penes alios in re dubia iudicium esto, & ita iudicasse Senatum Parisiensem
 refert *Papo lib. 22. Arresto 4. fol. 483*. Si vn ayeul paternel marie la fille de son filx,
 patre inuito, il n' ya aucun rapt: car la volonté de l' ayeul doit en ce dominer,
 contra patrem: mais si l' ayeul est maternel, ores qu' il face denation de tous ses
 biens, & soit aduantage grand à la fille, ce neantmonins, si le pere reluete ou
 n'y consent, il yha rapt. Ainsi fut iugé par arrest de Paris donné es grans iours
 de Moulins le 15. Octob. 1534. contre Voyer ayeulla Porte Chastellam & autres
 ayans autorisé par leur assistance & decret tel mariage. Fratrum etiam aucto-
 17 ritatem † non exiguam fuisse, in despondendis sororibus ex *Liuii* verbis colligi-
 tur. De iis, quos Demetrius miserat in Basternas, adduxerant, inquit, inde nobi-
 les iuuenes & Regii quosdam generis quorum vnus sororem suam in matri-
 monium Philippi filio pollicebatur. Seurthen Perdiccas clam sibi conciliauerat,
 pollicitus sororem se illi cum pecuniæ daturum. Et paulo post. Et Perdiccas so-
 rorem Strotonicem (vti sponsponderat) Seuthæ in matrimonium dedit. Græce
 τὴν ἐαυτῷ ἀδελφὴν διδωσι. Σέση ὥσπερ ἐπέχετο. *Thucydides lib. 2*. Idem ex *Plauto constat*
 in *Trinumo*: Vbi pater filii nomine stipulatur à fratre sororem, verba infra subii-
 ciemus. Item Marcello marito, Octauiae Cæsaris sororis, mortuo, postularunt
 pacis & foederis auctores, vt frater eam Antonio nuptum collocaret & trade-
 ret. Quod & factum est. Eaque desponsa dictum feliciter, consequentibus fau-
 stis acclamationibus, quæ per totum diem noctemque continuatæ sunt. Et ita
 pax coaluit inter Cæsarem & Antonium. *Appianus lib. 5. de bellis civilibus. Zonaras.*
Tom. 2. ἡ δ' Οκταβία κτίσατο τὴν ἀδελφὴν ἢ μετὰ Σάτυρον τῆς Φουλφίας, τῷ Ἀντωνίῳ συνήθη,
καὶ τῷ ἀδελφῷ. Ita & Libo Octauio Cæsari sororem Scriboniam despondit &
 locauit. Verba *Appiani* hæc sunt: Cæsar Octauius, quamuis aliquot virginum ei
 offerretur conditio, Mæcenati scripsit, vt cum Scribonia sorore Libonis (erat
 autem Libo focer Pompeii) de nuptiis ageret, vt per hanc occasionem posset
 pacem cum Pompeio facere. Qua de re cum certior factus esset Libo frater, ne-
 cessarius

necessariis suis mandauit, vt eam sine mora Cæsari collocarent; *Appianus de bellis ciuil. lib. 5.* Sororem Elpinicem Cimon Colliæ nuptum dedit. Plutarchus in Cimonem. Cato fratris filias, quas secum habebat, Pompeio Magno eas in matrimonium petenti dare reulauit, etsi id eius soror, vxorque grauitur ferrent. *Plutarch. in Pompeio & Zonaras.* Idque Gotos obseruasse refert Procopius. Theodoricus Rex Gothorum Ermenefrido Thuringorum Principi Amalabergam sororis filiam locauit. Sed & filias † spurias seu ex concubina natas, patres desponderunt & collocarunt. Theodoricus Rex Gothorum filias ex Concubina, alteram Alarico Wisigothorum Regi, alteram Sigismundo Burgundiorum consociauit. Quarum altera Theodico, altera Ostrogotta nominata fuit; Amalasuntam tertiam filiam Eutarcio ex Alemannorum stirpe venienti tradidit. *Paulus Diaconus lib. 17. in fine ex Procopio.* Quid? quod & † meretrices, quæ se omnibus peruulgarent, filias licet vulgo conceptas, suis verbis desponderent: Nam & filia matri, licet impudicæ, honorem & reuerentiam debet: & vulgo quæsitus sine venia matrem in ius non vocabit. *l. 4. §. ult. de in ius vocando, l. lege Iulia 4. de ritu nuptiarum.* Quo spectat illud *Ciceronis* pro Cluent. Cuiusmodi mater sit tamen in iudicio filii de turpitudine parentis vix dici oportet. Et ibidem. Nullum est nomen amantius, indulgentiusque quam maternum. Sic Chrysis in *Andria* Glycerium Pamphilo despondet, his verbis:

Te isti, virum do amicum, tutorem patrem,

Bona hac nostra tibi committo, & tua mando fidei.

Hanc mihi in manum dat: mors continuo ipsam occupat,

Accepi, acceptum seruabo, &c.

Et in *Phormione* nutrix Sophrona ita loquitur: Ego autem, quæ essem anus deserta, egeus, ignota, vt potui nuptum virginem locaui huic adolescenti, harum qui est dominus ædium. Atque hæc cur ita instituta sint eleganter explicat idem Demosthenes in oratione aduersus Leocharem, nimirum, vt qui sentit commodum sentiat & onus & contra; Verba Demosthenis hæc sunt: *Διγίως γὰρ ὁ νόμος δέ τις οἶμαι ὥστε καὶ τὰς ἀτυχίας τῶν οἰκίων καὶ τὰς ἐκδόσεις τῶν γυναικῶν τοῖς ἐγγύτατα γένος προσέταται ποιεῖν καὶ τὰς κληρονομίας, καὶ τῶν ἄγαθῶν μετέπειτα τοῖς ἀνθρώποις ἀπέδωκε.* Id est, iure enim legislator, vt & calamitates cognatarum & elocutiones mulierum genere proximis mandauit; sic & hæreditates, & bonorum possessiones iis attribuit. *Seneca in Hippolito.* Pater qui genuit & educauit, addens dotem. Elocat vt liberetur à malo. Et Terentius. Herus damno auctus est scilicet propter dandam dotem. Quibus & alia accedunt; patria scilicet potestas & reuerentia, quæ parentibus debetur, quod ab his vita, educatio, libertas & ciuitas tradita est, qui etiam negligendi non sunt, etiam si ad summum dignitatis gradum quis peruenerit; qua de re infra cap. 6. latius.

Sed & hoc animaduersione dignum est in Græcia olim † maritos moribundos, vxores suas despondisse, eiusque rei vestigia apud Græcos vbique extant. Demosthenis pater vxorem suam Cleobulam Aphobo despondit, & in dotem

E
ei dedit

ei dedit 80. minas. Aphobus dotem accepit, sed vxorem ducere noluit. Quæ de causa etiam Demosthenes actionem contra eum instituit vt videre licet ex oratione in Aphobum. Passio item Atheniensis moriturus Phormioni seruo in testamento libertatem dedit, & tutorem simul filio Passidi constituit, vxorem insuper suam viuens cum dote despōdit. Mortuo Passione, Phormio heram duxit & filii tutelam suscepit. Testamenti formula apud Demosthenem extat oratione in Stephanum his verbis: τὰ δὲ δέδοτο πασίων ἀγαθός: δίδωμι τὴν ἐμαυτοῦ γυναῖκα ἀρχίππῳ φορμίῳ καὶ περὶ αὐτὴν ἐπιδίδωμι ἀρχίππῳ τάλαντον μὲν τὸ ἐκπεπαρήτυν, τάλαντον δὲ τὸ αὐτόθεν συνοικίαν ἐκατὸν μνῶν: δεξαμένη καὶ τὰ χρυσία καὶ ἅλλα ὅσα ἔστιν αὐτῇ ἐν δότῳ ἅπαντα ταῦτα ἀρχίππῳ δίδωμι. Id est vxorem meam Archippam do Phormioni: & dotem Archippæ addo & peparato. Item talētum ex eodem loco, ædes centum minarum, ancillas & aurum & cætera quædam habeo, ea vniuersa Archippæ largior. Socrates item mensarius, qui ad aliquod tempus illi in seruiisset vxorem despondit vt ex oratione pro Phormione colligitur. Item Siclam, quæ argentariam factitarat, vxorem dedit Trimodemo. Neque id Athenis, sed in tota Græcia vsitatum fuisse, idem Demosthenes ostendit, dum refert in Ægina Hermodonū seruo suo vxorem dedisse. Seleucus etiam filio Antigono vxorem Stratonicen despondit. Nam cum filius Stratonicen nouercam deperiret, & præ amore decumberet, Medicus Erasistratus, qui id comperisset, ea de re patrem monuit. Pater Seleucus veritus, ne quid filio humanitus contingeret, filio & vxori persuasit, vt matrimonio sese coniungi paterentur. Vbi autem persuasisset, exercitu in concionem conuocato. Sunt mihi, inquit, charissimi & hoc imperio digni, Antigonus filius & vxor Stratonice, ambo florenti ætate, & qui si coniunguntur prolem breui daturi videntur ad stabiliendum regnum. Hos itaque ego iungo connubio, in vestra præsentia, & volo, vt imperent mediterraneis gentibus. Nec vos Persarum aliarumue gentium mores magis spectare iubeo, quam vnā legem communem omnibus semper æquum esse quod à Rege nobis præscribitur. His dictis exercitus acclamauit, Seleucus vxorem & filium ita admonitus, iunxit matrimonio, & regno præfecit vt refert Plutarchus in Demetrio & Appianus de bellis Syriacis, & Suidas. Et si autem hoc factum. Seleucus excusare conatus est, hoc prætextu, quod Principi liceret, quicquid libere, tamen nemini obscurum est, hic adulterium eum incestu cumulatū esse; ideoq; nullo pacto defendi posse, imo maxime peccasse Seleucum & cōtra legē diuinā naturæ & aliarū gentium, qui his nuptiis auctor fuerit. Apud Herodotum similis fere est historia de Cambyse: Nam cum sororē suā vxorem ducere statuisset, consiliarios consuluit, num id liceret; qui responderunt, se nullam reperire legem quæ permittat coniugium inter fratrem & sororem; sed se aliam reperisse legem, qua Regi Persarum facere liceat, quicquid libeat. Et apud Plutarchum de Parysati, quæ filio Artoxerxi persuasit, vt filiam Atossam in matrimonium duceret, legibus Græcorum insuper habitis. Quippe Regem Persis diuinitus legis loco, censoremque honestorum, & turpiū esse constitutum in

Arter

Artoxerxe. Sed & Homerus profecturus in bellum, idem fecisse legitur, vt hi ver-
sus ostendunt. Postquam natum pubescentem videris, nube cui volueris, tuam
relinquens domum. Odyssæ lib. 18. fol. 137.

§. 5. S V M M A R I A.

- 1 *Formula verborum desumpta ex Plauto.*
- 2 *Testimonia comædiarum cur tam saepe citet auctor rationem reddit.*
- 3 *Formula apud Græcos vsitate.*
- 4 *Apud Græcos moris fuit vt fratres suis verbis viris sorores desponderent.*
- 5 *Adducuntur formula & exempla ex sacris literis.*
- 6 *Formula ex Iudaorum commentariis desumpta.*
- 7 *Apud Turcas hodie hic mos durat, vt à parentibus vxor petatur & ematur.*

HActenus de personis, à quibus mulieres despondebantur satis; nunc vi-
dendum quibus formulis sponsalia constituta sint ab iis, qui liberos vel so-
rores desponderent. Formulas appello. solennium verborum conceptiones,
quibus hac in re veteres vti consueuerunt, quarum apud bonos auctores multa
sunt vestigia, & apud Plautum † valde illustra, quibus sibi stipulati sunt vxores
futuras, vt ait IC. Et primum in *Penulo*, vbi pater filiam despondet viro stipulatis

Agor. Audi tu Patruæ, dico ne dictum neges,

Tuam mihi maiorem filiam despondeas?

P. Pactam rem habeto, Agor. spondesne igitur?

P. Spondeo. Agor. Mi patruæ saluè, nam nunc es plane meus.

In Trinumno, itidem † *Lyfiteles* à *Charmide* patre stipulatur filiam.

Lyfit. Sponden' ergo tuam gnatam vxorem mihi?

Charin. Spondeo & mille auri Philippum dotis.

Lyfit. Ist hac lege filiam tuam sponden' mihi vxorem dari,

Charin. Spondeo. Lyfit. Et ego spondeo idem hoc.

In Aulularia petit *Megadorus* *Euclionis* filiam à patre his verbis:

Qua res bene vortat, mihiq, tibiq, filiaq, tuæ,

Filiam tuam mihi vxorem posco, promitte hoc fore

Quam ad probos propinquitatē proxime te adiunxeris

Tam optimum est, tu conditionem hanc accipe, ausculta mihi,

Atq, eam desponde mihi. Eucl. At nihil est dotis quod dem.

Mega. Dummodo morata recte veniat dotata est satis

Eucl. Eo dico ne thesaurum me reperisse censeas:

Megad. Non me doceas, desponde E. fiat

Et paulo post.

Quid num etiam mihi despondes filiam E. illis legibus

Cum illa dote, quam dixi tibi M. sponde ergo E. spondeo.

M. Diu bene vortant E. Ita dixi faxint, facito hoc, meminertis

Conuenisse, ne quid dotis ad te mea afferret filia.

E 2

Post

Post Euclio eam illi dat his verbis. Tuam hanc esse Aulam volo & filiam meam simul præsente Megadoro, & sorore eius Eunomia. *Lysit.* Et habetur & refertur gratia, ut meritis es socer exoptate mi Euclio.

In *Trinumno* pater filii nomine petit, & stipulatur à fratre sororem, & despondet eam frater, cuius etiam supra mentionem fecimus.

Sine dote posco tuam

Sororem filio, qua res bene vortat, habes pactum? taces.

Stas. Proh Dii immortales, conditionem eiusmodi, Ph. qui fabulare

Dii bene vortant, spondeo. Stas. Hic ubi nihil usus erat dicto, spondeo

Dicebat, nunc his cum opus est, non quit dicere.

Et paulo post:

Nunc tuam sororem filio meo posco

Qua res bene vortat. Quid nunc etiam non vis. Les. quid

Istud quando ita vis, Dii bene vortant, spondeo.

In *Curculione* Phædromus ducturus uxorem, eam petit à fratre, frater miles despondet.

Phæd. His paucis volo rem tecum agere Mil. Quid id est.

Phæd. Mihi ut hanc despondeas

Curcul. Quid cessas miles hanc huic uxorem dare

Mil. Si hac vult, Planæf Mi frater cupio. Mil. Spondeo.

Curcul. Et ego idem hoc vnum spondeo, Mil. Lepide facis.

- 2 Testimonia † Comædiarum & Tragædiarum eo libentius cito, quod in illis veluti in speculo omnis vita & actiones Priscorum repræsententur. Recte Plutarchus, qui Poësin scribit esse simulachrum vitæ & morum. Eadem quod
- 3 que fuit † sponsaliorum apud Græcos ratio verborumque conceptio, quamvis solennitas illa stipulationum, qua Romani vsi sunt adhibita non sit. Qualis est promissio Cyaxaris filiam suam Cyro despondentis apud *Xenophontem libr. 8 de institutione Cyri*, & *Zonaras tom. 1. fol. 120.* Δίδωμι σοὶ ὡς Κύρε καὶ αὐτὴν τῶν τῶν γυναικῶν δουράτεσσιν ὅσων ἐμὴν, ὅτι δίδωμι δ' αὐτῇ ἐγὼ καὶ φερὴν μηδ' ἀν παῶσαν, ὅδ' ἐστὶ μοι ἄρρητον παῖς γυνήσιν. Hanc, inquit, Cyre filiam meam uxorem tibi do, & vniuersam Mediam in dotem do, quandoquidem mihi legitimus filius masculus nullus est. Quam promissionem Cyrus acceptat, ut ex eius responsione liquet, τὸ μὲν γένος ὃ καὶ ἐξ ἐρίσιν αὐτῶν καὶ τῶν παῖδων, καὶ τὰ δῶρα, βούλομαι δέστω γνώμῃ τοῦ πατρὸς τὸ καὶ τῆς μητρὸς γῆμαι σὺν τῶν. Genus, mi Cyaxares laudo puellamque & munera eamque de sententia patris & matris ducere volo; vel ut habent verba apud *Xenophontem*, βούλομαι δέστω τῇ τοῦ πατρὸς γνώμῃ, καὶ τῇ τῆς μητρὸς τῶν τὰ σοὶ συναινέσαι, id est In his annuere tibi de patris ac matris sententia volo. Et hæc promissio filia præsente facta est, ut quæ Cyrum inter despondendum corollis redimeret. Et apud *Demosthenem* Palio extremam agens animam, uxorem suam Archippam Phormioni seruo despondet. Do uxorem meam Archippam Phormioni, & dotem addo talentum, oratione in Stephanum. Et Seleucus uxorem Stratonicen Antiocho

cho his verbis despondet. Hos ego matrimonio iungo in vestra præsentia, & vo-
lo vt mediterraneis gentibus imperent. vt supra notauimus. Et apud *Herodotum*,
lib. 6. *Cliftenes* filiam suam despondet *Megacli* his verbis: *Megacli Alemonis* filio
meam filiam *Agaristiam* despondeo, more *Atheniensium*. Annuente conditio-
nem *Megacle*, nuptiæ apud *Cliftenem* celebratæ sunt. Et *Menander Comicus*;
Ad seminandos liberos, inquit, tibi meam trado filiam. *Clemens Alexand. lib. 2.*
Stromat. citat. Ita apud *Lucianum* *Arfacomas Mazæam Leucanoris* filiam in
vxorem petit: Da mihi, inquit, Rex filiam tuam *Mazæam* vxorem; sed Rex nihil
respondit. Item *Lonchatis* aliam eius filiam petentis sub conditione, si caput i-
nimici eius *Arfacomæ* attulisset. Si mihi, inquit, sponderis filiam tuam alterā
Barcetin, breui tibi eius caput apportabo, *αρχῆμαι ἐφ' ὃ βασιλεὺς*. Spondeo, in-
quit, Rex. Et *lib. 4.* apud *Heliodorum*. Nam *Sicles* filiam *Nausicleam* despon-
det *Gnenomi*, Ego tibi, inquit, in matrimonium do filiam meam, vna cum do-
te, quantam maximam dare possum. Respondet *Gnemo*. Ego tam, quam offers
conditionem accipio animo libentissimo. Et statim *Nausicles* filiam manu
prehensam in matrimonium illi tradidit, familiæque præcepit, vt *Hymenæum*
cantarent. Et apud *Heliod. lib. 10.* Elegantissima sponsaliorum, vel copulationis po-
tius conceptio extat, vbi pater *Hydaspes* filiam *Caricleam* agnitam despondet
Theageni: quandoquidem, inquit, ita Diis visum est, eorum voluntati aduersari
non conuenit. Itaque eos testes facio, qui hæc ita prædestinarunt, vos quoque
signis & argumentis exterioribus satis declaratis vestram voluntatem duorum
voluntati consentaneam esse. Itaque ego hos iuuenes coniungo, vt matrimo-
nio legitimo copulati sint, iisque vna viuendi & commorandi potestatem fa-
cio, vi & potestate legitimorum sponsaliorum, liberorum procreandorum cau-
sa: In cuius rei testimonium & certitudinem ad sacra facienda accedamus.
Quamuis rectius ad copulationem, quæ fit in nuptiis hanc formulam referri
posse existimauerim, propterea quod illis expresse vna viuendi potestatem fa-
cit: quod in nuptiis fieri solet. Nam ante nuptias sponso vna cum sponso viuere
seu consuescere non licet, vt supra tradidimus. Interim ex *lib. 1.* colligere licet
Caricleam clam fidem dedisse *Theageni*, quod est contra bonos mores. Ha-
ctenus de parentibus. Sed & apud Græcos moris fuit, vt fratres suis verbis vi-
ris sorores desponderent, vnde *Demosthenes* *ἐγγίται ὁ πατὴρ τῶ μητέρα ἀδελφῆ*
ἀδελφοῦ αὐτῆς, id est, Pater meus matrem meam ab ipsius fratre stipulatur. Et a-
pud *Euripidem* *Eteocles* congressurus cum *Polynice* sororem *Antigonem* de-
spondit *Hermoni* *Creontis* filio; vtinam mihi contingat fratrem habere oppo-
situm, qui venit euersurus meam patriam. Et nuptias *Antigonæ* sororis meæ, &
filii tui *Hamonis* si ego fortuna frustratus fuero, tibi ista curæ necesse est esse,
sponsionemque firmam de qua ante conuenit, nunc facio in exitu meo & fra-
ter matris meæ, nutrias tam digne & mea & tua causa. In *Electra* *Castor* & *Pol-
lux* *Orestem* monent, vt sororem *Electram* *Pyladi* det in matrimonium, quam
ipse despondet his verbis, *Pylades abiturus vale, & habe*

Tibi desponsum corpus Electra.

Et in Oreste Apollo hortatur Orestem, vt sororem, quam promisit, det Pyladæ: Sororis coniugium, cui promisti, da, sequens eos vita felix manet. Quo spectant verba Orestis, quæ in Iphigenia extant alloquentis Pyladem;

Si tu fueris seruatus & liberos ex sorore mea

Consequeris, quam tradidi tibi vxorem

Manebit nomen meum. Et paulo post.

Ne deferas vnquam sororem meam

Deferens affinitatem, & domum paternam.

Cui respondet Pylades.

Sororis tua coniugium

Nunquam deferam, qui te mortuum

Magis, quam viuum habebo amicum.

Ac si quis existimat prophanas saltem gentes hunc despondendi & promittendi morem optimum & institutum sanctissimum tenuisse, is longe fallitur. Nam † & populus Dei, in elocatione liberorū eandem rationem secutus est vt supra ex Philone demonstrauimus, & in sacris literis, qui vxorem expetunt, eam à parentibus postulant: nec fit stipulatio de voluntate liberorum: tametsi verisimile est, nihil aliud liberos voluisse quam quod parentibus placeret, vtque magno argumento sit, reliquas gentes hæc ab eo accepisse, imprimis Athenienses, quarum leges maxima ex parte cum Mosais congruunt. Eius rei vestigia & exempla multa suppeditant sacræ literæ. Bathuel pater vna cum Labane fratre Rebeccam Abrahami internuncio petenti & paciscenti despondet his verbis. Gen. 24. Herus me misit, vt filio eius, cognati ipsius filiam Rebeccam vxorem expetam. Itaque si illum hoc beneficio afficere vultis, facite vt sciam: sin minus, aliam vt ei conditionem quæram. Respondent Laban & Bathuel. Hæc res, quoniam à Deo orta est, tibi aduersari non possumus. Ecce, Rebecca coram te est, accipe eam & abi, sitque vxor filii herilis. Hebraice. [*Kach velech vathie ischo leben adonecho.*] De quibus spōsalibus ita scribit Zonaras τὸ Ἰσαὰκ δὲ πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ ἔτ' & γονὸν μνησέμεται ὁ πατὴρ Ρεβέκκην ἐν μεσοποταμίᾳ, &c. id est, Pater Isaaco 30. plus minus annos nato despondet Rebeccam ex Mesopotamia. Et hic obiter notandum Abrahamum internuncio suo mandasse, vt de nuptiis Bathuelem conueniat, non Rebeccam. Itaq; seruus mandatum Bathueli exponit, & ab eo petit Rebeccam. Rebecce vero ea de re verbum nullum facit, etiam si cum ea colloquendi & de nuptiis agendi ad fontem sese occasio offerret. Et Iacob iussu patris affinem Labanē deligit, nam & pater illi familiam designauit, vnde volebat accipi vxorē. Iacob puellam cōuenit sed de matrimonio cū eo clā non agit; Imo cum patre Labane cōiugium Rachaelis septem annorū seruitio paciscitur. Vnde planum fit, q̄ supra posuimus, etiā in Ecclesia primā patrē filiā despōdisse. Itē patrē filiis suis despōdisse vxores & quidē suis verbis. Nec minus illustre exemplum exhibet Tobie historia cap. 7. Tobias ducturus Saram eam à patre petit,

rit. Cibus, inquit, non sumam, nisi promittas filiam Saram mihi dare in vxorem. Respondet Raguel. Accipe, siquidem consanguinei estis. Et Saram filiam apprehensam Tobia tradidit his verbis. Hanc secundum Moisis legem habeto, & ad patrem tuum deducito. Et in libris Machabæorum lib. 1. cap. 10. Alexander Ptolomæi filiam in vxorem petit à patre, Ptolomæus per literas illam despondet: quemadmodum ex verbis, quæ infra cap. 8 subiicimus colligere licet. Quid? quod diua virgo à parentibus Iosepho desponsa fuit, si quid veteris Poætæ Iuueni, quem tamē laudat Diuus Hieron. valet auctoritas cuius hi sunt versus.

Hac desponsa suo per tempora certa propinquo

Abdita virgineis caste pubescere tectis:

Et seruare diem, iussu permissa parentum.

Quamuis Nicephorus refert, eam à Sacerdotibus Iosepho traditam esse. lib. 2: cap. 3. Vita, inquit, Mariæ seu ætas sunt anni quinquaginta nouem, siquidem trima cum esset in templum est præsentata, & ibi in sanctis vndecim annos traxit. Deinde Sacerdotum manibus Iosepho ad custodiam tradita est, apud quæ cum menses peregisset quatuor ab angelo Gabriele lætum illum accepit nuncium. Peperit autem mundi ipsius lucem annum agens decimum quintum: vigesima quinta die decembris. Deinde annos peregit triginta tres, quos etiam filius eius in terris exegit. Post crucis autem supplicium in domo Iohannis annos impleuit vndecim, vt ætatis eius anni simul collecti sint quinquaginta noue. Hæc ex *Euodio* collegit *Nicephorus*: quantum autem iis tribuendum sit penes lectorem iudicium esto. Rectius meo iudicio *Erasmus* qui à parentibus desponsa Mariam tradit his verbis. Quod autem vnquam coniugium fuit felicius, quam sacratissimæ virginis & Iosephi? Id vero num coit clanculariis cōgressibus? Nequaquam. Quid enim audis ex Mattheo? Cum desponsata esset. Et iuxta Lucā audis, angelum missum ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Iosephi, de domo Dauid: à quibus desponsatam? nimirum a parentibus, qui teneræ virgini sponsum ex tribu legitima iuxta legis præscriptum delegerant. Sed ad institutum reuertamur, & id, quod cepimus persequamur: ad cuius confirmationem multū facere videtur, q̃ Theologi vno ore tradunt: Deū Adamo Eūā despōdisse & tradidisse: & eo ipso significare voluisse, vxorē ē manu patris petendā esse. *Procopius Gazæus*, Deus formosissimā mulierē instar p̃nubi ad virū deduxit *Gen. 1.* Et huius moris† quædā vestigia adhuc in Iudeorū cōmentariis reliqua sunt, qui *cap. 1.* de sponsalib. tribus modis acquiri mulierē scribunt, nimirū arrha, scripula & cōcubitu. In tractatu de p̃ceptis affirmatur, verba autē cōsensum exprimētia, ita cōcipi solere, & interuenire inter patrē puellæ & sponitū tanq̃ contrahētes, [*Bitcho mechudeschos*] id est, filia tua mihi desponsa est. Itē [*Bitcho li leinhu*] i. e. Filia tua vxor mihi est. Et hunc morē in Ecclesia Dei mānisse, & retentū & obseruatū esse etiā temporib. *Euaristi Pontificis*, q̃ vixit temporib. *Domitiani & Nōrmæ Troiani Ann. Christi 103.* demonstrāt verba capitis *Aliter 30. q. 5.* aureis literis exaranda. Aliter legitimū nō sit coniugiū, nisi ab his, qui super ipsam fœminā

domit-

dominationem habere videntur, (Græce *κρείον*. & supra copiose explicauimus) & à quibus custoditur vxor petatur, & à parentibus & propinquieribus sponsetur: quæ verba sumpta sunt ex epistola Euaristi ad omnes Episcopos Africanos, & extant Tom. 1. Conciliorum. fol. 66. Eadē pene traduntur, in c. *nostrates*, & c. *qualis eadem distinctio*. Qualis debeat vxor, quæ habenda est secundum legem, virgo casta, desponsata in virginitate, dotata legitime, & à parentibus tradita, & à Paranympis accipienda. Et ita secundū legem & euangelium publicis nuptiis in coniugium liquide accipienda. Idem colligitur ex c. 3. de *sponsalib.* vbi facti species est, de quodam ciue Papiensi qui iurauit se filiam daturum adolescenti in vxorem, ex c. *sicut ex literis* c. ult. de *sponsalibus impub.* de eo qui filiam suam nobili despondit & c. *non omnis* 32. q. 6. & c. 1. de *matrim. contra interd.* Eccles. contracto, de fratre, qui cuidam sororem suam despondit, ea præsente & consentiente. Quo spectant verba concilii Vrbanensis. Coniugia legitima sunt veluti cum vxor à parentibus traditur, & à sponso dotatur, & à Sacerdote benedicitur. Sed & apud *Turcas* hodie † hic mos durat, vt à parētibz vxor petatur & ematur, vt *Postellus* & alii tradiderunt. Et hæcenus de sponsalibus, quæ interpositis stipulationibus factæ sunt, earumque formulis satis.

§. 6. S V M M A R I A.

- 1 Sponsalia etiam nudo consensu nulla stipulatione interueniente constitui solent.
 - 2 Inter speratam, dictam, pactam & sponsam quid intersit explicatur.
 - 3 Dictio, manus, potestatem significat Hebrais, Græcis & Latinis.
- 1 Sed & sponsalia nudo consensu seu pactionibus, hoc est, nuda stipulatione interueniente † constitui solent. *Vlpianus* l. 4. de *sponsalibus*. Vnde *Arnobius* lib. 1. aduersus gentes, vxores an Dii habent, atque in coniugalia fœdera conditionibus veniunt ante quæ sitis Habent speratas, habent pactas, habent interpositis stipulationibus sponsas. Vnde sponsas pactas nominat *Virgilius* 10. *Aeneid.*

Gremiis adducere pactas;

Vbi id notat *Seruius*. *Ouidius*:

Quodq; magis memini, quæ tibi pacta fui.

Et apud *Claudianum* *Honorius* introducitur, ita loquens.

Hæc etiam queritur secum, quonam vsq; verendus

Cunctatur mea vota Socer, quid iungere differt,

Quam pepigit, castasq; preces implere recusat.

Et *Catullus* in *Epithalamio*.

Quod pepigere viri, pepigerunt ante parentes.

Valerius Flaccus lib. 6. *Argonaut.*

Pacta quod Albano coniunx Medea Tiranno.

Idem:

Aut fratris quarens aut pacti coniugis arma.

Et lib. 8. *Medæ* mater *Iasonem* fugientem prosequitur

Quam

Quam genui Albano fuit hac promissa Tyranno

Non tibi, nil tecum miseri pepigere parentes.

Et lib. 8. de Iafone qui Medeam abduxerat.

At primum socios ausus sua pacta docere

Promissamq; fidem thalami fœdusq; iugale.

Velleius Paterculus. Orestes Pyrrhum, quod pactæ eius Menelai atque Helenæ filiæ Hermiones nuptias occupauerat, Delphis interfecit. *Et Iuuenius lib. 1. de Iosepho.*

Protinus ille

Hæc præcepta sequens seruat sponsalia pacta

Aurelius Prudentius de Augusto ducente Liuiam grauidam.

Iam sponsus saliente vtero nubentis amicos

Aduocat, haud sterilem certus fore iam sibi pactam.

Nonius. Inter † speratam, dictam, pactam & sponsam hoc interest, quod virgo priusquam petatur sperata dicatur: *Plautus in Amphitruo:*

Amphitruo vxorem salutat, letus speratam suam.

Dehinc promissa vel pacta vel sponsa dici potest. Virg. Aeneid. lib. 2:

Cui peteret coniunx quondam tua dicta relinquer:

Et alio loco:

Gremiis abducere pactas.

Titii Diuortio. Cui exacta ætate sponsa sit desponsa, promissa pacta vel sponsa dici potest. Sed & hic verba requiruntur, quibus consensus & promissio exprimatur: etsi illa sollemnitas interrogationis & responsionis non adhibeatur. *Accurs. l. sufficit de sponsalibus.* Quæ & ipsa à parentibus prolata esse ex veterum scriptis colligitur. Ita Menelaus apud Euripidem filiam suam Oresti despondet nuda promissione:

Orestes tibi ego despondeo filiam

Phæbo dicente; itaq; tu qui bonis prognatus generosam

Ducis, sis beatus, & ego qui eam tibi do.

Et hanc apud Græcos formulam fuisse vsitatissimam, ostendunt exempla quæ paulo ante ex Xenophonte, Euripide, Demosthene, Heliodoro, & aliis in medium adduximus. Quamuis & Romanis nō ignota fuit. Nam & apud *Terentium* Chrysis despondet filiam Glycerium absque stipulatione dum ait: Te isti virum do, amicum, tutorem patrem &c. Hanc mihi in manum dat, accepi acceptam seruiabo. Quo in loco *Donatus* notat nuptias legitimas per manuum coniunctionem firmari. Et hanc in manum dationem apud veteres vsitam & per vulgatam fuisse, ex iis, quæ supra retulimus constat. Ita Rebecca in manum datur internuncio Abrahami. Ita Raguel Saram filiam Tobix tradidit, & Chrysis Glycerium Pamphilo. Maioris autem firmitatis causa hæc adhibita videtur esse sollemnitas, quod qui ita filiam desponderet, non tantum verbis consensum ex-

F

primere

primere, sed & rebus ipsis & factis, & quasi signo exteriori incurrente in oculos voluntatem suam declarare videatur, & vt testes qui interfuerūt testari & affirmare possunt, sponsalibus sese interfuisse eaque non tantum auribus hausisse sed & vidisse, filiamq; a patre traditam & ex eius manu petitam esse. Nam cum filia sint in manu id est; potestate parentum, recte eius manu traduntur & liberantur. *Liuius lib. 3.* Id iuris esse in eam, quæ in patris manu sit. Item mulieres dānatas cognatis aut in quarum manu essent, tradebant *lib. 9. de bello Macedon.* Nam dictio† manus potestatem significat Hebræis Græcis & Latinis *Genes. 24. Exod. 2. Num. 12.* Xenop. *εἰς χεῖρα τῶν ἐχθρῶν ἐλθεῖν.* Et Festus Pompeius de marito fœminam ducente & accipiente Mancipare, inquit, in verbo emancipatus, quasi manu accipere.

Sed apud Statium Adrastus filias suas Ægregiam, Argiam nec formæ laude secundam Deiphilen tumida iam virginitate locauit Polynici & Tydeo sine vlla stipulationis solennitate.

*Sed mihi nec Sparta genitos nec ab Elide missos
Iungere fas generos: nobis hic sanguis & aula
Cura mea longo promittitur ordine sati.
Diu bene quod tales stirpemq; animosq; venistis,
Vt responsa iuuent hic dura tempore noctis.
Partus honos, hac illa venit post tempore merces.*

Quam promissionem acceptarunt Polynices & Tydeus his verbis:

*Anne aliquis soceros accedere tales.
Abnuat: exilibus quanquam, patriaque fugatis?
Nondum lata Venus: tamen omnis corde refedit.
Tristitia, afflixique animo cessere dolores.
Nec minus hac lati trahimus solatia, quam si
Precipiti conuulsa noto prospectat amicam.
Puppis humum, inuat ingresses felicia regni:
Omina, quod superest sati, vitæq; laborum.
Fortuna transire tua: nec plura morati.
Consurgunt dictis; impensius aggerat omne
Promissum Inachus pater, auxilioq; futurum
Et patrius spondet reduces inducere regnis.*

Hic est ille Adrastus, cui ad Thebas magnæ calamitates acciderunt: qui Oedipi filium generum suum in regnum suum restituere conatus, maximas Græcorum copias amisit, omnesque belli duces vidit interemptos, ipse per dedecus seruatus. Isocrates in Panathenaico. Et Tyberius Imperator cum sibi ex hac vita migrandum esse videret, de consilio Sophiæ Augustæ Mauritium Cappadocem sibi successorem designauit, filiamque suam regiis exornatam insigniis ei despondit hac oratione. Sit tibi imperium meum vna cum hac puella concessum. Vtere ea felix, memor semper, vt æquitate & iusticia delecteris: & vbi hæc ab-

soluisset animam exhalauit. Warnefrid. lib. 3. c. 4. Nicephorus lib. 18. cap. 6. qui orationem à Tyberio habitam recenset de surrogatione Mauriti & filii elocatione.

§. 7. S V M M A R I A.

- 1 *Veteres parentes filias suas viris non petentibus vltro detulerunt.*
- 2 *Sed & ex pluribus vnā sēpe obtulerunt filiam parentes.*

Quid: quod apud veteres parentes filias suas viris non petentibus † vltro detulerunt: neq; se præter decorum facere existimauerūt. Saul Dauidi filiam offert, 1. Regum. cap. 18. Apud Homerum Alcinous filiam suam Nausicaam Vlyssi defert, & nuptum dare promittit. lib. 7. Odyss. fol. 51. Apud Terentium Chremes gnatham suam vltro Pamphilo dare promittit, Megacles misso caduceatore Pistratum inuitat ad ducendam filiam, ille conditionem accipit. Deinceps consilium inquit de illo restituendo Herod. lib. 1. Latinus filiam suam Lauiniam Æneæ defert lib. 7. Aeneid. *Vos contra Regi mea nunc mandata referte, Est mihi nota viro gentis qua iungere nostra.* Et Iuno Æolo Nympham offert his verbis 1. Aeneid.

*Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nympha,
Quarum quæ forma pulcherrima Deiopeiam
Connubio iungam stabili propriam qua dicabo.*

Darius Rex duobus præliis superatus, veritus ne prorsus regno exueretur, misit legatos, qui Alexandro Magno regni partem vsq; ad montem Taurum & nuptias filiae cum decies centenis millibus talentorum offerrent, Valerius Maximus lib. 6. & Zonaras tom. 1. Priamus Hectoris filii interfecti cadaver repetens Achillis genua complexus orat, vt Polyxenam filiam suscipiat, sibi que habeat: Achilles respondet, se de ea re cum illis alio loco & tempore acturum esse. Dictys Cretensis lib. 4. Et Philippus Francorum Rex filiam Constantiam obtulit Boemundo Constantiae Principi cum ex Asia aduenisset; quam & ille duxit & in Asiam traduxit Anno 1101. Blondus Decad 2. lib. 4. inclina Roma. Et Saul Dauidi filiam in matrimonium daturum pollicetur, dummodo se fortem & strenuum præbeat. 1. Reg. c. 18. Sed & † ex pluribus vnā sēpe obtulerunt filiam parentes. Rex Agamemnon 2 promittit Achilli filiarum vnā, quæ ipsi cordi esset in matrimonium dare decimamque omnis regni partem ac talenta quinque, & petit ne oblatas nuptias aspernaretur. Dictys lib. 4. Et Syphax Numidiae Rex Massinissam in suas partes pertrahere cupiens, e tribus filiabus vnā pollicebatur quam ipse delegisset.

§. 8. S V M M A R I A.

- 1 *Promissio vltro facta debet acceptari ab altera parte alias non valet.*
- 2 *In sponsalibus taciturnitas non sufficit nec sola presentia.*

IN his enumeratis speciebus & exemplis nulla præcessit interrogatio: Imo parentes à nuda † promissione inchoarūt, sponsalia & nuptias promiserūt. Quæ tamē vt vltra citroq; obligatoriae sint, oportet promissionem ab eo, cui facta est acceptari. Quia non debet cōtractus ex voluntate alterius contrahentis pēdere,

sed vtriusque consensus desideratur, qui nisi accesserit, nihil agitur *l. sub hac conditione si volam de action. & obligat. l. stipulatio non valet. de verb. obligat. l. à Titio 108. §. final. ff. eod. l. certissimus in fine eodem in non dentis & ibi Bald. & alii de contrahen. empr.* Nulla enim promissio subsistere potest, quæ ex voluntate promittentis statum capit. Ita sponsalia & nuptiæ consensu vtriusque contrahentium fiunt & constituuntur *l. 11. de sponsalibus*. Ilque verbis exprimi debet vel signis. Nam in sponsalibus† taciturnitas nō sufficit nec sola præsentia *c. si inter, extra de sponsalibus & matri. Abbas & alii*. Qua de re suo loco infra latius. Ita Polynices & Tydeus promissionem Adraſti sibi factam acceptarunt, in eamque expressis verbis consenserunt. Quo spectant verba. *Nec plura morati consurgunt dictis*. Ita & Pylades in Orestis promissionem consensit, responsione expressa, & ad rem, de qua agebatur accommodata: nimirum. Sororis tuæ coniugium nunquam deferam, &c. quæ verba supra enumerauimus. Et Pamphilus promissionem Chryſidis accipit in eamque consentit, vt ostendunt verba: Accepi, acceptamque seruabo; vt & Cyrus Ciaxaris promissionem. Ego, inquit, in hæc consentio. *βούλομαι δὲ τῶν τε σοὶ συναινέσαι*. Et apud Heliodorum Gnemon Nausicli promittenti filiam assentitur. Ego, inquit, eam, quam offers conditionem accipio animo libentissimo. Atque ex eo tempore sponsalia recte contracta, & vtramque partem obligare manifestum est.

§. 9. S V M M A R I A.

- 1 *Questio proponitur, si pater alicui filiam offerat, & vir continuo nō adſentiat, nihilominus teneatur ex ea promissione post temporis interuallum pater ad dandam filiam.*
- 2 *Species facti ponitur.*
- 3 *Decisio questionis.*
- 4 *Consensus in sponsalibus & aliis omnibus contractibus qui consensu perficiuntur non debet esse interruptus sed vno & eodem tempore seu instanti adhiberi.*
- 5 *Aliud est dicendum si pater aut pars quæ promisit nuptias consensum non reuocet, sed in proposito permaneat, & eo durante is cui promissio facta est assentiat.*
- 6 *In dubio non præsumitur is qui promisit perseuerare in sententia eadem post interuallum.*
- 7 *Voluntas immutata præsumitur.*
- 8 *Quare hac ita late persecutus sit auctor rationem reddit.*

Sed & hoc loco apposite quæritur, an, si† pater alicui filiam offerat & se daturum promittat, & vir continuo non adſentiat: nihilominus ex ea promissione post temporis interuallum pater obligetur ad dandam filiam, etiamsi promissionis factæ eum pœniteat? Species† facti supra à nobis de Priamo recitata huc pertinet. Nam is Hectoris filij corpus repetens, Polyxenam filiam Achilli dare nuptum promittit. Achilles respondit se de ea re alio loco & tempore acturum esse. Sed Priamus mutato consilio nihil ad Achillem referri iussit; Itaque

raque indignatus Achilles filios Priami Lycaonem & Troilum iugulandos curauit. Paulo post Priamus occasione inactus mittit Idecum ad Achillem cum mandatis veluti confirmatorem eorum quæ Priamus pollicitus esset, de danda Polyxena. Ibi sub specie nuptiarum contrahendarum Deiphobus & Alexander Achillem nil metuentem interemerunt. Dictys lib. 4.

Ego † in proposita quæstione Priamum non teneri existimauerim; cum Achilles promissionem non acceperit, sed de ea re alio loco & tempore acturum se responderit. Nam consensus non debet esse interruptus, sed vno eodemque tempore, seu instanti adhiberi, quem simultaneum appellant Doctores, quod in continenti, & simul ab vtraque parte præstetur. Et hic consensus † in sponsalibus & matrimoniis, & omnib. aliis contractibus, qui cōsensu perficiuntur requiritur. *gloss. Dd. in l. consensu de actionibus & obligationibus gloss. l. 1. de contrah. emptio.* In contractibus, qui iure gentium perficiuntur simul consensum præstandum esse. Itaque oportet virum & mulierem seu patrem despondentem & sponsum futurum inter sese consentire & pacisci: antequam ad alios actus diuertant, alioqui sponsalia nulla erunt *Bonagm. c. si inter de sponsalibus Abbas c. delectus de sponsali. Alex. consil. 154.* Idque in sponsalibus constituendis à veteribus obseruatum, formulæ, quas supra adduximus satis arguunt. Neque is, qui promissioni factæ non assenserit, causari potest, sibi fidem datam non seruari: cum sit ἀνδράγατον καὶ δὲν, sibi que ipsi imputare debeat quod res ad exitum perducta non sit, cum nuptias oblatas aspernatus esse videatur, qui statim eam non acceperit conditionem: quamuis tutum non sit, oblata temere acceptare. Et apud Platonem Socrates disputat. Postremo si ex ea promissione etiam pars post interuallum teneretur, tum esset vtique in arbitrio eius, cui promissio facta est, deliberandi spatium pro libitu sumere, & patrem filiamque ludibrio habere & naso suspendere, dubitantem an eam velit, annon: & filiam innuptam sedere & expectare, quoad is deliberandi spatium absoluisset, iniquum est. Itaque, vt his incommoditatibus occurratur, consultius erit, vt statim ad interrogationem vir vel mulier respondeat, aut si intercessit interuallum, verba sponsaliorum reiicerentur, q̄ & Erasmo placuisse video. Aliud dicendum si † pater aut pars, quæ promisit nuptias, consensum non reuocet, sed in proposito permaneat & perseueret, & eo durante is cui promissio facta est assentiatur: Nam tum nouus consensus præstitus esse intelligitur: & ex eo tempore, qui diu ante promisit, consensisse saltem videtur, quo alter consensus expressit. *Dd. & Antonius de Butrio in c. inter, in versic. quaro prima. Extra de sponsalibus.* Qui aiunt continuationem consensus simultaneum consensum efficere. Latius hæc examinat *Didaecus secunda partis cap. 4. num. 7. Goden. consilio 1. num. 9.* Et sufficere scribunt si consensiant successiue alter hodie, alter perendie, ita tamen, vt qui hodie consensit in eadem sententia perendie maneat & perseueret. Et in dubio † nō præsumitur is qui promisit, in ea sententia perseuerare post interuallum. *Bart. l. nuptias de regul. iuris. Bonauent. 4. sententia distinct. 30. q. 1.* Ideoque id demonstrare & probare oportet, imo

ret, imo voluntas immutata præsumitur. *Claudius Seysellus l. 1. §. qui præsens de verborum obligationibus.* Et de ea re extat, *inter consilia Germanorum XIII. consilium Antonii Quetta Cardinalis,*

- 8 Atq; hæc omnia latissime † persecuti sumus ex ipsius antiquitatis monumentis repetita origine: Et vt digito quasi demonstraremus quam veteres rationem in sponsalibus constituendis secuti sint, & quibus verbis & à quibus ea inita sint. Et quod imprimis notatu dignum est eas formulas verbis præsentis temporis conceptas esse, ad explodendam eorum sententiam qui veterum sponsalia de futuro fuisse existimant. Quam rationem ineundi matrimonii, si retinuissent maiores nostri, & adhuc Respublicæ bene constitutæ sibi ad imitandum proponerent, minus foret disputationum & litium. Interim tamen pleræque gentes adhuc eius quædam vestigia retinuerunt, nimirum vt sponsus eam, quam ducturus est à patre, auo vel fratre petat & hi eam despondeant. Sed posterior ætas peior auis hunc despondendi morem pietati & rationi maxime consentaneum paulatim aboleuit: & in eius locum alium surrogauit, quo pietas erga parentes læsa, & fenestra ad inobedientiam aperta fuit. Sed quid non longa valebit permutare dies. Sic omnia fatis in peius ruere & retro sub lapsa referri. Quæ nos in caput sequens reiciamus.

CAPVT IV.

- §. 1. De sponsalibus, quæ partes suis verbis & mutua repromissione constituunt.
- §. 2. Ea sponsalia apud veteres frequentata non fuisse, neque usurpata nisi ab iis qui clam nuptias contraherent.
- §. 3. Duplicitia sponsalia à Canonistis constitui nimirum de præsentis, & de futuro.
- §. 4. Distinctio sponsalium de præsentis & futuro in dubium reuocatur.
- §. 5. Verba, Accipio te in meum, non esse latina. Verba Accipio te vxorem esse ambigua.
- §. 6. Verbum Accipio non conuenire sponsalibus, sed copulationi & nuptiis in quibus mulier mancipatur, traditur & accipitur.
- §. 7. Verbum Accipiam recte sponsalibus tribui.
- §. 8. In linguis vulgaribus vt Italica, Gallica & Anglica has voces & formulas vsitatas esse & usurpari posse: at in lingua Germanica non posse deprehendi discrimen inter hæc verba Accipio & Accipiam.

§. 9 Cur

- §. 9. Cur apud veteres non fuerit distinctio sponſalium de præſenti & de futuro.
- §. 10. Sponſalia vnius eſſe generis & verbis præſentis temporis, vel æquiualentibus conſtituenda eſſe.
- §. 11. Veterum ſpōſalia non fuiſſe de futuro: contra omnium receptam ſententiam.
- §. 12. Formularum ſeu verborum, quæ matrimonii promiſſionem continent, enumeratio.
- §. 13. De verbis flexiloquis & ambiguis promiſſionibus, earumque exemplis. (eſſe.
- §. 14. Verba quib. ſponſalia concepta ſunt, diligenter pōderanda
- §. 15. An audiendus ſit, qui dicit ſe coniugium verbis non mente promiſiſſe?
- §. 16. Quid ſi dicat quis ſe non ſerio locutum eſſe: qui verbis coniugium promiſit?
- §. 17. Incerta promiſſio non conſtituit ſponſalia.
- §. 18. Quæſtio, ſi quis contra proteſtationem factam promittat: coniugium & accedat concubitus?
- §. 19. Si quis alternatiue pmittat aut coniugiū aut centum dare.
- §. 20. Viduas per ſe & ſuis verbis contraxiſſe ſponſalia: Interim tamen de conſenſu parentum nuptias contrahere debere & niſi fecerint grauiter culpandas eſſe.
- §. 21. Viduarum nuptias tacite fieri debere, hoc eſt, ſine pompa & ſolennibus.
- §. 22. Vtrum ad conſtituenda ſponſalia verba requirantur?
- §. 23. Sponſaliorum conſenſum arrha, dextera, oſculo, nutu, aliisq; ſignis ab alterutro contrahentium exprimi poſſe.
- §. 24. Verbis rectius ſpōſalia cōſtitui & matrimonium promitti.
- §. 25. De ſpōſalib. incertis, h. e. in quib. certa perſona nō pmittitur.
- §. 26. Quæſtio, ſi quis tribus promittat matrimonium?
- §. 27. Quæſtio, ſi puellæ omnes conſenſerint in eum, qui tribus ſimul promiſit matrimonium.

§. I. S V M M A R I A.

1. Altera ratio contrahendi ſponſalia qua vir mulieri & mulier viro repromittit.
2. Quomodo hac ratio à priori differat.
3. Potest & hoc caſu diſponſatio vel per ſtipulationem, vel etiam nuda promiſſione.

Alteram

- 1 **A**ltēra itaque † contrahendi sponsalia ratio & conceptio seu formula hæc est, qua vir mulieri, & mulier viro repromittit, hoc est, mutuis verbis alter
 2 alteri fidem dat, & coniugiū promittit. Quæ à priori † differt, quod ibi promissio à parentibus, consanguineis & tutoribus & eorum verbis fiat, accedente partium consensu vel tacito vel expresso: hic vero ab ipsis partibus fiat acceden-
 3 te parentum & tutorum consensu vel eo omisso. Potest autem † etiam desponsatio hoc casu fieri vel per stipulationem. Veluti, si vir ita mulierem interroget. Vis mihi nubere? vel: maritum me accipis? Et illa respondeat; Nubam, nubo, vel te maritum, vel in meum accipio. Vel etiam nuda tantum promissione & his verbis: Accipiam vel accipio te in meum. Quæ verba consueta appellat Gregorius Nonus in c. penult. de sponsalibus, qui vixit anno Christi 1227. superioribus autem seculis, quæ Gregorium antecesserunt ea usurpata non reperio. Quod latius expendendum est.

§.2. S V M M A R I A.

- 1 Veteres in sponsalibus constituendis primas partes parentibus fratribus, hoc est, *uxoris*, dederant.
 - 2 Conuenientius est & decentius si parentes filias suas viris despondeant, quam si ipsæ sese alterius potestati subiiciant.
 - 3 Maxime erubescunt puella cum de earum nuptiis & sponsalibus agitur.
 - 4 Neque in sacris neq; prophanis literis vllum extat vestigium, quo demonstrari possit liberos qui in potestate essent parentum suis verbis sponsalia pepigisse.
 - 5 Notantur Interpp. Iuris Canonici.
 - 6 Vnde factum, quod paulatim vetus illa despondendi ratio natura & honestati consentanea in defuetudinem abierit.
- 1 **S**uperiore capite demonstratum est, quid † in nuptiis spectarint veteres, & quod in sponsalibus constituendis primas partes parentibus, fratribus, hoc est, *uxoris*, dederint. Secundas autem, vt ita dicam, egerint personæ, quæ desponderentur. Idque quod in nuptiis parentum iussus præcedere, & auctoritas excellere debeat. Secundarum vero partium, hoc est, liberorum & pupillorum sit summissæ & reuerenter agere, & ad alterius nutum sese componere: vt in Comædiis vbi actores secundarum partium summissæ omnia agunt, vt inquit Porphyrio. Et Cicero in Verrina. Vt in auctoribus Græcis fieri videmus: Sæpe illum qui est secundarum aut tertiarum partium, quum posset aliquando clarius dicere quam ipse primarum multum summittere, vt ille princeps, quam maxime excellat. Idque ab iis populis, qui sapientiæ laude claruerunt sanctissime obseruatum esse supra ostensum est. Noluit enim sapiens antiquitas id liberis tribuere, quod parentum est. Quis enim rectius & decentius, & meliore iure mulierem despondeat, quam is, qui eam in sua manu habet & potestate? vt taceam eam, quæ alterius iuri subiecta est, non posse quicquam de se polliceri aut promit-

promittere. Quod si dignitatis decori & honestatis ratio habenda est in nuptiis² contrahendis (debet autem haberi) quis non videt conuenientius & decentius esse, si parentes filias suas viris despondeant, & suis verbis mancipient, quam si ipsæ sua oratione inuerecunde sese alterius potestati subiiciant? Nam† silenti-³ um decus affert mulieribus. Et quod maxime verecundentur & erubescant puellæ cum de earum nuptiis & sponſalibus agitur, & propter verecundiam annuant potius, quam loquantur, vt notat interpret *c. penult. de sponſalib.* Qua de re supra cap. 3. latius. Quare † neque in literis sacris, neque prophanis vllum extat⁴ vestigium, quo demonstrari possit, liberos qui in potestate essent parentum sibi mutuo repromisſisse, aut suis verbis sponſalia pepigisse. Itaque recte Lutherus, *Wir lesen kein Exempel, daß sich zwey Kinder miteinander verlobet hetten.* Apud bonos quidem auctores vbique occurrunt exempla & facta eorum, qui sibi repromiserunt, etiam si essent in potestate parentum. Sed ea sponſalia clam parentibus & contra legum præscripta mita sunt ab illis, qui rei illicitæ operam dederunt, & meretricios amores, vt Comici verbis vtar, nuptias conglutinarunt. Qualia sunt Daphnidis & puellæ apud *Theocritum*, *Idillio 27.* quæ parentibus inſeſis, Daphnidi promittenti coniugium copiam ſui fecit; Item Medæ & Iasonis, & aliorum de quibus statim subiiciemus. Quæ etiam veteres tanquam bonis moribus aduerſa & ſuſpicionis plena perſtrinxerunt, vt ex Epigrammate de Smyrna colligitur, quod apud *Suetonium Tranquillum in libro de illuſtribus Grammaticis*, extat:

Vni Craſſitio ſe credere Smyrna probauit;

Deſinite indocti coniugio hanc petere.

Soli Craſſitio ſe dixit nubere velle,

Intima cui ſoli nota ſua extiterint.

Et merito, quod ea re parentum auctoritas & reuerentia labefactari, & verecundia quæ puellas decet violari videretur. Itaque ineptiſſima & impia eſt oratio Acontii apud *Ouidium de Cydippe.*

Hæc mihi ſe pepiguit, pater hanc tibi primus ab illa,

Sed propior certe quam pater ipſa ſibi eſt.

Sed veriſſime ſcripſit *Lucretius*:

Deniq, vt in fabrica ſi praua eſt regula prima,

Normaq, ſi fallax rectis regionibus exit,

Et libella aliqua ſi ex parte claudicat hilum,

Omnia mendose fieri, atq, obſtip. a neceſſum eſt.

Praua, cubantia, prona, ſupina atq, abſona tecta,

Iam ruere vt quadam videantur velle, ruantq,

Prodita iudiciis fallacibus, omnia primis.

Sic igitur ratio tibi rerum praua neceſſe eſt

Falſaq, ſit, falſis quacunq, a ſenſibus orta eſt.

Nam† cum ſemel interpretes quidam iuris canonici male feriati, mentes ho-

G

minum

minum perniciosissima illa opinione fascinaſſent, contra Pontificum ſanctiſſimas conſtitutiones, conſenſum parentum non requiri ad nuptias, neceſſe fuit incommoda conſequi conſimilia. Atq; hinc factum ꝑ exiſtimo, quod paulatim vetus illa deſpondendi ratio, quæ & naturæ & honeſtati eſt conſentanea, in deſuetudinem abierit, & in eius locum altera hæc ſucceſſerit. Eoque tandem ventum eſt, vt parentibus ſpretis liberi ſeſe clam viris manciparent ſuis verbis, quæ poſtea anſam diſputandi præbuerunt, An præſentis eſſent temporis, an vero futuri quibus omnium interpretum liberi referti ſunt. Vbi ſi vetus deſpondendi ratio retenta fuiſſet magna ex parte illæ contentiones ſeu logomachia quæ naſcuntur ex verbis præſentibus & futuris, ex matrimonio rato & conſummato tollerentur. Interim tamen iuris Canonici interpretes hanc ineundorum ſponſaliorum rationem maxime probarunt, cuius in omni antiquitate nullum extat veſtigium, neque apud Græcos, neque apud Latinos, multo minus apud Hebræos. Et quia viri & mulieres ſibi mutuo repromittentium verbis contrahuntur, ideo verborum imprimis rationem habendā eſſe monent, num ea ſint præſentis temporis an futuri, quod amborum longe diuerſi ſunt effectus.

§. 3. S V M M A R I A.

1. *Sponſalia de futuro, quæ vocentur.*
2. *Sponſalia de præſenti.*
3. *Primus inuentor diſtinctionis ſponſalium de præſenti & de futuro*

EAmq; ob cauſam ꝑ diſtinctione adhibita conuentiones ſeu contractus, quæ verbis futuri temporis concipiuntur, ſponſalia de futuro vocant. Veluti ſi ita ſpõſus loquatur: Accipiam te in meum; vel, promitto quod te ducam in vxorem. Sponſalia vero de ꝑ præſenti promiſſiones vocāt per verba præſentis tēporis expreſſas, veluti, accipio te in meam, accipio te in meum. Quam diſtinctionē primus ꝑ inuexiſſe ante annos plus minus 400. videtur Alexander, qui vixit anno Chriſti 1160. vt colligitur ex *cap. licet de ſponſa duorum*. Vbi ſtatuit per verba de præſenti matrimonium conſtitui, vſque adeo, vt ſi mulier ita deſponſa alteri nupſerit corporum coniunctione interueniēte, nihilominus ad deſponſum redire debeat, licet aliter eius prædeceſſores iudicauerint. Quem ſecuti ſunt Urbanus III. qui vixit anno Chriſti 1186. *cap. vlt. de coniugio leproſo, & c. de conſang & affinitate*. Et Innocentius III. qui degit ann. 1200. in c. 22. ſicut ex literis de ſponſalib. & Gregorius IX. qui anno 1227. vixit, *cap. penul. de ſponſalibus*, expreſſe diſtinguentes inter verba de præſenti & de futuro nimirum; Ego te in meam accipio, & ego te accipio in meum.

§. 4. S V M M A R I A.

1. *Argumenta quibus diſtinctio ſponſaliorum in præſenti & de futuro reiicitur & impugnatur.*
2. *Secundum argumentum.*
3. *Aliud argumentum.*

Et

ET hæc quamuis ita à Pontificibus tradita & omnium pene interpretū consensu recepta sunt, tamen multis non probantur: qui hanc à verborum formulis peritam distinctionem reiiciendam prorsus existimant, hisce vt videtur argumentis moti, quod eius † distinctionis vestigium nullū apud veteres extat, 1 qui tamen ius sponsaliorum diligentissime tractarunt, & quod iuris tantum canonici, & nouum sit inuentum. Deinde quod † vererum sponsalia verbis presentis temporis accepta fuerint, & quod vera sponsalia vix aliter cōcipi possint, quēadmodum ex formulis supra à nobis enumeratis liquido cōstat, quales sūt: Spondeo tibi filiam, Do tibi filiam, Græce ἐγγυαίω & δίδωμι, quæ de præsentī esse nemo inficias ire poterit: Imo ad copulationem pertinere videntur. Sed & quoties † partes ipsæ, hoc est, vir & mulier sibi repromitterent, verbis de præsentī fidem dedisse, bonorum auctorum testimoniis planum facere possumus. Apud 2 Hebræos, vt de illis primum loquamur, vir sibi despondens vxorem, arrha, scriptura vel concubitu interueniente, his verbis vtitur; Ecce tu mihi desponsa seu consecrata es. [*Hinne att mehodascht li*] Et ne quis existimet ea sponsalia vera vel de præsentī non esse addunt Hebræi, eam quæ ita desponsa sit pro vxore haberi & toti mūdo prohibitam esse, id est, quam nemo mortalis ducere vel attingere audeat. Idque etiam non tantum vi verborum, sed & aliorum adminiculorum hoc est, arrhæ, scripturæ & concubitus intelligitur. Apud Græcos idem obrinuisse dubium non est, quamuis à *κλειστός* sponsalia omnia contracta esse mihi verisimile sit. Quo spectant verba Demosthenis. Quod si quis vxorem à nemine datam nactus esset, liberos neque pro legitimis habitos, neque hæredes extrisse. Latinos vero seu Romanos idem secutos, argumento sunt formulæ, quæ ubiq; obuia sunt, quales sunt: Vir tuus hinc abeo: vir tibi semper ero. Et qua utebantur, quando matrimonium per coemptionem fiebat. Nam in coemendo sese inuicem interrogabant; Vir ita. An sibi mulier materfamilias esse vellet? Illa respondebat velle. Item, mulier interrogabat; an vir paterfamilias sibi esse vellet? ille respondebat, velle. *Boetius lib. 2. Topic.* Ita quoties vir & mulier sibi nuptias repromiserunt, alter alterum interrogauit. Num vxor esse vellet vel nubere, & respondit mulier velle. Idque ex illis versibus colligitur, quos supra recensuimus de Smyrna.

Soli Crassitio dixit se nubere velle.

Et apud *Plautum* mulier à fratre milite interrogata; num vxor esse velit, respondit, cupio. Quo spectant verba *Terentii*. Hanc se cupere vxorem. Item hæc verba vsitata fuisse: Promitto coniugium, ex *Valerio Flacco* & aliis colligitur.

Promissaq; serua

Vsq; ad Thessalicos saltem connubia portus.

Item:

Promissos socios vbi nunc Hymenaus in annos.

Item, Tu meus es veleris.

Te fore dum nostrum viuet vterq; meum. De quibus infra latius. Quæ singula constituunt sponsalia, quibus matrimonium promittit vir & mulier: qua in re veterum simplicitas notanda & prædicanda est, qui verbis planissimis, ad rem de qua agitur accommodatis, & minime ambiguus in contrahendo vsi sunt; qualia sunt, do, despondeo, promitto, volo, cupio, quæ adhuc in multis locis retinentur: imo & in Ecclesia, quando sponsus & sponsa copulantur vsitata sunt. Nam vir interrogatur; vis hanc habere vxorem; vis hunc habere in maritum? Respondetur, Volo. Quæ multo planiora vulgo notiora & euidentiora sunt; quam illa, accipio & accipiam.

§. 5. S V M M A R I V M.

Locutiones hæ, accipio vel recipio te in meum, latina non sunt.

Sed & ea ratione hæc sponsalium de futuro & præsentis distinctio claudicare videtur, quod hæ locutiones, Accipio vel recipio te in meum, latine non sint, sed ex barbarie Gothica irrepisse in latinum sermonem videantur. Et quamuis Gregorii tempore vsitata fuerint, tamen in ipsis lapsæ iam latinitatis ruinis, & vt ita loquar, parietinis nata esse nemo, vel literis mediocriter imbutus, non videt. Nam superioribus seculis, qui ita locutus sit, reperio neminem. Quid? quod hæ locutiones, Accipio te, in vxorem, & ego te in maritum obscuræ sint & ambiguae, & nihil certi statuere videntur. Itaque ambiguitatis vitandæ causa satius esset addere duo Pronomina Meum & Meam. Nam & pater vxorem accipit filio. Et hic scrupulus etiam maior erit, si vir ita loquatur; Accipio te in meam & illa respondeat. Et ego te in meum. Nam subaudiri potest amicum vel amicam. Verbum infiniti modi multam adfert dubitationem, vt Erasmi verbis vtar.

§. 6. S V M M A R I A.

- 1 Verbum accipio non conuenit sponsalibus.
- 2 Accipere latinis quid.
- 3 Vxorem accipere quid significet.
- 4 Aliud est desponsare, aliud ducere vel accipere.
- 5 Accepisse vxorem quis dicatur.
- 6 Veteri Iure Romanorum possessione & vsu vnius anni mulierem vsucapiebat maritus.
- 7 Quomodo mulier de Iure diuino sit in potestate viri & quomodo vir eam possideat.
- 8 Verbum, Accepit, traditionem arguit.
- 9 Sacra litera distinguunt inter despondere & accipere.
- 10 Aliud est contrahere sponsalia aliud accipere.
- 11 *אָקאפּאַרע* est vox Hebræa.
- 12 Hebræi in copulandis nuptiis duo instrumenta conficiunt.

13 Reiicitur formula copulationis vsitata, Tu N. fateris. quod accepisti & iam nunc accipias in uxorem. N. & c.

Sed demus hanc latinitatē ferri posse: tamen ab eo, qui matrimonium promittit & sponsalia etiam de præsenti contrahit, nō recte, proprie, & ad rem, de qua agitur, accommodate dicitur: Accipio vel recipiam te in meam, nisi mulierem acceptam & traditam ad se recipiat, sibi habeat & possideat, quod Festus Pompeius mancipare dixit, de marito accipiente uxorem loquens: In verbo emancipatus quasi manu accepit. *Gell. lib. 18. c. 6.* Matrem familias appellatam esse eam solam, quæ in mariti manu, mancipioque, aut in eius, in cuius maritus manu mancipioque esset: idq; vi vocabuli intelligitur. Est enim † Latinis accipere, hoc est, rem traditam accipere, tollere & possidere. Vnde recte *IC. l. 71. de verb. signif.* capere est plus quam accipere: in accipiendo plus factum, quam ius versatur. Ita uxore accipere idem est, quod ducere. Et vt ducere nō † dicitur, qui uxorem sibi saltem despondet: ita nec accipere dici potest, nisi cui sponsa tradita mancipata sit & possessa. Idque ex Vlpiani responso colligitur, *l. cum his status, §. ult. de donat. inter virum & uxorem.* Si quis eam, quam sibi copulare prohibetur desponsauit & duxit, quasi ab indignis ablata fisco vindicantur. Vbi † obseruandū est, quod expresse distinguit inter desponsare & ducere vel accipere: vnde colligitur aliud esse desponsare, aliud ducere vel accipere. *Plautus in Casina.* Quando Casinam ego mecum rus abduxero, Ruti in ambulo vsque in præfecturam meam. Quod & deducere dicitur: Cum noua nupta ad maritum domum deducitur. Tibullus, *Vt iuueni primum virgo deducta marito.* Itaque interpretes *Syrus, Matth. 1.* vocabulum, *καὶ λαμβάνειν* duplici verbo reddidit nimirum [*nefob*] id est accepit. Et [*Dibar*] id est duxit seu minauit, vt paulo post explicabimus: suntque correlatiua: tradere & accipere. Id autem fit in nuptiis, vbi mulier traditur & accipitur: vel in concubinato. Ita apud Terentium Glycerium à Chryside in manum tradita accipitur à Pamphilo seruatur & possidetur. Nam ipse & eo tempore eam recepit, uxoris loco habuit, possedit & nunquam à se segregauit: imo post fidem datam vitiauit. Ita accepisse uxorem dicitur, qui † traditam & acceptam tenet, habet & possidet. Argumento est *l. 6. de ritu nupt.* Eum, qui absentem accepit uxorem, quæ ei per amicos domum deducta est: deinde à cæna domum iturus in reditu iuxta Tyberim perisset, tanquam maritum lugendum esse: nimirum, quod uxorem accepisset traditam, etiamsi in eius complexum nunquā venisset. Idem colligitur ex *l. penult. de donat. inter virum & uxorem.* die nuptiarum priusquam ad virum transiret virgo, & priusquam aqua & igni acciperetur. *Varro.* aqua & igni mariti uxores accipiebant, *lib. 12.* Huc faciunt verba, *Gell. lib. 4. c. 4.* Iudex causam cur uxor data vel accepta non esset, examinabat, & quamuis intertulerat eam uxorem accipiant dari litem æstimabat. Et *Taciti, lib. 12.* Sedecim annos natus Nero Octauiam Cæsaris filiam in matrimonium accepit. *Iuuen. Satyr. 6.*

Accipio uxorem de qua Cytharædis Echion

G. 3.

Aut:

Aut Taphyrus fiat pater, Ambrosiusq; Choraules.

Et *Liuii de Syphace*. Cum Carthaginensem matronam domum accepit, illis nuptialibus facibus domum conflagrasse suam. Item. Quo die captam Reginam vidisset, eodem matrimonio iunctam acciperet. Et apud *Penates* hostis sui nuptiale sacrum conficeret. Et *Paris* apud *Ouidium*.

Prima meis tu pacta toris falsusq; inuentam

Te primum accepta est coniuge noster amor.

6 Distinguit inter *Pacisci* & accipere. Vxorē autem possideri ex eo conuincitur, quod veteri iure Romanorum possessione & vsu vnus anni eam vsu caperet maritus. *Gell. & Boetius*. Idque bonorum auctorum testimoniis confirmatur. Atque eo spectat illud *Pamphili* apud *Terentium* de vxore, vt possedi nihil mutat *Chremes*, hoc est, vt iam habui eam quemadmodum *Donatus* interpretatur *Act. 5. scen. 4.* Recte *Græci*. Habet vir mulierem habetur & vir à muliere. *Suidas* in verbo *εχει*. Huc facit & illud *Homeri Odys. lib. 24.* *Ὀλβιε λάεργας πέρι πολυμηχάν Ὀδυσσεύ η' ἀεὶ σὺν μεγάλῃ ἀρετῇ ἐκ τῆσ' ὠκυοίπῃ.* O beate *Vlysse* quam magna cum virtute vxorē possedisti. Et illud *Apuleii lib. 6.* De aur. asin. Puellam elegit & virginitate priuauit, teneat possideat, amplexus *Psyche*. Et *Apologia 2.* Age vero si auaritiæ causa mulierem concupissem, quid mihi vtilius ad possidendam domum eius, quam simultatem inter matrem & filios serere? alienare ab eius animo liberorum charitatem quo liberius & arctius desolatam mulierem solus possiderem? Et *Helena* cum *Paris* eam expeteret se possideri scribit his verbis, quæ apud *Ouidium* extant in epist. *Heroid.*

Ad possessa venis præreptaq; gaudia serus, Spes tua lenta fuit quod petis alter habet.

Et hæc legi diuinæ sunt cōsentanea. Nam *Deus* auctor matrimonii expresse statuit, vt vxor sit in dominio & possessione viri: his verbis: sub viri potestate eris & ipse dominabitur tibi. In quib. verbis illud est animaduertendū, qd nō solū marito ius & dominiū traditur in vxorē, sed vsus quoq; possessionis: idq; recte monet *Viues lib. 2.* de Christiana fœmina iisdē pene verbis. Et paulo post; *An* nō is cuncta possidet, q̄ sunt fœminæ, qui fœminā ipsam possidet, quiq; est eius dominus. Possessio autē est ius vtēdi re corporea pro domino: vel vt *Theophilus* definit. Possessio est animo dominātis possidere & quidē corporaliter. Tale ius maritus in vxorē habet, nimirum vsu coniugii. Sponsus autem non habet antequam sponsam traditam acceperit vel duxerit. Et fortassis hæc fuit *Gregorii Noni* sententia, vt qui verbo *Accipio* vteretur mulierem accipiendo & in sua ducendo, is reuera matrimonium perfectum contraxisse videretur. Idque veritati est consentaneum. At in sponsalibus vbi sponsa aliquando toto anno non accipitur, hoc est, non ducitur, non recte loquitur vir inter despondendum; *Accipio* te in meum, vt qui mulieris non habeat vsu, neque possessionem, multo minus dominium. Imo sibi ipsi non constat, cum aliud agat aliud loquatur. Nā dicit se accipere, hoc est, ducere vel mancipare, quam non accipit neque ducit, sed verbis tantum, cogitatione & imaginariōe, & quam fortassis longo post tem-

tempore, vel quod sepe fit, nunquam est accepturus. Vir ab eo tantulam moram impetrare potui, dum prius ipse vxorem duceret: tunc deinde vt nos coniungeremur, Apuleius Apolog. 2. Et hic accipio idem valet, quod accipiam, sed ea significatione vox accipere de mobilibus & corporeis apud Latinos non vsurpatur. Et si conditionem accipere, vel id quod offertur eo sensu propemodum dicimus, hoc est, probare, consentire. Sed & de communi † Dd. sententia verbum **Accipit** traditionem arguit. Et notatur §. *item lapilli de rerum diuisione*. Ita & verbum recepit. Et ne quis existimet, hæc saltem † Ethnicorum institutis conuenire, sacræ etiam literæ expresse distinguunt inter despondere & accipere. Item inter mulierem acceptam & desponsam *Deuter. 20*. Qui vxorem sibi despondit, quam non accepit, reuertatur domum, ne alius quispiam eam accipiat. Itaque aliud est † contrahere sponsalia, aliud accipere, id est, ducere. Et vbique vxor accipi dicitur vel accepta esse, quæ tradita & possessa est, *Genes. 36*. Esau accepit vxores de filiabus Canaan, hoc est, deduxerat, vt ii qui latine loqui volunt, verterunt. Et *Samuel. 2 cap. 12*. Verba Nathanis. Vxorem accepisti tibi, vxorem, id est, duxisti, tulisti, Nam verbum [*Lokach*] quod vbique occurrit tollere auferre valet. Et *Genes. 24*. Accipies, inquit Abraham, filio vxorem, id est, adduces adferes. Nam & eo sensu hæc verba accepit internuncius Abrahami: idque ex his verbis colligitur. Quid si noluerit venire mecum? Item Loth locutus est ad generos suos, qui acceperant filias suas, id est, vt Vatablus reddit, qui abduxerant sibi filias suas, vt eas in vxores acciperent, *Genes. 19*. Quamuis sit Benoni, Item *Genes. 25*. Isaac erat quadragenarius quando accepit Rebecam in vxorem. Item *Genes. 30. versicul. 15*. An parum est quod accepisti, id est, abstulisti maritum meum, insuper Mandragoras filii mei accipies? Item, mulierem prophanam & meretricem non accipient, *Leuit. 21*. Et *Ester 2*. Accepta est Ester, id est, ducta ad domum Pharaonis; & aliis locis multis, quæ hic congerere nostri non est instituti. Ita & Diua virgo Iosepho desponsa vxor nominatur, sed accepta non dicitur, antequam eam accepisset, & sibi adiunxisset. Quo spectant verba: Ne timeas *μαρταμάνειν*, id est, accipere Mariam, etsi vulgo adiungere reddant, quod ea vox magis Latina sit, sed tamen † *μαρταμάνειν* est. in vox Hebræa [*Lokach*] vel [*Nofcho*] vtrique tollere, accipere notat: Cui respondet Syriaca [*Nesab*] quæ idem valet, Id est, accepit, abstulit. Itaque hæc verba: ne metuas accipere Mariam coniugem tuam, Syriaco sermone reddita sunt his verbis [*Lo thidchal limssar la miriam anthotech*] Item Ioseph fecit, quemadmodum angelus Domini iusserat, *καὶ παρέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ*. Et accepit coniugem suam. Syriace [*Vodabro leintheh*] h. e. duxit vxorem suam. Nam vox [*Debar*] propria significatione idem valet, quod duxit seu minauit, qua voce veteres vsi sunt. Festus. Agasōnes equos agentes, id est, bene minantes. *Esaia 11*. Ico & oues simulerunt & paruus puer minabit eos. Inde [*medaber*] dux ductor, quamuis & accipere significet, quod nemo ducere possit, nisi acceperit. Et hæc nostra sententia legibus & institutis Hebræorum confirmatur qui in copulandis nuptiis

nuptiis duo instrumenta conficiunt, nimirum [*Schtahr arrufin*] hoc est, schedam sponsionis & sponsaliorum, & [*Schtahr nichuinschau*] hoc est, instrumentum acceptionis, quod eo momento, quo vxor copulatur, & sub chuppa marito traditur & accipitur, scribi solet, in signum & testimonium, eam tum primum acceptam esse. Quae de re plura cap. 11. Et tum maritus [*Noschui*] dicitur, quasi dicas acceptus, ut Elias Leuita notat in Thisbite. Ex quibus efficitur verbum Accipio ad traditionem, acceptionem seu deductionem pertinere: itaque recte Lutherus. *Ich nim ist mehr die würckliche vnd persönliche Vberantwortung / vñ gehöret zu dem öffentlichen Verlöbniß vnd Versamlung.* Itaque haud scio, & proprie & latine loquendo, nū defendi possit formula copulationis, qua in Ecclesiis quibusdam vtuntur. Tu N. fateris hic coram Deo & sancta eius Ecclesia, quod accepisti & etiamnum accipias in vxorem N. quam hic praesentem aspicias.

§.7. S V M M A R I A.

- 1 Verbo Accipiam in sponsalibus contrahendis rectius vtimur.
- 2 In sacris literis vir vxorem accipere dicitur, non vxor virum.
- 1 **R**ectius tamen, & ad rem apposite † loquitur qui in sponsalibus contrahendis verbo Accipiam vtitur, respiciens nuptias, in quibus vxor ducitur & accipitur. Et vt hoc obiter ex Iurisprudencia † Hebræorum notemus: in sacris literis vir vxorem accipere dicitur non vxor virum. Rationem eius rei adferunt Hebræi cap. 1. tractat. de sponsalib. his verbis. Idque de sententia Rabbi Salomonis [*mico amro thoro cih zikach ihseh ihsho velo cotab cih tohlokach ihsho leihch mipra setarco schell ihseh lechaser ahl ihsho vten darcho schel ihsho lechaser ahl ihseh mosol Léadom schepbdoh lou abedoh mi choser ahl mi baal abedo mchaser ahl abedoto achod*] supplet Rabbi Salomon [*mizolorou*] Id est: Cur in lege Moisis vir accipere vxorem dicitur, & contra mulier non dicitur accipere virum? Quod viri sit, mulierem expetere & quærere, at contra mulieris non sit, virum quærere, idque ad exemplum eius, qui aliquam rem perdiderit. Nam quis illam quærit? Dominus vtique, qui eam rem amisit. Supplet interpres, nimirum vnam ex costis suis Iuuenalis:

Qualiacumq; voles Iudæi somnia vendunt

Itaque quæ sit horum verborum Accipio & Accipiamvis, & quantum illis tribuendum sit, aliis latius discutiendum relinquo.

§.8. S V M M A R I A.

- 1 Galli & Itali vtuntur verbis Accipiam & Accipio in sponsalibus contrahendis.
- 2 Etiam Angli.
- 3 Germani non vtuntur his verbis.
- 4 Vñus Germanice lingue no fert hanc phrasin.

s Verba

5 *Verba volo te habere quomodo accipiantur.*

6 *Refutatur Klingius.*

7 *Sarcerius notatur.*

HÆctamen verba Galli † & Itali tanquam maxime solennia & propria in
 suam coloniam transtulerunt & in contrahendis sponsalibus retinuerunt
 & anxie obseruarunt, veluti: Voipiacce accetar me per vostro marito. Respon.
 Messen si che vi accetto. Id est, placet ne tibi me in maritum accipere? Domine
 ita, accipio. Consil. matrim. Italor. Galli, ie vous prens pour marii, le vous prens
 pour ma femine. Vt & † Angli, qui eandem rationem sequuntur, vt Polydorus 2
 testatur, & nos quibus Anglia quadriennium hospitium præbuit, nimirum 1559.
 60. 61. 62. 63. eius rei testes sumus. Et quidem in linguis vulgaribus hæc satis cō-
 mode dicuntur cum vsu vulgi & consuetudine inueterata nitantur quæ vim le-
 gis habet. Linguae enim magister est populus. Nam cui lingua discenda est, à
 multitudine eam discat oportet: vt recte apud Platonem disputat Socrates in
 Alcibiade. Et loquendi vsus maximus Tyrannus est. Ideoque quin his verbis
 recte sponsalia contrahantur, dubium non est. Germani † tantum abest, vt his 3
 verbis tanquam Emphaticis & vsitatis inhæreant, vel nunquam inhæserint, vt
 in dubium etiam reuocent & controuertant ii, qui linguae Germanicæ maximū
 vsū habuerunt, eamque insigniter locupletarunt & auxerunt (omnium recte
 iudicantium iudicio) an in idiomate Teutonico illud, de quo supra diximus,
 discrimen, inter sponsalia de præsentī & futuro deprehendi posset, quemadmo-
 dum recte Lutherus disputat. Nam qui coniugium promittit his verbis *Jch wil
 dich haben*, de præsentī contrahit. Nam hæc verba volo te habere præsentis sunt
 temporis non futuri, vt & illa. *Jch wil dich nehmen* / *Jch wil dich zum Weibe ha-
 ben* / *Du solt mein seyn* / (quamuis hæc pro verbis de futuro habuerint.) Et vsus
 Germanicæ † linguae non fert hanc phrasin neq; probat: *Jch werde dich nemen*. 4
 Vt nec illam. *Jch neme dich zu meinem Weibe* / oder / *Jch neme dich zu meinem
 Ehemanne*. Et accipio te, heist engentlich auff Deutsch / *Jch wil dich nemen* / oder
 haben. Et de præsentī intelligitur, & quod his verbis consensum præstet & vo-
 luntatem suam declaret. Et Dd. hæc verba † volo te habere, etsi ambigua esse vi- 5
 deantur, in fauorem matrimonii pro præsentibus accipienda tradunt *Panorm.*
 6. *quemad. de iurciurando c. ex parte de sponsalibus. Mauserus. T. de nuptiis institutio*. Fate-
 turq; ingenue Lutherus, qui Germanicæ linguae censor fuit grauissimus, se non
 videre neque intelligere, quo pacto vir & mulier idiomate Germanico, sponsa-
 lia de futuro inter se contrahere possint. Nam quibuscunque verbis concipian-
 tur, semper ea præsens tempus respicere. Et quamuis † Melchior Klingius con- 6
 tra sentit, & hanc differentiam in lingua Germanica deprehendi posse existimat,
 tamen longe fallitur. Neque (pace ipsius dixerim) nisi consutis Solæcismis id
 planum facere poterit. Quales Sarcerius † commentus est in lib. de causis ma- 7
 trimonialibus: *Jch sage dir* / *ich werde dich nemen zu einem ehelichen Weibe*. Ridi-
 cula sane & à proprietate sermonis Teutonici aliena locutio. Itaque idem Sar-

H

cerius

cerius sibi ipsi contrarius fol. 288. cum Luthero sentit, & vix fieri posse fatetur, ut quis Germanice sponsalia, per verba de futuro contrahat. Verba enim Accipere, & interpretari oportet, prout ea vulgus accipit & intelligit. *Eberhardus late in loco ab opinione vulgi.* Et hæc latius persecuti sumus, quod hanc distinctionem sponsalium reiiciant & improbent Lutherus, Philippus & Erasmus, probent autem Beza & Chytraus, & vulgus Ictorum: & ut de re controuersa aliis latius cogitandi ansam præberemus, eoq; magis, quod quotidiana sit, & cognitu necessaria. Necessaria autem ignorare turpe sit, sicut ait Plato. *Quamuis.*

Non nostrum inter eos tantas componere lites.

§. 9. S V M M A R I A.

- 1 In toto iure ciuili distinctionis sponsaliorum in de presenti & de futuro nullum vestigium & cur.
- 2 Quibus verbis olim in despondendo vsi sunt.
- 3 Veterum laudatur prudentia qui verborum proprietatem retinuerunt.
- 4 Quadam promissiones verbis futuri temporis concepta sponsalia de presenti constituunt secundum Dd. quosdam.

Sed & mirum ꝑ alicui videri possit, in toto iure ciuili, quod tamen perfectam *Europiar* continet, eius distinctionis, ne minimum quidem vestigium extare; quem scrupulum facile sibi quis eximet, qui veterum sponsalia, eorumque in iis constituendis prudentiam considerauit. Nam ut supra copiose tradidimus, mulieres nupturæ despōdebantur ab iis, in quorum essent potestate, hoc est, a *xel-*
ois. Ipsæ vero fidem viris non dabant, vel repromittebant etsi eorum consensus tacitus vel expressus accederet. Ita Raguel filiam suam despōdit Tobia, Laban & Barthuel Rebeccam. Apud *Plautum* miles Phædromus sororem suam. Cyaxaras filiam suam Cyro: Idq; verbis de præsentis, quæ nos cap. 3. supra enumerauimus. Neq; enim aliter verba concipi poterant. Nam si verbis futuri temporis quis vsus esset: verbi gratia. Spondebo aut despondebo tibi filiā non recte sponsalia facta dici possent, quod his verbis sponsalia promittantur cōtractum iri, nō autem contrahantur. Aliud autem est promittere aliud facere Aliud sese obligare & cōtractum absoluere, aliud promittere obligationem futuram. Et qui se facturum promittit nondum facit. Vnde qui verbo futuri temporis vtitur, satis innuit, se hoc tempore seu instanti quod promisit facere nolle, sed rem differre. Veluti cum Raguel Angelo hortanti ut filiam suam Tobia det, promittit se eam desponsurum: Ne dubites, inquit, quin eam illi sim desponsurus; nondū despondisse aut sponsalia contraxisse dicitur, sed tunc demum, cum promissio de præsentis subsecuta est. Filiam meam, ut par est, accipe, tibi habe, quia constans guinei estis. Sed & quoties vir & mulier sibi inuicem promitterent, etiā verbis præsentis temporis & minime ambiguus vsus esse supra ostēdimus, qualia sunt; volo, cupio, Tu mihi sponsa es, vir tuus sum, vel etiā verbis futuri temporis, quæ ad traditionem, quæ fit in nuptiis spectant: qualia sunt: ducam, accipiam, tu mihi iungeris, ita apud *Apollonium lib. 3.* Jason Medea nuptias promittit:

Ἡμετέρας ἡ λέξις ὁ δαλάμοις ἐνικυείοις
 Πορσυνέεις ὅδ' ἄμμε δ' ἀκρινέει φιλότιτος
 Ἄλλο παρ' ὅδ' ἀνὰ τόν γε μεμορμένον ἀπικάλυψαι.

Id est, si verbum verbo reddatur.

*Nos trum lectum in thalamis legitimis
 Decorabis, neq; nos separabit amor
 Alius, priusquam mors nos diuidens occuparit.*

Rotmarus ita reddidit:

*At tu legitimo thalamis iungere puella
 Fœdere casta meis, nec nos nisi frigida vitam
 Qua rapit hac eadem nostros mors rumpet amores.*

Et cum instaret Medea, vt promissa, quæ clam dedisset, corā Argonautis palā faceret, & sponsalia contraheret, ille hac oratione ei matrimonium promisit.

Δαιμονίη Ζεὺς αὐτὸς ὁλύμπι' ἔρκει' ἔστω
 Ἡρῇ τε Ζυγῇ δὲ Διὸς ἀνέπης ἡμὲν ἐμοῖσιν
 Κυεῖδ' ἴλω σὲ δόμοισιν ἐνισήσας ἀκοίπῃ
 Εὐτ' ἂν ἐς ἐλλάδα γαῖαν ἐκώμεθα νοσήσαντες

Verbum verbo redditum ita habet.

*Iupiter ipse cælestis testis sit
 Et Iuno Cynxia Iouis coniux, reuera me in meis
 Virginem adibus te ducturum vxorem:
 Feliciter si quando in terram Græcorum reuersi venerimus.*

Valentinus Rotmarus his versibus expressit.

*Es to cælestis mihi Iuppiter Horcie testis,
 Tuq; Iouis coniux cui sacra iugalia cura,
 Victor Iolciacas si quando reuertar ad vrbes,
 Tu mihi sub tectis vxor iungere paternis.
 Legitime o virgo.
 Dixerat & dextra dextram coniungit amicam.*

Idq; quod ea promissione nullam firmiorem, qua fidem firmare posset, existimaret. Ideoq; iuratus promisit, quæ verba nihil aliud volunt, quam quod vulgo dicitur. Accipiam te. Neq; aliter quis promittere potest, si verbo Accipio, duco vel simili, quod ad traditionem spectat, vtatur, nisi cum ratione insanire velit. Itaq; recte Lutherus. Es ist ein secherlich Wof; daß verba de futuro wie sie es nennen Accipiam te, utcht binden sollen. Idem dicendū si pater futuri temporis verbo vtatur, despondens filiā. Dabo tibi filiā, so wirt dadurch eine gegenwertige zusage eines gegenwertigen Gemüthes verstanden / vt Lutherus loquitur to. 3 fo. 435. Nā hoc verbū traditionē respicit; itaq; merito veterū pdicanda prudētia, q verborū pprietatē retinuerūt & magis contrahentiū mentē, q verba spectāda existimauerunt. Ideoq; hanc distinctionē, tanq; superuacaneā nō vsurparūt, nec inuexerunt. Interim tamē etiam interpretes, quasdam promissiones verbis futuri

H 2

tempo

temporis conceptas sponsalia de præsentī constituere fatentur: veluti si vir ita loquitur. Tenebo te pro vxore; tenebo te pro marito. Idque quod executionem matrimonii respiciant *Dd.c. ex parte & c. si inter de sponsalibus, Panorm. ibidem*. Nam qui ad executionem sese obligat de præsentī contrahere videtur.

§. IO. S V M M A R I A.

1 *Auctoris opinio in hac re.*

2 *Romani vnico verbo, spondeo, in constituendis sponsalibus vsi sunt.*

3 *Omnia sponsalia pene verbis præsentis temporis concipiuntur.*

4 *Nullus distinctionis de præsentē & futuro apud eos quibus Germanica lingua vernacula est, vsus.*

- 1 **I**taque vt rem in pauca conferamus, & certum quid statuamus; Ego † sic sentio. Sponsalia, quibus matrimonium promittitur, vnius esse generis, siue parentes liberos desponderint, siue partes ipsę, hoc est, vir & mulier sibi mutuo repromittant. Ea; verbis puris simplicissimis & præsentis temporis constituenda & concipienda esse. Itaq; recte statuerunt Geneuenses. Il tarit farela promesse pure & simple & parporales de præsent. Id est, promissio facienda est pure & simpliciter & verbis de præsentī. Quod & Lutherus sentit. *Nach gewöhnlicher weis muß eine öffentliche Verlobnuß per verba de præsentī geschehen* / vitandę ambiguitatis causa. Itaque Romani † vnico verbo spondeo, in constituendis sponsalibus vsi sunt tanquam omnium firmissimo & minime ambiguo. Græce *ἐγγύησαι*. Interim tamen, si quis verbis futuri temporis vtatur inter despondendum, quę ad executionem matrimonii spectent, ea non minus valere, quā si de præsentī essent, sponsaliorumque vim obtinere existimo, modo vi orationis intelligi possit & ex iis colligi, contrahentes ineundi matrimonii animum habuisse, hoc est, si ipsis verbis promissio matrimonii insit. Et hic magis mentem quam verba spectanda in fauorem matrimonii vt vulgo dicitur. De quibus suo loco infra latius. Idque hætenus apud Germanos obseruatum esse, ex iis,
- 3 quę supra diximus constat. Nam omnia † sponsalia pene verbis præsentis temporis concipiuntur, qualia sunt, *Ich verspreche oder verlobe euch meine Tochter* / id est, filiā meā tibi despondeo, *Ich gebe euch meine Tochter* / i.e. filiā meā do tibi. vel vt cōmuniter fieri solent sponsalia. *Ich wil euch meine Tochter zum ehelichen*
- 4 *Weibe geben*. Ex quibus efficitur, nullum distinctionis † de præsentī & futuro apud eos, quibus Germanica lingua vernacula est, vsum esse, quod omnia sponsalia per verba de præsentī contrahantur. Quorum vestigiis si recentior ætas institisset, minus disputationum foret de verbis præsentis temporis & futuri, quibus omnium interpretum libri referti sunt.

§. II. S V M M A R I A.

1 *Descenditur more veterum sponsalia non fuisse de futuro.*

2 Reg.

2 Remouentur obiecta.

3 Annis septingentis nulla apud Romanos acciderunt diuortia.

Vnde nec illis assentiri possum † qui veterum sponsalia de futuro fuisse existimant quod plerosque secutos video. De sponsalibus impuberum vt Philippus Melanthon sentit, id recte dici fateor, de aliis vero nego. Neque id longa disputatione eget cum ex formulis à nobis supra enumeratis id nemini sit obscurum, vt quæ verbis in præsens tempus directis conceptæ sint, confirmatæ manuum coniunctione, parætum auctoritate. Nec ad rem † facit, quod sponsalibus ante nuptias, renunciare licuerit. *l. i. C. de sponsalibus.* Nam vt moribus Romanorum & Iudæorum diuortia permessa fuerunt, ita & repudia: illis nuptiæ his sponsalia dissoluebantur. Neque enim aliter renunciare sponsalibus licuit, vt infra late dicitur vbi de affectibus agemus. Vnde *I. C.* In potestate manente filia pater sponso nuncium remittere potest & sponsalia dissoluere. Et apud *Terentium Phormio.* Cum ego repudium alteri remiserim quæ dotis tantum afferrebat, hoc est, iure & legitime renunciarim sponsalia. Hinc tamen colligi non potest non fuisse veras nuptias aut sponsalia. Quid? quod † annis septingentis 3 nulla apud Romanos acciderunt diuortia. Et primus *Sp. Carbilius* vxorem repudiasse dicitur, coactus iurare a Censoribus, liberorum quærendorum causa se vxorem dimittere: erat enim sterilis. Qui tamen ob hoc factum in perpetuum exosus fuit populo. *Dionys. Halicarnass. lib. 2.* Sed nec illud obstat, quod ne pœna quidem deberetur imposita ei, qui promissionem violasset *ex l. Titia de de verbor. obligationibus.* Nam neque hodie pœna debetur adiecta sponsalibus de præsentī, cum sub pœna contrahi non possint: idque ob eas quas infra recitabimus rationes.

§. 12. S V M M A R I A.

- 1 Formula verborum quibus vir & mulier sibi repromittentes vtuntur.
- 2 In sponsalibus verba imprimis perpendenda & ponderanda quibus contrahentes vsi sunt.
- 3 Enumerantur varia formulæ quibus matrimonium pactum intelligitur.
- 4 Infinitiuus coniunctus cum verbo volo actum de præsentī constituit.
- 5 Quid verba, volo te habere, importent.
- 6 Verba, Ego vir tuus sum, an matrimonium pactum constituent.
- 7 Verba Promitto tibi quod abhinc impofterum tu sis vxor mea.
- 8 Verba quibus Hebræi vtuntur.
- 9 Verbo promittendi recte sponsalia contrahuntur.
- 10 Verba, promitto quod te accipiam in vxorem, quid importent.
- 11 Si quis iurat mulieri se eam legitimam vxorem habiturum legitima erit vxor.
- iudi. Alia formula.
- 12 Alia rursus formula.

- 14 Rursus alia.
- 15 Verba, Ich so ge vns müge nemandt scheiden denn Gott / quid importent.
- 16 Verborum, Non habeo aliam nisi te, effectus.
- 17 Alia promissionis species.
- 18 Verborum, Tu mihi sola places, effectus.
- 19 Verba, si volo nubere marito, volo nubere tibi, neq. sponsalia neque matrimonium constituunt.
- 20 An hac verba, volo tecum contrahere matrimonium, consensum presentem inducant.
- 21 Verba, promitto tibi coniugium, quid importent.
- 22 Veteres hac verba spondeo, promitto, rebus maximi momenti adhibebant.
- 23 Verba, promitto te ducere in uxorem, quid valeant.
- 24 Verba, Wir seyn ein Leib vnd two Seelen / matrimonium pactum constituunt.
- 25 Verba, Tu mihi gener ego tibi socer ero, matrimonium pactum constituunt.
- 26 Verba, mitto tibi annulum in signum quod te volo uxorem habere, presentem promissionem inducunt.
- 27 Verba, Filiam meam tibi do, filia mea tua est, promissionem matrimonii continent.
- 28 Quid verba Filiam meam tibi despondebo, vel volo te desponsare.
- 29 Verba, Despondebo te si te bene gesseris, non continent promissionem matrimonii.
- 30 Quaritur si vir ita stipuletur à patre puella, Nuptias filia tua Calend. Iulii mihi promittis? Promitto an sponsalia, contracta sint.

¶ Sed quoniam † hanc semel disputationem ingressi sumus, & singula quæ ad sponsalia pertinent persequi decreuimus, ordo postulat vt formulas verborum, quibus vir & mulier sibi repromittentes vtuntur examinemus, & quæ coniugii promissionem contineant vel non contineant diligenter explicemus. Quod ea res cognitu maxime sit necessaria: Nam in consistoriis hodie nullæ sunt lites frequentiores, quam quod puellæ vitiatæ, fidem sibi datam affirmant ab iis, qui illis vitium intulerunt; illi vero etsi fecerint, negant. Et sæpe fit, vt homines libidinosi puellarum pudicitia insidiantes, quo facilius eis potiantur, simulant se de coniugio fidem dare. Interim verbis tam ambiguis & obscuris vtuntur, vt Iudex vix statuere possit, an fidem dederint vel non dederint. Quæ nos ordine, vt illa, apud bonos auctores & interpretes nostros reperiuntur, recensere decreuimus.

¶ Nam in † sponsalibus verba imprimis perpendenda & ponperanda sunt quibus contrahentes vsi sunt. Sunt autem hæc, quibus † coniugium seu matrimonium pactum intelligitur vel spōsalia de præsentī, vt interpretum verbis vtatur. Accipio te in meum, Accipio te in meam, quæ illi vt solennia & eximia aliis præferenda censent *c. penult. de sponsalibus*, de quibus supra, quid statuamus dictum est. His ego adicio hæc verba: Accipiam te contra omnem sententiam. Nam hæc sponsalibus maxime congruunt & traditionem seu executionem matrimonii quæ in nuptiis sit spectant. Et verba executiua matrimoni etiam si pus futurum contineant, de præsentī sponsalia constituunt *cap. ex parte 9. de sponsa-*

Sponsalibus. Et ita sentit LUTHERVS his verbis. Es ist ein lecherlich Wofals solten verba de futuro, Accipiam te, Ich wil dich haben/nicht binden. Nam quid aliud est, promitto me te habiturum pro vxore; vel Promitto me te accepturum in vxorem, vel, accipiam in vxorem, nisi quis nodum in scirpo quarat & cauillationibus & λοζομαχίας delectetur. Et his verbis respondent Germanica Ich wil dich nehmen, hoc est, Accipio vel accipiam te, vt Lutherus reddidit. Nam ad vtrumque referri potest Item hæc verba, Ich nehme dich. Nam & hæc coniugium pactum constituunt. Henningus Goden consilio matrimo. 1. numero 4. contra autem sentit & sibi ipsi est contrarius consilio 2. matrimo. fol. num 6.

Idem dicendum si viro dicente, Accipio te in meam vxorem, mulier respondeat, placet. *Couarr. 2. part 6. 4.* Item hæc verba, volo te habere, vel volo te habere in vxore & ego te in virum, vt *Erasmus* sentit. Nam Infinitius sequens verbū volo, respicit finē actus. Et vxorem quis habere non potest, nisi præcedant nuptiæ seu matrimonium. Iuxta Regulam. Qui vult consequens vult & antecedens, *Goden. consilio matrimo. 5. num. 3.* Et *Beust. tractatu de nuptiis fol 25.* Vel vt *Bartolus*, infinitius coniunctus cum verbo Volo, actum de præsentī constituit. *4. Bartolus l. serui. electione. de legat. 1. & l. cunctos populos, De summa Trinitate & fide Catholica.*

Item habere in coniugem executionem actus denotat & matrimonium constituit *c. ex literis de sponsalib. vbi Dd.* Quibus respondent Germanica. Ich wil dich haben. Lutherus, diese teutsche Wort Ich wil dich haben/ können jr lateinisch nicht anders deuten/ denn also volo te habere, vel volo te accipere, wenn ihr es gleich von wort zu wort verdolmetschet. Du ist je das wort volo das ist ich wil/ ein wort der gegenwertigen zeit/ wie wir auch also reden. Huc vsque verba Lutheri.

Idem tradit *Mauserus t. de nuptiis*, daß gemeiniglich in den öffentlichen Verlobnissen diese Wort volo te habere in vxorem ergehen. Idque imprimis locum habet, si quis roganti; vis hanc vxorem? respondeat volo: vt matrimonium promissum censeatur cum vix alia ratione firmitus possit cōtrahi matrimonium quam stipulatione, quod & *Erasmus* notauit. Nam quamuis hæc verba tractum temporis in se habeant, tamen inducunt executionem matrimonii & per consequens effectum de præsentī; & quod eiusmodi verba inferi debēant nuptialibus instrumentis tradit *Panormit. c. ex liter. ex de sponsalib.* Item volo esse tua vxor. At hæc verba volo te ducere vel accipere de futuro esse sponsalia statuunt *consil. matrim. 5. c. n. 8.* Item volo te † habere teste scriptura mea manu exarata. Nam & hæc matrimonium constituunt, *consilio German. 17.* Item verba quibus contrahentes vtuntur, communiter obseruata hæc sunt, vt ait Lutherus Ego sum tuus, tu es mea. Du solt mein seyn. Quanquam acutuli quidam existimant, non satis esse dicere accipio te vel accipiam, vel id genus alia verba. Malim tamen ego iudicare & spectare mentem, quam tunc vterq; contrahentium habuit, &c. Et recte. Nam hæc verba sunt generalia & non tantum ad coniugium sed & ad alia

refer-

referri possunt. Et ideo si de coniugio vel sponsalibus non facta est mentio seu tractatio præcesserit, eo sensu accipi non possunt. Nam & sæpe quis per iocum ita loquitur. Quamuis si de nuptiis agatur & quis serio hac oratione vtatur. Tu meus es: Ego tuus sum vel ero. Quicquid eris mea semper eris. *Ouidius* Du solt mein seyn. *D. Beust. fol. 23.* vera sponsalia contracta existimauerim. Qua de re extat consilium *Reisacheri 7. matrim.* Et huc spectant verba Thesei ad Ariad.

Cum mihi dicebas per ego ipsa pericula iuro,

Te fore dum nostrum viuet vterq; meam.

Eodem refero & hæc verba:

Per tibi tot iuro testes pompamq; Deorum,

Te dominam nobis tempus in omne fore.

- 6 Sed & hæc † verba. Ego vir tuus sum. Ego vxor tua sum, matrimonium pactū constituunt, quibus verbis Iason abiturus Hippolitæ fidem dat.

Abstrahor Hypsipile, si dant modo fata recursum,

Vir tuus hinc abeo, vir tibi semper ero.

Ouidius de arte amandi.

Cui Deus, en adsum tibi cura fidelior, inquit,

Pone metum Bachi Gnosias vxor eris.

- 7 Item promitto † tibi quod abhinc imposterum tu sis vxor mea. Item prouidebo tibi tanquam vxor, matrimonium constituunt: siquidem mulier similia referat. Quibus consentanea sunt & illa sponsaliorum verba, quibus Hebræi
8 inter despondendum vtuntur quæ supra enumerauimus, † nimirum; en tu mihi desponsata es, verba sunt viri mulierem, artha tradita, sibi despondentis, quæ in eorum Pandectis extant. Nam & hæc matrimonii promissionem continent. Verba apud Hebræos ita habent. [*Venothen Loh cesses ou schoue cesses Veomar hare, ath mechudesches li*] id est, Argentum illi dat, vel æquiualens, & inquit, Ecce
9 tu mihi desponsa es. Item verbo promittendi recte sponsalia contrahuntur de præsentī, Promitto quod te habebō vel habebō pro legitima coniuge. Quæ verba, quia notant executionem actus consummati matrimonium constituunt, licet verba sint futuri temporis, vt notant *Dd. de c. ex parte de sponsalib.* Et *Erasmus.* Quia pro vxore aut marito haberi nemo potest nisi nuptiis præcedentib.
10 At hæc verba promitto, quod te accipiam in vxorem vel accipere in vxorem vel promitto me ducturū te, de futuro esse dicunt, his rationibus ducti, quod aliud sit accipere aliud velle accipere. Nam qui dicit se velle accipere, idcirco tamen non accipit. Ego etsi *Dd.* auctoritati multū tribuam, vt par est, tamē his assentiri non possum. Idque, quod in contrahendo matrimonio rectius dicatur velle accipere, vel accipiam quam accipio. Quod qui se accipere vel accepturum promittit, matrimonium & nuptias, in quibus vxor ducitur promittat & proprie loquatur. At ille qui accipio dicit improprie loquitur: imo sibi ipsi aduersatur. Nam dicit accipio, quod non accipit; idque ei rectius obiicitur, quam alteri, qui dicit Accipiam. Deinde suo iugulantur gladio. Nam si verba ad executionem

tionem matrimonii spectantia, etiam si futuri sint temporis, matrimonium constituunt, certe hæc verba, promitto te accipere, vel te accepturum vel quod te accipiam constituunt matrimonium. Nulla enim verba neque in sacris literis, neque prophanis extant, quæ magis & significantius executionem matrimonii notent, & designent & exprimant, quam accipiam te, vel ducam te, vel nubam tibi. Quis enim nisi plane stupidus non videt eum, qui his verbis promittit: Promitto quod te accipiam in vxorem, significantius & firmitus promittere, quam qui ita promittit, promitto quod te habebō in vxorem, vel quod te habebō pro legitima vxore. Nam accipere verbū est proprium & magis rem exprimit quam habere. Et si vtrunque latine dicitur, Nam habere vel tenere quis non potest vxorem nisi accipiat, vel nisi somniet, imaginetur aut fingat se tenere vel habere quod non tenet, iuxta versiculum:

Credo, quod qui amant ipsi sibi somnia fingunt.

Interim tamen illis commentum placet. Et ne quis id temere dici existimet, hanc causam adferunt, quod in his verbis, promitto tibi quod te habebō pro legitima vxore, subaudiatur ex hoc momento vel tempore. Quamquam & aliud subaudiri poterat, vt recte monet *Erasmus*, videlicet aliquando aut breui, vt his *λογομαχίας* parum tribuendum sit. Item si quis† iurat mulieri se eam legitimam vxorem habiturum, legitima erit vxor, *cap. si quis 30. q. 5.* Nam hæc verba, et si futuri sunt temporis, tamen præsens tempus respiciunt vt notat *Gloss. in verbo habiturum, id est, habitam me retenturum.* At si quis dicat se aliquam accepturum in vxorem coniugium non esse, quasi vero qui accepturum dicit non idem promittat, quod qui acceptam vel habitam se retenturum dicit. Apinæ tricæque sunt ob quas ne manum quidem quis verterit. Sed & † idem valent hæc promissiones, etiam si promittendi verbum non accesserit, Habebō te in vxorem, iuro quod te habebō in vxorem, *Didacus*. Item, Placet mihi te habere in vxorem. *Panormit. c. ex literis de sponsalibus.*

Idem tradunt† valere verbum Tenere, Tenebō te pro marito. Tenebō te pro vxore, *c. ex parte extra de sponsal.* Itē retinere, Placet mihi te retinere pro vxore. Itē: promitto, q̄ te retinebō perpetuo mecū, *Ang. in sum. vel retinebō te perpetuo mecū gl. cap. 1. 30. q. 5. consil. German. 36.* Itē promitto me tibi fidē seruaturū sicut vxori. Itē nunq̄ te deseram seu relinquam. *Id. wil dich nimmermehr verlassen D. Beust. fol. 25.* Verba Orestis alloquentis Pyladē apud Euripidem in Iphigenia. Nō deferam vnquam sororem meam. Cui respondet Pylades. Sororis tuæ coniugium nunquam deseram. Et apud Theocritum Daphnis iurat, se post concubitum nō relicturum puellam. Verba hæc sunt. Iura igitur ne post concubitum inuitam relinquēs abeas. Daph. Non per ipsum Pana, si modo me sequi voles. Quamuis Felix Malleolus matrimonii promissionem non inducere existimat ista verba. Ita & Medea petit à Iasone vt promittat se eam nunquam deserturum.

Me procul à regnis alio sub sole paternis Destitues nunquam, nec defensoribus orbam.

Item quoad viuam, non te deseram. Sola mors nos separabit, *Kling. fol. 6.*

I

Quæ

Quæ tamen verba tanquam emphatica & coniugii indissolubilis promissionem inducentia & significantia Terentius recenlet.

*Per omnes tibi adiuro Deos nunquam me eam deserturum,
Non si capiundos mihi sciam inimicos omnes homines.
Hanc mihi expetiui, contigit, conueniunt mores.
Valeant, qui inter nos disidium volunt.
Hanc nisi mors mihi adimet nemo.*

Verba sunt Pamphili iurantis & promittentis, se nunquam deserturum Glycerium sed eam pro vxore retenturum, quã & postea duxit. Item † non te desertam neque pro meliore, neq; pro deteriore. Quibus verbis quidam existimant ratum esse coniugium, alii dubitant, vt *Erasmus* notat; sed verius est matrimonium promissum censer. Item nemo nos separabit nisi mors *Beusth. fol. 23.* Germanice, *Es sol vns niemand scheiden denn der Todt.* *Schneidevvinus.* Ita Laodamia Protefilauum nunquam se deserturum promittit.

*Per redditum, corpusq; tuum, mea numina, iuro,
Perque pares animi coniugij, faces,
Me tibi venturum comitem quocunq; vocaris,
Siue quod heu timeo siue superstes eris.*

Aliud dicendum † de his verbis. *Ich forge vns müge niemand scheiden denn Gott* quæ dubitandi sunt & nihil probant. *consil. fol. 37. num. 45.* Ita & coniugium Iason Medæ promittit, apud Apollonium his verbis, quæ supra recensuimus, lib. 3. Argonauticorum.

*ἡμέτερον ἢ λέχῳ Σαλαμοῖς ἐνὶ κοινοῖσι
πορεύσεις ὃδ' αὖτε διακρίνεις φιλότῳ
ἄλλο πάρῳ θανάτῳ τεχμενομένον ἀμφικαλύψαι.
At tu legitimo thalamis iungere puella
Fœdere casta meis: nec nos nisi frigida vitam
Quæ rapit, hac eadem nostros mors rumpet amores*

Sed & hæc promittendi formula † veluti firmissima & idonea ad matrimonium constituendum & apud veteres fuit, & hodie est vsitata: Non habebo aliam, nisi te. Ita Lesbia Catullo fidem dedit se ei nupturam.

*Nulli se dicit mulier mea nubere velle,
Quam mihi: non si se Iupiter ipse petat.*

Item:

*Dicebas quondam solum te nosse Catullum,
Lesbia, nec præ me velle tenere Iouem.*

Et illa, qua Iason Medæ coniugium promittit in epistolis *Heroidum.*

*Quod si forte virum non dedignare Pelasgum,
Effice me meritis tempus in omne tuum.
Spiritus ante meus tennes evanescet in auras
Quam thalamo nisi tu nupta sit vlla meo.*

Item

Item Phadria Hippolito.

Si mihi concedat Iuno, fratremq, virumq,

Hippolytum videor prapositura Ioui.

Talis est illa apud Terentium, Act. 4. Scen. 4.

Et etiam nunc

Si vult Demipho dare, quantum ab hac accipio,

Quæ sponsa est mihi, nullam mihi malim, quam hanc vxorem dari.

Item:

Nec quem preferres ita res tibi magna videbar,

Quemue tuum malles esse vel alter erat.

Verba Ouidii ad vxorē Tristi: lib. 4. Eleg. 3. Alia promissionis † species apud Achille¹⁷ Statium; vbi Clitiphon & Melito sibi inuicem repromittunt coniugiū in templo Iūdis. Itaque, inquit Menelao & Clinia me comitantibus, iurauimus, ego quidem perquam sancte me illam amaturum; illa vero me sibi coniugem ascituram rerumque omnium suarum dominam habituram. Quæ quidem inter nos firmata sunt vt non ante promissa fierent, quam Ephesum applicuissemus. lib. 5. Sed inter Dd. controuertitur, an his verbis, matrimonium pactum censeatur an vero sponsalia tantum de futuro. Et recepta est sententia seu communis, vt tradit *Prapof. c. ex parte de sponsalibus Villalobos in tractatu communium opinionum & Zoares his verbis matrimonium constitui*, & recte mea quidem sententia. Nam qui promittit: Non habeo aliam vxorem nisi te, idem facit, quod qui ita loquitur, volo te vxorē & nullā aliam. Dictio n. nisi si sequatur negationē pcedentē negatiuā dispositionē trāsformat in affirmatiuā, l. actione C. de transactionib. & ibi Bart. Deinde, qui hac oratione vtitur, satis declarat se à re vxoria nō abhorrire. Quid enim sibi vult ista promissio, si non constituit maritus fieri? Hoc utiq; esset ludibrio mulierem habere, quod in re tanti momēti minime ferendum est. Idq; veteres quibus latina lingua vernacula fuit, secutos, ostendunt verba à nobis supra adducta; quorum plus apud me valet auctoritas quam recentiorum Doctorum hac de re altercationes & λογισμαίαι, quibus si quis capiatur *Antonium de Butrio cap. ex parte de sponsalibus & speculatorem Tit. de sponsalibus legat. & Didacum Couarruiam cap. 4. partis secunda §. 1. de sponsalibus qui his verbis*, Non habebō aliam vxorem nisi te, neque matrimonium neque sponsalia contracta existimat, sed male. Communis autem sententia, tunc imprimis locum habebit si de matrimonio tractabatur inter partes antequam promissio sequeretur his verbis. Nullam volo nisi te. *Decius in l. transactione cap. de transactione*. Nam si quis iocandi, & applaudendi animo effuso sermone hac verba proferat, aliud dicendum est: & hanc sententiam communis vsus loquendi confirmat. De Italia *id refertur consil. 52. his verbis* Io te prometto di non hauer altra moglier cheti. Cui similis est illa; Non te mutabo pro meliore vel peiore vxore. *Prapof. capit. ex pacto numero 8. Angelus in summa*. Idem existimo dicendum de verbis Tu¹⁸ mihi sola places, siquidem de coniugio aut sponsalibus agebatur. Ouidius

I 2

Elige

Elige cui dicas tu mihi sola places.

- 19 Sed hæc verba si volo† nubere marito, volo nubere tibi, neq; sponsalia, neq; matrimonium constituunt: quia his verbis nullus consensus declaratur, quod tamen in contrahendis sponsalibus requiritur. Deinde non debet contractus ex alterutius contrahentium voluntate pendere, sed vtriusq; consensum concurrere oportet. *l. sub hac conditione si volam de action. & obligat.* qua de re supra cap. 3 latius. Idque verum esse censent etiam si accesserit concubitus: *consi. 14. Germanico.* vbi & hæc verba disputantur: Si aliquam ducere volo Kunigundam ducere volo. & *consilio. 5. Germanorum. num. 2.*
- 20 Quæritur an hæc † verba volo tecum contrahere matrimonium, consensum præsentem inducant? Et ego eorum sententiam sequendam existimauerim, qui his verbis matrimonium constitui consent, vt *Cardinalis in c. ex literis de sponsalib.* Nam & hæc verba executionem respiciunt, hoc est, consummationem matrimonii, quæ fit in huptiis. Et qui ad executionem sese obligat præsertim coniugalem cōsensum declarat. *Panor. c. ex parte de sponsalibus.* Imo his verbis nihil fingi potest significantius & euidentius. Et imprimis si deliberate, & ad interrogationem alterius prolata fuerint. *Bartol. in l. gerit de acqui heredita.* & quando cœprū est, tractari de matrimonio contrahendo vt recte tradit *Couaruus cap. 4. part. 2. num. 4.* Quamuis contra sentiant multi. *Erasmus:* verba sunt, inquit, futuri temporis nec contrahunt matrimonium nisi successerit vsus coniugii *Vide Viuinm lib. 2. commu. opin.* Idem ego statuendum† cenleo de his verbis. Promitto tibi cōiugium, quæ & apud veteres frequentata fuisse ex bonorū auctorum scriptis deprehendere licet. Apud *Valerium Flaccum* Medea Iasonem ita alloquitur.

Promissaque serua

Vsque ad Thessalicos saltem concubia portus.

Item.

Iura, fides vbi nunc, promissaque dextera dextræ?

Promissus secios vbi nunc Hymenaus in annos?

Et apud Valerium Flaccum lib. 10. de Iasone

Perpetuos splendet thalamos & fœdera lecti.

Et lib. 8.

Quam genui Albano fuit hac promissa Tyranno,

Non tibi.

Et Ouidius.

Si tibi coniugium volui promittere nostrum.

Et apud Euripidem in Oreste Apollo hortatur vt sororem collocet Pyladæ: Sororis connubium cui promissisti da. Et Orestes promittit se ducturum Hermionem his verbis.

Ecce dimitto Hermionem à nece

Et promitto coniugium si dederit pater.

Nam hæc verba, promitto coniugium tempus præsens & actum de† præsent

arg 1-

guunt. Omnis enim promissio censetur pura & ab eo tempore initium sumere, quo fit, *l. eum, qui Calend. de verb. obligationib.* Deinde promissionis verbum ad stipulationem refertur. Nam quoties promissionis mentio fit ibi intelligendum interrogationem præcessisse *§. si ita scriptum de inutilib. stipulationibus.*

Adde † quod veteres hæc verba Spondeo, Promitto, rebus maximi momenti & stipulationibus, hoc est, contractui omnium firmissimo adhibebant, quod iis in sermone Latino nihil esset significantius. *Plautus in Bacchidib.* Roga huc tu, tu promitte huic. N. Promitto. *§. in hac re de verb. obligatio. Institutionib.* Et spon- sionis nomine sæpe venit stipulatio *l. sponsio de verb. signific.* Vnde & sponsalia di- cta sunt, quod per stipulationem contraherentur *l. i. de sponsalibus, Gellius lib. 4. c. 4.* Ergo & his verbis coniugium pactum constituimus. Nam & inter hæc verba promitto tibi coniugium. Et promitto quod te habebo in vxorem plane nihil interest, nisi quis nodum in scirpo quærat. Quibus ego hanc promissionem æ- quipollere existimo, promitto † te ducere in vxorem. *Quamvis Panor. ea. sponsa- lia de futuro esse sentiat. c. veniens de sponsalibus.*

Hæc † verba, *Wir setzen ein Leib und zwei Seelen* matrimonium pactum con- stituunt, si ab utraque parte promissio acceptetur, & verba hinc inde interueni- ant. Idque vi horum verborum intelligitur, quæ ad matrimonium & ad virum & vxorem tantum referri possunt: qui sunt duo in carne vna. Item tu † mihi ge- ner, ego tibi socer ero, prolata ab eo, qui filiam daturus est, ad petitionem eius, qui ducturus est matrimonium pactum constituunt. Ita in libris *Machabeorum lib. 1. cap. 10.* Alexander scribit ad Ptolomæum. Ego tibi gener ero; Respondet Ptolomæus, Ego te mihi generum volo ut petisti. Item. *Ouid. in Heroid.*

Quem fore curasti, sit gener ille mihi.

Item verba, quibus Sabinas milites pepigerunt.

Quod matri pater est, hoc tibi semper ero.

Ouid. lib. 1. de arte amand. Item † mitto tibi annulum in signum vel symbolum quod te volo vxorem habere, præsentem promissionem inducunt, *Zaf. consil. o. matrimoniali & 12.* siquidem in eam promissionem coniux uterque consensit. I- tem hæc † promissio à patre facta, filiam meam tibi do. Filia mea tua est, *Job ac. 27* beatus meus Doctus sic istum nuncuere / promissionem matrimonii continet. *Abbas c. si inter in fine de sponsalibus consilio matrimo. Germa. 33.* Et hæc apud veteres de- spondendi formula vsitata fuit, ut supra ex Demosthene & Xenophonte de- monstrauimus. At si quis hac oratione utatur, filiam † meam tibi despondebo neque sponsalia neque matrimonium promissum existimauerim. Item hæc ver- ba, volo te desponsare, sponsalia non constituunt, sed promissionem tantum de sponsalibus contrahendis continent, quæ rectius sponsalia de futuro quis no- minauerit quam alia pleraque, quibus *Id.* eam appellationem tribuunt. Eius- dem farinae sunt † & hæc verba, Despondebo te, si te bene gesseris aut habebis. *29* Nam neque hæc promissionem matrimonii continent, ne accedente quidem concubitu: *consil. 5. 4. matrim.* Nam ut supra annotauimus, aliud est sese obligare,

L 3,

aliud;

aliud promittere obligationem futuram. Verbi gratia. Qui promittit se venditurum fundum, nondum vendidit sed tantum venditurum promisit, ideoque ex ea promissione tantum tenetur non actione venditi. Ita qui dixit despondebo tibi filiam vel te mihi despondebo, nondum sponsalia contraxisse dicitur, sed saltem promisit se velle contrahere sponsalia.

Quæ si quis sponsalia de futuro nominare velit per me licet. Quamuis reuera sponsalia non sint sed promissiones seu pacta tantum de contractu futuro. Ideoque si quis mutato consilio filiã despondere nolit, quã se desponsurum promisit, ratione sponsaliorũ non cõuenietur sed ex promisso duntaxat. **Quæritur,** 30 si vir ita † stipuletur à patre puellæ. Nuptias filix tuæ Calend. Iulii mihi promittis? Promitto: an sponsalia contracta sint. Et contracta existimo. Idq; vi verborum intelligitur, vt quæ ad executionem matrimonii spectant. Nam qui vult consequens etiam vult antecedens, & qui ad executionem sese obligat cathgorice promittere videtur. His ego & ea verba annumeranda censeo, quibus veteres in matrimonio quod per coemptionem fiebat, utebantur. Nam vir mulierem interrogabat, an materfamilias esse vellet? Illa respondebat, velle. Item mulier interrogabat an vir sibi paterfamilias esse vellet? Ille respondebat, velle. Et vocabantur hæ nuptiæ per coemptionem, & erat mulier materfamilias viro loco filix *Boetius lib. 2. Topicorum*. Et verisimile est in ipsis nuptiis hanc coemptionem peragi solitam fuisse, Quod & *Seruius lib. 4. Aene.* annotauit in versu:

Teque sibi generum Tethys emat omnibus vndis.

Quod ait, emat, inquit, illud ad antiquum nuptiarum ritum pertinet, quo se maritus & vxor inuicem emebant sicut habemus in iure, &c. Itaque si inter despondendum vir & mulier hodie his verbis vterentur dubium non est, quin vera sponsalia contracta sint. Nam hæc verba & alia id genus etsi expressam coniugii mentionem nullam faciunt tamen promissionem coniugii continent.

§. 13. S V M M A R I A.

- 1 De verbis ambiguis & flexiloquis, quæ tamen promissionem matrimonii continent.
- 2 Si promissionem verbis ambiguis factam sequatur concubitus, pro matrimonio præsumendum est.
- 3 Quidam fidem dedit his verbis. Ego te non deseram, quoad terra hos tegat oculos? quæritur an teneatur.
- 4 Promissio facta his verbis: Non te deseram quamdiu hanc terram pedibus calcauero. an obliget.
- 5 Error nominis stipulationem non vitiat.
- 6 Aliud exemplum ambigua promissionis.
- 7 Aliud exemplum.
- 8 Alia exempla ex historiis petita.

• Alia

- 9 *Alia exempla quæ recentiori ætate acciderunt.*
 10 *Queritur, si mulier viro concubitus petenti negat, nisi de coniugio fidem dare velit, & vir tacens eam comprimit, an contracta sponsalia esse censeantur?*
 11 *Quid dicendum si viro sollicitanti mulier ducat: Nolle se illi sui copiam facere, nisi eam uxorem velit, & ille respondeat velle.*

ET hætenus de verbis matrimonium constituentibus, quæ obscuritatem nullam habent. Nunc restat, † vt de illis agamus quæ ambigua & flexiloqua esse videntur, & tamen matrimonii promissionem continent, maxime si promissionem sequatur concubitus. Nam tum propter complexum verba, quæ alioqui ambigua videntur, in fauorem matrimonii accipienda, & interpretatio contra eum facienda, qui legem potuit dicere apertius. Quo facit lex *l. veteribus, C. de pactis.* veteribus recte placuit, conuentionem obscuram vel ambiguam ei nocere qui planius contrahere potuisset.

Itaque † si quis promiserit puellæ coniugium verbis ineptis, & talibus, quæ per se non sufficerent ad matrimonium contrahendum, & subsequatur promissionem illam incongruentem concubitus pro matrimonio præsumendum est. *cap. per tuas de condition. apposit. Hostiensis t. de matrimon. §. qualiter contrahatur versiculo Effuge.* Nam promissionis ambiguae interpretatio contra eum facienda est, à quo profertur. Idque in nuptiis locum habet. Itaque si vir oratione ambigua & flexiloqua vtatur ea intentione, vt muliere potiri possit, eamque comprimat, pro matrimonio interpretatio fit, & qui ea abusus est, illam ducere cogendus est. *Thom. 4. distinct. 28. Artic. 2. Hadrianus in tractatu de matrimon. quest. 2. versiculo dico igitur. Didacus 2. parte cap. 2. num. 4. Panormitan. & alii in cap. tua nos, & cap. ex literis de sponsalibus.* Et verba prolata ab homine eo sensu semper accipienda sunt, quem vsus communis approbat *cap. ex literis de sponsalibus, & l. Labeo de supell. legata. Baldus in lege de legitimis heredibus.* scribit sermonem lingua vulgari enunciatum, iuxta vulgarem sensum intelligendum, *Didacus cap. 4. part. 2. §. 1. numero 1.* Nam vt nummi ita & vocabula vsu valent. Et loquendi vsus maximus Tyrannus est. Itaque recte ille apud *Gellium lib. 12.* Consuetudo, cum omnium rerum Domina, tum maxime verborum est; & Horatius:

*Quæ nunc sunt in honore vocabula si volet vsus,
 Quem penes arbitrium est & vis & norma loquendi.*

Exemplis res fiet clarior. Quidam † ad mulierem sese applicans, ei fidem dedit his verbis. Ego te non deferam, quoad terra hos tegat seu cooperiat oculos. Negat se ex ea promissione teneri: Et quo elabendi facultas sit, oculos terra admota tegit; queritur an promissioni satisfecerit? Minime: Nam hæc verba secundum vsum communem loquendi de morte naturali intelliguntur & idem valent: Quoad vixero vel donec moriar.

Eiusdem fallaciæ † est illud. Non te deferam, quamdiu hanc terram pedibus

bus calcauero & calceos terra impleuerit, quam vbi paulo post egerit dicit se amplius non teneri. Nec multum huic dissimile est, quod in *c. 6. de sponsalib. refertur*. Quidam mulierem ad concubitum sollicitauit, & quo ea potiri posset fidem dedit his verbis; Ioannes te desponsat, ficto nomine, vt qui Ioannes non vocaretur. Ille expleta libidine cum de promissione admoneretur, excipit se de nuptiis aut matrimonio non cogitasse: atque hac ratione euadere conatur. Respondet Pontifex pro matrimonio forte præsumendum, nisi quod ille non habuit propositum illam ducendi. Itaque ex ea facti specie coniugium colligi non posse cum substantia coniugalis & forma desit, quoniam ex altera parte nihil præter dolum adfuit & defuit consensus qui nuptias constituit. Ego vero rem ad amissim ponderans, non video, cur in hac facti specie aliud quam in præcedentibus statuendum sit. Itaque sentio, his verbis sponsalia contracta & matrimonium pactum intelligi. Nam cum in ambiguis & obscuris in fauorem matrimonii pronūciandum sit, quid obstat, quo minus & in proposita quæstione idem ius seruetur? Concurrunt enim omnia quæ ad substantiam matrimonii requiruntur, vtpote consensus, qui his verbis expressus est. Ioannes te desponsat, quibus ex communi vsu loquendi coniugii promissio inest. Verba autem iuxta communem intelligentiam accipienda sunt, *cap. ex literis 6. de sponsalibus*. Et quamuis verba concepta sint in tertiam personam, tamen certum est mulierem nō de alio promittente sensisse aut stipulatā esse quam de eo, qui hæc verba protulit, & se Ioannem falso nominauit, iisque adductam & permotam se stuprandam dedisse, spe de matrimonio concepta, & per consequens in eum tanquam sponsum consensisse. Is quoque de seipso respondisse & promississe censetur, etiam si quasi de tertio quodam locutus esse videatur, sibi que imputet qui Ioannis nomen falso sumpserit cum legem dicere potuerit apertius. *Iuxta d. l. veteribus*, vt taceam vsu quoque receptum, vt in tertia persona de se quis loquatur. Vfus autem optimus est locutionum & sermonis interpres.

- 5 Adde quod error ꝑ nominis stipulationem non vitiat, vbi de corpore constat *l. 9. §. si in nomine de contra. emptio*. Nec ad rem facit, quod eam ille vt habent verba Pontificis, ducere non proposuerit, cum ei id affirmanti fides adhibenda non sit. Nemo enim præsumitur id dixisse quod animo non agitauerit aut senserit, *l. Labeo de suppell. lega*. Et sibi imputet, qui aliud mente aliud lingua agitauerit, *l. generaliter C. de non numerat. pecun.* Cum fraus & dolus nemini patrocinari debeant. Ideoque nec hæc simulatio & fictio reo prodesse debeant, *iuxta l. 83. inter stipulantem §. si Stichum, ff. de verb. obligat.* Si Stichum stipulatus de alio sentiam tum de alio nihil actum erit. Sed hic magis est, vt hic petitus videatur de quo actor sensit. Nam stipulatio ex vtriusq; cōsensu valet: Iudicium autem etiā in inuitum redditur. Et ideo actori potius credendum est, alioqui semper negabit reus se consensisse *l. 34. de contrah. empt.* Et æquitas ipsa suadet magis mentem & animum stipulantis quam promittentis spectandum: idque imprimis in specie proposita; vbi promissor dolum adhibuit & technas, quibus fucam puellæ fecit,

fecit idque ingenue fatetur *l. si mihi & Titio §. si stipulatus ff. de contract. emptio.* Quo casu ex eo, quod actor intellexit, statuitur. Atque his rationibus moti interpretes Iuris Canonici caput illud in hanc summam redegerunt. Si alter contrahentium verbis ambiguis utitur, ea intentione, ut mulierem decipiat & postea eam cognoscat, pro matrimonio iudicatur in foro iudiciali, secus in poenitentiali. Quia in foro iudiciali iudicatur secundum allegata & probata. In foro poenitentiali secundum veritatem & conscientiam. *Bonaventura q. 2. lib. 4. distinctione 27.* Eodem spectat et illud, quod Eberhardus in Topicis refert. Cum quidam virginem ad stuprum sollicitaret, & ea potiri non posset, nisi fide de coniugio data hac promissione usus est. Faciam tibi tantum honoris, quantum infero dedecoris, si mihi obsecuta fueris. Virgo his verbis mora ei sui copiam fecit, quod existimaret sibi fidem de coniugio dari. Re patefacta & ad iudices delata, iudicatum fuit adolescentem ex ea promissione teneri & obligatum esse ad eam ducendam, quam ea oratione ad concubitum pellexisset, quod ea verba ex communi intelligentia & usu, qui verborum optimus est interpret, promissionem de coniugio contineant, & quod honor alia ratione virgini restitui, nec infamia aboleri possit nisi eam ducat, qui vitiauit. Et quod copula respondeat ad omne quare, ut loquuntur DD. in cap. tua nos de sponsalibus. Ita Barbatus disputat & statuendum censet de his verbis a muliere prolatis, quam ad concubitum quis pellexit. Non cognosces me nisi salvo honore meo, secundum honestatem. Nam si vir id sibi placere, vel in eam rem se consentire, respondeat, & subsequatur concubitus, matrimonium pactum censeri, quod mulierem honore eius salvo nemo attingere possit, nisi subsecuto matrimonio maculam eluat & abstergat.

Aliud huius rei exemplum apud Aelianum extat lib. 10. de Laide meretrice. 7 Ea Eubaten Cyrenensem deperire cepit, & eius nuptias experiri; Eubates, qui sibi ab ea timeret, fidem dedit se eam ducturum, si ei aduersus decertantes aduersarios in quibusdam opem tulisset. Interim tamen eam non attigit; sponsalia hac lege inita fuerunt, ut post ludos certaminaque equestria finita, ea rata essent. Cum Eubates victoriam reportasset, ne conuentis non sterisse & Laidem ludificatus esse videretur, pictam Laidis imaginem secum Cyrenem detulit, se Laidem ducere, inquit, & hac ratione promissioni satisfacere. Qua de causa vxor ei domum reuerso insignem statuam Cyrenae ponendam curauit, in praemium seruatae pudicitiae. Idem refert Clem. Alexandrin. lib. 3. Stromatū. Interim nemo non videt, consuetudine usitata loquendi, aliud esse mulierem viuam domum ducere, aliud mulierem pictam domum ducere, & ludibrio habitam esse Laidem voce aequiuoca ducere. Aliud. Huni et seu Auares cum Foriulanum oppidum obsiderent, 8 Rex Cakanus muros obequitabat, ut qua parte vrbs facilius expugnari possit exploraret; Quem Romula Gifulsi Foriulani Ducis vxor de muris conspiciens, quod flavo crispoque capillo esset, eius amore capta per internuncium clam ei significare iussit se ei ciuitatem tradituram, si fidem de coniugio dedisset. Rex Barbatus quoque viue potiretur se eam ducturum pollicitus est. Illa sine mora portas

K

arcis

arcis Foriulanæ aperiri, & hostem intronitti curauit. Rex Cakanus vrbe capta ne promissis non stetisse videretur, Romuldam vnam noctem secum in lecto quasi in matrimonio habuit. Postridie eam Auaribus ad lassitudinem stuprandam concessit.

Postremo ad palum affigi iussit cum hac exprobatone: En maritum te dignum *Warnesid. lib. 4. cap. 37. Blondus lib. 9. Decad. 1.* ab inclinatione Imperii. Robertus Gaguinus & Bonfinius Ita Pudentilla vxor Apuleii tabulas nuptiales fecit cum Sicinio Claro. Verum enimvero vanis frustrationibus nuptias eludit, eo ad dū puerorum auus fato concessit, relictis filiis eius heredibus. Nam puerorum auus inuitam eam conciliare studebat filio suo Claro, eoque procos cæteros absterrebat; & præterea minabatur, si extraneo nupisset, nihil se filiis eius ex paternis eorum bonis testamento relicturum. *Apuleius Apolog. 2.* Eiusdem farinae est & illud, quod ab *Ouidio epist. 19. Heroid. de Acontio & Cydippe refertur*, quod nimirum Acontius ad sacra Dianæ profectus amore visæ Cydippæ puellæ nobilis exarsit, sed cum illam ob generis imparitatem non auderet in suum amorem sollicitare, nouam commentus fraudem, in pulcherrimo pomo scripsit duos hosce versus;

Iuro tibi sane per mystica sacra Diana

Me tibi venturam comitem sponsamq; futuram.

Atque illud ad pedes puellæ proiecit, quæ fraudis inscia cum imprudens legeret, visa est se vxorem Acontio pacisci. Nam quæ ante Deos in templo Delia: Dianæ dicerentur rata esse debere lex erat. Cum autem paulo post pater huiusce rei inscius illam alii desponderet subita febre correpta est, vt ex epistola patet, qua Acontius conatur persuadere hūc morbum à Diana immissum esse, eo, quod non impleuerit quæ Dea præsentem promiserit. Sed dolus & fraus nemini patrocinari debet. Sed & recentior ætas eius rei nobis suppeditat exempla maxime illustria de iis, qui verbis obscuris fidem dederunt, & eo prætextu sese extricare conati sunt. De Beatrice Vngariæ Regina fœmina omnium eius ætatis præstantissima, vt ex Dialogis Bonfinii de castitate coniugali colligere licet, quæ Matthiæ Regi nupta fuit, narrant ii, qui res Vngaricas tractant, eam viduam Vladislai Regis qui Matthiæ successit, nuptias expetiuisse, quo in pristina dignitate maneret. Rex autem ab eo coniugio abhorrebat, & quod ætate prouectior & quod sterilis illa esset. Quæ res & patres deterrebat & Boemos imprimis; apud quos lege cautum est ne Rex viduam ducat: Interim tamen aperte ei refragari non audebant, quod vererentur, ne mulier rebus desperatis ad Maximilianum confugiens bellorum incendia fuscitaret. Vladislaus habito conuentu Proceres in consilium adhibet: quibus post habitam deliberationem visum est, Rege eius rei auctore simulanda sponsalia, & Beatrici spem de nuptiis faciendam, fouendamque esse, quo facilius eius insidiæ declinarentur. Quæ sententia cum placuisset, sponsalia his verbis, paucis adhibitis testibus inita fuere; vt diceret Rex, spondere se Reginam ex antistitum Procerumque voluntate ductu-

EUM

rum, cum vero instaret Regina & nuptias vrgeret, Rex eam bono animo esse & tantisper exspectare iubet, dum rebus pacatis rei vxoriæ vacare posset. Itaque Procerum habito conuentu Anno millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo Strigenii, cum Petrus Metropolita de sponfalibus rite celebrandis retulisset, ei ab omnibus reclamatum est, ob sterilitatem Reginæ, qua nihil regno accidere posset incommodius.

Dimisso conuentu, cum Regina explorare non posset, quid de sponfalibus actum esset, id quod res erat se delusam rata à patre Ferdinando Rege Neapolitano petiit, vt per legatum Vladislai animum tentare vellet. Qui filia obsecutus, Andrea Caraffa misso, hoc responsi à Rege tulit; se Ferdinando Regi suam de Beatricis coniugio sententiam per legatum expositurum. Cuius rei causa postea Antonium Nitriensem ad Alexandrum Pontificem Maximum & Regem Ferdinandum misit. Qui vtrique exposuit, Regem Beatricem sororis loco habiturum, sed contra leges Boemorum & voluntatem Procerum nequaquam se eam ducturum. Pontifex vbi hæc accepisset, legatum Vrsinum ad Vladislauum misit, qui nuptias hæc conciliaret & conficeret. Is rem aggressus, cum animum regis reluctantem & Procerum voluntates auersas cognouisset, commonendum potius quam cogendum Regem statuit, quod & in mandatis habebat, atque ille re infecta discessit. Paulo post Rex Vladislaus, ne diutius Reginam vana spe lactaret, infrequenti nobilium conuentu significari iussit, se semper à Beatricis nuptiis abhorruisse, & propter ætatem prouectam, & sterilitatem. Interim tamen se verba ei dedisse osque obleuisse, neque id posse inficiari, quod moliri multa videretur ad statum regni conuellendum, quæ ipse dissimulare coactus fuerit; idque se tum de consilio patrum fecisse, tum eo iure tueri posse, quod ne illa quidem promissa magna præstiterit. Regi hæc dicenti, ab vniuersa nobilitate responsum est. Placere omnino vt virginem duceret, atque ita ex singulis ordinibus bini Oratores delecti sunt, qui Beatricem monerent, aliam sibi vt conditionem quærerent. Itaque Rex illam Pontificis venia aperte recusauit, & filiam Annam Principis cuiusdam de Gandale duxit, quæ nixu Ludouici Regis extincta est. Bonifinius *Decad. 5. libro 2. 3. 5. Et Sambucus & alii.*

Hic consequenter quæritur, si mulier viro concubitus petenti negat, nisi de coniugio fidem dare velit, & vir tacens eam comprimatur, an contracta sponsalia esse censeantur? Et dicendum est nulla contracta videri. Nam consensus, non concubitus nuptias facit; & vtriusque consensus requiritur. *Alexand. cap. ex parte in 4. columna. De sponfalibus. Idem sentiunt Ioannes de Lignano Caspar Calderinus Cardinal.* Hic autem non interuenit mutuus consensus, cum de viri consensu non appareat. Et non esse vel non apparere de iure paria sunt. Itaque copula subsequens matrimonium constituere non potest, vt notant Dd. *in cap. is qui fidem, cap. si inter virum. De sponfalibus. facit textus in gloss. in cap. illud de presumptionibus, vbi omnium consentientes sunt sensus: copulam nullos*

K 2 effectus

- 11 effectus habere, nisi de consensu constet. Aliud dicendum si † viro sollicitanti mulier dicat: Nolle se illi sui copiam facere, nisi eam vxorem velit, & ille respōdeat, velle. Nam tum recte coniugium contractum dicemus, propter vtriusque consensum. De quo verbis ad coniugium accommodatis expresso constare oportet. Et nisi de verbis ipsis promissionem coniugii continentibus constet, sponsalia vel matrimonium probatum non dicitur *c. tua. c. cum apud de sponsalib. consil. 68. in a. l. ralo.*

§. 14. S V M M A R I A.

- 1 Verba in sponsalibus diligenter ponderanda.
- 2 Verba potius in matrimonii fauorem accipiuntur quam in eius odium.
- 3 Verba ambigua si sunt pro matrimonio interpretatio facienda.
- 4 Iudicis arbitrio multum hac in re tribuitur.
- 5 Vsu & consuetudo eius regionis imprimis spectanda in qua partes domicilium habent.

- 1 V Erba autem † in sponsalibus diligenter ponderanda, & inspicienda sunt, quæ si eiusmodi sunt, vt vel consuetudine loquendi, vel proprietate insita matrimonii promissionem contineant, in matrimonii fauorem (maxime quando † concubitus accessit) accipiantur potius quam in eius odium. Sin vero ambigua † sint verba, & tam ad præsens quam futurum tempus accommodari possint, pro matrimonio interpretatio facienda est. Exempla formularum à nobis supra enumerata sunt, *c. licet 2. de testibus. cap. fin. de re iudic.* Nam in actibus qui à mera voluntate dependent, loquentis verba prolata pro præsentibus accipiuntur *Panor. c. quemadmod. de iureiurand.* & tritum est illud apud interpretes Iuris canonici: in causis de nuptiis magis vtriusque consensum & ardorem propensæ voluntatis ad matrimonium considerari, quam ambiguitatem verborum, *c. ex literis la. i. c. tua & ibi gloss. de sponsalibus.* Qua in re † multum iudicis arbitrio tribuendum erit, qui ex circumstantiis personarum & rerum proprietate & usu sermonis æstimabit, quid verisimiliter inter partes actum sit, *c. solita de maiorita.*
- 4 & obediunt. *Abbas consil. 78.* Vsu autem & consuetudo † eius regionis spectanda, in qua partes domicilium habent. Nam vt nummi ita vocabula usu valent. Et voluntatis alicuius coniecturam facimus & præsumimus ex consuetudine eius loci in quo quis habitat, *l. labeo ait. de suppellecti. legata. l. si seruus plurium, §. final. De legat. i. l. semper & stipulationibus De regul. iuris.* Nam ita loqui & loquentes, id voluisse præsumuntur, quod eorum vicini eisdem in locis commorantes velle consueuerunt.

§. 15. S V M M A R I A.

- 1 An audiendus qui dicit se coniugium non mente sed verbis promisisse.
- 2 Nemo existimandus est id dixisse quod mente non cogitauit.

3 Men-

- 3 *Mentiuntur qui aliud dicunt aliud sentiunt.*
- 4 *Verba secundum iuris dispositionem accipienda.*
- 5 *Si quis uxorem ducat hoc animo vt ductam mox relinquat, is reuera contrahit matrimonium.*
- 6 *Qui dotis aut libidinis causa promittit coniugium aut contrahit non ducturus nisi his causis moueretur reuera contrahit matrimonium.*

Sed quid si † coniugium verbis expressis & minime dubiis quis promiserit, & tamen sancte affirmet, se de nuptiis contrahendis non cogitasse, neque eo animo verba coniugii promissionem continentia protulisse. Verbi gratia. Qui virginem vitiauit & promisit, se ei tantum honoris restitutum, quantum intulit infamiae, affirmat se de honore coniugali non sensisse, sed quod eam in honore habere & colere vellet: quod & extra matrimonium fieri potest, an ei credendum sit, an vero pro matrimonio pronunciandum, & vt scholasticorum verbis utar, sufficiat vocalis consensus absque mentali? Respondeo, Si verbis prolatis ea insit promissio, quae ad coniugium pertinet, pro matrimonio pronunciandum esse. Nam vt Lombardi verbis utar. Si vir & mulier verbis explicant, quod tamen corde non sentiunt, & absit dolus & metus, obligatio illa verborum, quibus sibi repromittunt, matrimonium constituit. Neque enim verisimile est, qui verbis fidem dedit id animo non cogitasse. *l. Labeo de supellectili legata.* Non arbitror, inquit, quenquam dicere, quod non sentiret, vt maxime nomine vsus sit, quo id appellari solet. Nam vocis ministerio utimur. Ceterum nemo † existimandus est id dixisse quod mente non cogitauerit. Cum voces sint signa animorum inter praesentes, literae inter absentes. Et voluntas hominis verbis exprimitur; sicut facies hominis speculo repraesentatur. *Bald. consil. 102.* Et in ore & mente vnum & idem praesumitur *Bald. consil. 472.* Viues. Vox est instrumentum homini datum ad declarandam voluntatem & mentem per labia. *Bald. in c. ex transmissa de restit. spol.* Et interiora per exteriora praesumuntur, & Hypocrisis est viro bono indigna, aliud loqui aliud sentire, quam maximopere detestata est vetustas. *Iliad. 1.* Vnus autem Agamemnon longe secus & sensit & dixit. Item qui bene loquuntur, male vero pectore sentiunt. *lib. 18. fol. 156.* *Odyss.* de Proci loquitur. Achilles ait se odisse eum, vt mortem, qui aliud in lingua promptum, aliud clausum in pectore habet, vt Salustius latine ex Homero loquitur *Iliad. lib. 9.* Versus ita Hesiodus interpretatus est:

Odi enim ceu claustra Erebi quicunque loquuntur.

Ore aliud, tacitoq; aliud sub pectore condunt.

Phocylides:

μηδ' ἔτερον λέουσιν ἢ ὅον ἄλλ' ἀγορεύοντα.

Ne aliam occultes mente sententiam & aliud loquaris. Literae sacrae, qui aliud sentiunt, aliud loquuntur corde, & corde loqui, hoc est, duplici corde loqui diserte dicunt, vt *Pf. 12. vers. 2.* Ficti blandiuntur in corde & corde loquuntur,

K 3, quos.

quos etiam vt Deus tollat & perdat Dauid orat. Et hi ꝑ mentiri dicuntur. Nam mentiri est contra mentem ire vt *Nigidius Figulus* definiuit. Et qui aliter loquitur quam sentit reuera mentitur. Quo spectant verba *l. generaliter, c. de non numerata pecunia*. Nimis indignum videtur quod quisque voce dilucide protestatus est, in eundem casum proprio valet testimonio infirmare. Et extreme est impudentiæ id, quod semel verbis quis promiserit reuocare. Cuius exemplum *Plautus in Curculione* exhibet, quem ita loquentem introducit.

Quod promisi lingua eadem nunc nego.

Dicundi, non rem perdundi hac gratia nata est mihi.

Itaq; audiendus non est, qui verbis coniugium promisit, & tamen aliud sensisse & animo agitalle affirmat: sibi que imputet, qui lingua sibi ipsi *αὐταίρετον ἡγοῦν* accersierit. Et hæc imprimis locum habent, quando accessit concubitus, & is, qui ea verba protulit, sui defendendi & elabendi animo excipit, se vim eorum non intellexisse. Nam verba ꝑ secundum iuris dispositionem accipienda sunt, nec excusat contrahentes iuris ignorantia, *c. tua in verbis non credens esse matrimonium de sponsalibus*, & ibi notant *Dd. & cap. ex literis eod. t.* Ex ꝑ quibus etiam efficitur, si quis vxorem ducat hoc animo vt ductam mox relinquat, eum reuera contraxisse matrimonium; propterea quod verbis, rebus ipsis & factis animū declarauit & consensit. Item si sciens ducat sterilem non ducturus si sciret parituram. Item qui ꝑ dotis aut libidinis, causa promittit coniugium aut contrahit non ducturus, nisi his causis moueretur. Nam sufficit consensus generalis, qui solus matrimonium constituit etiam si is qui promittit aut ducit matrimonii verum scopum non spectet, hoc est, cum vxore habitare non decreuerit, vel consuescere, liberos procreare, sed eam vel relinquere vel prostituere velit.

§. 16. S V M M A R I A.

1 Si quis dicat se ioco non serio promississe matrimonium.

2 Species facti.

3 Alia facti species.

4 Vbicunque vertitur anima periculum iuramentum reo deferrri potest, etiam si actor nihil probauerit.

5 Alia facti species.

6 Auctoris opinio.

1 **Q** Væritur, si quis ꝑ verbis coniugii promissionem continentibus, vsus sit, & dicat se ioco non serio locutum esse; vt sæpe iocari homines solent, an ei credendum sit? Et hic verba expendenda esse existimauerim, & ex iis colligendum vtrum rem seriam contrahentes egerint, an vero inter sese iocati sint. Exempli gratia.

2 Duo ita ꝑ sibi repromiserunt coniugium ea lege & conditione vt si alterutrum pœnituisset, vnum soluerent solidum; quem pignoris & arrhæ loco illi, qui

qui aderant tradiderunt. Res ipsa ostendit, hæc ioco prolata & facta fuisse, & neutrum obligare. *l. obligationum §. final. De action & obligation.* Nec sufficit sola figura verborum, sine consensu naturali, *l. non figura de action. & obligation. Bald. consil. 271. volum consil. matrimon. 54.*

Consimilis est † facti species in *consilio matrimoniali 7. Germanorum de Ioanne 3. & Barbara*; qui à cœna chartis ludentes, inter se iocati sunt, quis alterum lucraretur. Et inter ludendum Ioannes Barbarâ cum quater vicisset & lucratus esset, his verbis usus est. Barbarâ ego te chartis lucratus sum: tu mea es. Barbara respondit ita esse: & hæc verba non ioco sed serio prolata esse nemini obscurum est. *Hofstiens. in summa T. de matrimonio. §. qualiter contrahatur.* Interim tamen iuramento se purgare coactus fuit Ioannes, quod hæc verba ioco protulisset, non animo promittendi coniugium, cui standum est, & recte. Nam ubicunque † vertitur animæ periculum, iuramentum reo deferri potest, etiam si actor nihil probauerit. *Abbas cap. continebatur De spons. impub. Sed & consilio 34.* Species † facti est similis, de quodam, qui inter pocula puellam ita allocutus est vitrum manu tenentem. Cedo mihi vitrum, ut illud ebibam, nam aduersperascit & mihi domum properandum est. Et quod puella ei vitrum tradiderit, his verbis. Si vitrum vna cum vino acceperis, me quoque habeas oportet. Et quod tertius quidam his auditis manibus complotis dixerit: est matrimonium. Puella fatetur sibi hæc verba excidisse, sed ioco, ut fieri solet in symposiis; sed neque seriam rem egisse, neque de coniugio cogitasse; idque vi verborum intelligitur. Interim tamen puellæ iuramentum deferendum, se verba illa non ea intentione & animo protulisse, quod promitteret coniugium, neque alias in virum ut maritum consensisse. Et iuramento præstito à petitione actoris absoluendam, consuluit *Ruckerus*. Et recte meo iudicio. Et ita statuerunt ii qui tractatum [*Kerschlin*] congeserunt. Id tamen ita demum † ego verum existimaui si præter verba nihil interuenerit inter virum & mulierem, qui se iocatos dicunt; sin vero verba ad rem conferantur, hoc est, concubitus ad iocationem accesserit, rem seriam contrahentes egisse res ipsa ostendit. Neque aliud præsumendum est.

Itaque hoc casu pro matrimonio pronunciandum est, Et ita in Consistorio nostro in causa cuiusdam pronunciatum memini, qui viduæ vitiatæ fidem dederat, se nunquam eam deserturum, se frustum panis cum eo participaturum & tamen ioco hæc se verba effudisse dicebat.

§. 17. S V M M A R I V M.

Incerta promissio & generalis non constituit sponsalia.

Sed & incerta promissio & generalis neq; sponsalia neq; matrimonium constituit, veluti: Omnia quæ Titio promisi volo seruare *l. si sic i. responso ff. de legat. 1. & ibi notant DD. nisi probantur ea quæ promisit.*

§. 18. S V M M.

§.18. S V M M A R I A.

- 1 Si quis contra protestationem factam promittat coniugium & accedat concubitus.
- 2 Protestatio actui contraria nulla est.

1 **Q** Væritur si † quis coram testibus protestetur, se id, quod facturum est coniugii contrahendi causa non facere. Postea fidem dedit puellæ & secutus est concubitus an ex ea promissione tenebitur? Et dubium non est eum teneri non obstante protestatione, quæ fraudulenter facta est. Dolus autem & fraus nemini patrocinari debent. Deinde protestatio † actui contraria, ideoque pro nihilo habenda notant *Dd.c.cum M.Ex.De constitution.* Nam voluntatem mutare potuit, & mutasse & à protestatione recessisse præsumitur. Quæ veterum interpretum sententia fuit, vt Alberici,

§.19. S V M M A R I V M.

Proponitur alia questio. Si quis alternatiue promittat aut matrimonium aut centum.

Q VId si mulieri vir promittat & fidem det his verbis. Ego te uxorem habere volo aut centū aureos dotis nomine dare volo, & sequatur concubitus an ad matrimoniū vir obligatus sit? Vetus interpres Guilielmus sentit eum cogi nō posse; quod in alternatiuis electio sit debitoris. Ergo liberabitur debitor solutione centum aureorum.

§.20. S V M M A R I A.

- 1 Vidua apud Hebræos Græcos & Romanos sponsalia per se suisq; verbis contraxerunt.
- 2 Iduare Hetrusca lingua quid sit.
- 3 Vidua vnde dicta.
- 4 Vidua consilium propinquorum non prorsus aspernata sunt.
- 5 Rectius faciunt vidua si de parentum & tutorum consilio nuptias contraxerint.
- 6 Geneneusum lex.
- 7 Vidua nuptura reliquerunt domum mariti prioris.
- 8 Vidua etsi sui iuris sunt & per se nuptias contrahere possunt, tamen de consilio propinquorum id plurimum fecerunt.
- 9 Leges veterum Saxonum & Burgundionum.
- 10 Vidua qua inconsultis parentibus nubunt reprehensione dignas & maxime culpandas.

E T hæcenus de verbis, quibus partes sibi mutuo matrimonium seu sponsalia repromittere solent. Idque aquod veteres saltem ab iis factum & frequentatum fuisse supra diximus, qui meretricios amores nuptiis conglutinabant, hoc est, clandestina sponsalia contrahebant parentibus aut tutoribus nullis adhibitis. Interim tamen in eam rem incumbenti & veterum monumenta euoluenti mihi occurrit, quod & fatendum est.

- 1 Viduas apud Hebræos † Græcos & Romanos sponsalia per se suisque verbis
- 2 contraxisse. Et obiter hoc notemus Iduare † Hetrusca lingua diuidere est. Vnde
vidua

vidua quasi valde Idua, id est valde diuisa aut vidua, id est, à viro diuisa *Macrobi. lib. 1. Saturna. c. 15.* Eiusque rei apud eos quos reliquos habemus auctores vestigia sunt euidentissima & tam multa, vt inficias ire nemo queat. Abigail vidua Nabalis Dauidi suis verbis fidem dedit. Nam cum ad eam Dauidis internuncii venissent, retulissentque se ea de causa missos vt eam Dauidi vxorem expetant, illa statim surrexisse, & in coniugium consensisse scribitur. Quo spectant verba, quæ illic referuntur. Ecce sit ancilla famula tua, vt lauet pedes seruorum Domini mei; quasi dicat se illius coniugio indignam, vt Zonaras explicat. Et non tantum verbis sed rebus ipsis & facto voluntatem suam declarauit. Quippe statim in viam se dedit, & asino vecta comitantibus quinque pedissequis Dauidis nuncios subsecuta est, illique nupsit. Et Rutha Machalonis vidua cum Booz consanguineo proximo per se sponsalia contrahit, vt *cap. 4. Ruth.* videre licet. Et Vriæ vidua Dauidi nubit: neque legitur id eam de consensu parentum fecisse. Fortassis quod sui iuris sint viduæ, vt ex lege Mosis *Numero cap. 30.* colligitur, quæ ita habet; vxor nō potest vouere sine mariti consensu vidua autem potest. Quo referunt illud Pauli. Nubat vidua cui vult, & tamen in domino, quod in ius Canonicum relatum est. *30. q. 2. c. 1. nubat id est quem sibi aptū putauerit, illi nubat,* vt Gregorius explicat. In Domino id est, sine suspitione turpitudinis & viro suæ religionis nubat & *c. hoc sanctum. 32. q. 2.* Illis inquit nubant quos propria voluntate voluerint habere maritos *c. viduas 1. 27. q. 1. cap. mulier. 32. q. 2.* De virgine loquens totam patri auctoritatem deferret neque dicit, cui vult nubat. Sed si nupserit virgo non peccat, quasi nuptias virgini permittat, sponsum autem deligere non permittat. Quod viduæ concessum est & licet. Quo spectant verba *Æmilianiani apud Apuleium apolog. 1.* Cur mulier libera tibi nupsit post annos tredecim viduitatis? Cui respondet Apuleius. Quasi magis mirandum sit, quod tot annis non nupserit? & paulo post. At enim maior natu iuuenem non est aspernata. Apuleius respondet. Igitur hoc ipsum argumentum est, nihil opus Magia fuisse, vt nubere vellet mulier viro vidua cælibi maior iuniori. Deinde quod viduæ p-uectioris ætatis, & maturioris consilii sint, & virorum consortio antea assuetæ; Ideoque sibi suisque rebus rectius consulere possint & melius quam virgines, vt ait Gregorius *c. viduus 1. 27. q. 1.* Argumento est, quod Lucianus in Pseudologista narrat, quendam viduæ Cyzice nuptias expetiuisse, & repulsam tulisse, quod illa eius vitam, mores & conditionem perspectam haberet & respondisset. Nequaquam eum virum accepero, qui ipse quoque viro indiget. Ideoque & de iure codicis viduæ post 25. annum etiam patre reluctante maritum eligere possunt *l. 18. vidua C. de nuptiis Harmenopol. lib. 4. T. 7. & l. 5. Cod. de sponsalibus, non obscura extant indicia, viduas per se arrhas accepisse quod sponsaliorum argumentum est maximum. Sed & ea libertate, ne dicam licentia vsas esse viduas apud Romanos veteres historiæ testes sunt. Refert Lucanus lib. 2. Martiam vxorem Catonis quæ ab eo diuerteret, & Hortensio nupserat, eo mortuo ad Catonem*

L nem

nem rediisse; & cum eo de nuptiis renouandis egisse; ita enim eam loquentem introducit ille.

*Dum sanguis inerat, dum vis materna, peregi
Iussa Cato, & geminos excepi foeta maritos.
Visceribus lassis, partuq; exhausta reuertor,
Iam nulli tradenda viro. da fœdera prisca
Illibata tori, da tantum nomen inane
- Connubii. liceat tumulo scripsisse, Catonis
Martia, ne dubium longo queratur in euo,
Mutarim primas expulsa, an tradita tadas.*

Et paulo post:

*Ha flexere virum voces, & tempora quanquam
Sint aliena toris, iam fato in bella vocante
Fœdera sola tamen, vanaq; carentia pompa
Iura placent, sacrisq; Deos admittere testes.*

Interim tamen interuentu fratris Bruti Martiam reductam à Catone eique iunctam fuisse idem Lucanus indicat.

Iunguntur taciti contentique auspice Bruto,

4 ne ꝑ quis viduas consilium propinquorum prorsus aspernatas esse existimet. Sed neque Hortensio viuo ad Catonem redire, neque de nuptiis per se agere potuisset, nisi eorum accessisset consensus, quorum in nuptiis interuenire debet *l. nuptia 18. de ritu nuptiarum, l. 7. C. de nuptiis*. Nuptiæ inter easdem personas, nisi consentientibus parentibus renouata, iuste non habentur. Et de his nuptiis ita loquitur *Appianus lib. 2. de civilibus bellis*.

Cato Martiam virginem cum duxisset, sibi charissimam & communium liberorum matrem Hortensio amico concessit, liberorum & fœcundæ mulieris cupido, quibus hætenus caruerat. Quam ex illo quoque matrem factam domum recepit velut vsurariam. Plutarchus in vita Catonis, viduam & valde pecuniosam fuisse refert, cum eam reciperet. Nam Hortentius moriens eam hæredem instituerat: quod etiam Cæsar exprobauit, auaritiam exagitans & cōiugii commercio questum paratum. Ita & Theoxena vidua multis petentibus aspernata est nuptias. Sed postea sororis mortuæ marito nupsit, *Linus lib. 10. de bello Macedonico*. Et Penelope apud *Homerum* se ei nupturam pollicetur, qui Vlyssis arcum tendere possit. *Odyss. lib. 19. 21.* his verbis. Quicumque facillime hunc arcum manibus tenderet & per easdem secures iaculabatur, huius ego sequar connubium hanc relinquens domum. Et de ea loquitur *Telemachus lib. 16*. Matri meæ duplex in animo sententia voluitur, vel vt ibi apud me maneat vel domum curet, & lectum viri famamque populi verens vel vt eam secutus, quem viderit Achæorum optimum: eum matrimonium cupientem ac plura tribuentem. Idem *repetit lib. 9. Odyss.* Agrippina vidua Domitii Gallum ad matrimonium inuitauit teste Suetonio. Et *Apuleius apolo. 2.* Nam si probe memini quod ad Pudentillam attinet obicere

fecere. Vna res est, quod nunquam voluisse eam nubere post priorem maritum sed meis carminibus coactam dixere. Huc spectat oratio Tyberii ad Seianum, petentis nuptias Liuiæ post interemptum maritum, posse Liuiam statuere nubendum post Drusum an in iisdem penetribus tolerandum haberet. Esse illi matrem & auiam propria consilia. Quod & posterior ætas secuta est. Nam & Carolus Magnus Irenes nuptias ambiuit, quibus illa per se consensit, quamuis Aetius Eunuchus nuptias illas disturbarit, ut refert Zonaras. Et Eudoxia vidua ab Imperatore Michaelē petita cōsensit. Zonaras. Regina Theodelinda vidua Authari Regis Longobardorū Agilulfum Ducē Taurinacū sibi maritū, & gēti Rege elegit, & spōtalia per se ita cōstituit. Vinū fundi iussit, cumq; prior ipsa bibisset, reliquū Agilulfo bibendū ppinauit. Is accepto poculo Reginae man⁹ est deosculatus. Nō man⁹, inquit Regina, sed os deosculandū esse, eumq; erigēs ad osculū admisit, & de matrimonio & regno cum eo pacta est. *W arnesfr. lib. 3. c. 33.* Et Pudētilla vidua fidē dedit Sicinio Claro & tabulas nuptiales fecit, *Apuleius apolo. 2.* de qua ita *Apulei⁹*: Pudentilla eo scrupulo liberata cū à principib. viris in matrimonium peteretur, decreuit sibi diutius in viduitate nō esse permanendū. Quippe ut solitudinis tedium perpeti possit, tamen ægritudinem corporis ferre non poterat. Mulier sancte pudica tot annis viduitatis, sine culpa, sine fabula assuetudine coniugii torpens, & diutino situ viscerum faucia vitiatis intimis vteri, sæpe ad extremū vitæ discrimen dolorib. abortis exanimabatur. Medici cum obstetricibus consentiebant penuria matrimonii morbum quæsitum malū indies augeri, ægritudinē ingrauescere: dū ætatis aliquid supersit nuptiis valetudinem medicandum. Et paulo post. Scripsisti ne Æmiliane hæc quæ lecta sunt? Nubere Pudentillam velle sed quem eligat nescio. Item, quoniam iuuenē talem, qualē dicis elegit coactā fuisse ais: cæterum semper nuptias aspernatam. Item satis putō ex istis cuius liquere posse, Pudentillam non meis carminib. ab obstinata viduitate cōpulsam: sed olim sua sponte à nubendo non alienā, me fortasse p̄ ceteris maluisse. Quæ electio tam grauis fœminæ, nunc mihi crimini potius quā honori danda sit non reperio. Non nihil tamen miror q̄ Æmilianus & Rufinus id iudicium mulieris ægre ferant: cum ii, qui Pudentillā in matrimonium petierunt, equo animo patiantur me sibi platum. Item persuaserat idē Pontianus matri suæ ut me omnib. aliis mallet. *Apolog. 2.* Qui maritum tuū, quem elegeras quē ut ipsi obiciebat efflictim amabat capitis accusauit. Mortuo Marchione Italarum Bonifacio, Dux Godefridus eius coniugem Beatricē viduā inconsulto Imperatore duxit, quæ Marchā, ceterasq; possessiones ei in dotē attulit. Ea res male Imperatorem habuit. Verebatur n. ne hac ratione Italarum animos à se alienaret, & sibi deuinciret. Quod cum renunciatum esset Godefrido, ille Imperatori Iuliam ingredienti occurrit & se purgauit. Beatrix quoq; dissimulato metu obuiam Imperatori processit & impetrata loquendi copia, nihil se egisse, inquit, præterquam q̄ iure gentiū agere sibi licuisset, destituta se priori marito desolatæ domui patronū parasse, & ingenuā ingenuo sine fūco nefariæ cuiusdā machina-

tionis nupsisse: nec æqui nec boni Imperatorem memorem esse, si sibi pace eius non liceret, quod in Imperio Romano sæminis nobilibus semper licuisset. Imperator Godefridi excusationem excepit, eumque absoluit. Beatricem tamen quasi per deditionem acceptam secum abduxit, & hoc illi obiecit, quod se inconsulto hostibus publicis Italiam obiecisset. *Schnafnaburgensis lib. 2.*

- 5 Quæ quamuis ita se habeant † tamen rectius fecerint viduæ si de parentum & tutorum consilio nuptias contraxerint *c. honorantur 32. q. 2.* Vbi exemplo Hermiones id confirmatur, quæ maritum relinquere & alii nubere volebat, & tamen totam hanc rem ad parentes deferat. Et ibi subiicit textus. Id seruate virgines, sed etiam si qua mulier, amisso marito in laqueum infirmitatis vereatur incidere, si vult nubere, nubat tantum in Domino, ita vt electionem mariti parentibus deferat. Nec appetentiæ æstimetur auctor, si ipsa de nuptiis suis electionem sibi vindicet. Expetita magis debet videri à viro, quam ipsa virum expetuisse. Verecundiam præmittat antequam nubat, quo ipsum coniugium prius commendet modestia. Idque expresse † *Geneuensium* legibus cautum est, cap. 105. Que ceux ouelles qui auront este disia mariez combien qu' ils ayent leurs peres encor viuans soyent neantmoins en liberte de se ponnoir remariier moyennant qu' ils ayent luage assauoir de vingt ans pour le le filz. Et dix huiet pour la fille cest adire qu' ils soyent sortiz dela maison deleurs peres ou qu' ilz ayent tenu mefnage au part Combien qu' il sera tonsiones plus honeste qu' ils se laissent hennerner parle conseil de leurs peres entelz affaires principalimant. Idque suadet Minerua apud *Homerum lib. 1. Odyss.* Mater autem si animus est ei nubere rursus in patris sui domum redeat: ille namque coniugium & dotem, aliaque multa vt par est erga filiam pater parabit. Item: Matrem suam domum patris iubeat discedere. Ille & nuptias & dotem, & demum quæcunque patrem erga charam filiam decet facile ordinabit *lib. 2. Odyss.* Item *Odyss. 15.* Iam enim mater & fratres eius iubent vt Eurimacho nubat. Huç facit & illud *Ouidii:*

Me pater Icarius viduo discedere lecto

Cogit, & immensas increpat vsq; moras.

Increpet vsq; licet, tua sim, tua dicar oportet,

Penelope coniunx semper Vlysis ero.

Ille tamen pietate mea precibusq; pudicis

Frangitur, & vires temperat ipse suas.

Nam & æquitas postulat, ne restanti momenti peragatur, nisi quorum periculum vertitur consensus accedat. Neque enim, quod maritum amiserint, idcirco etiam patrem amiserunt. Neque quod legibus viri soluta sunt: idcirco & parentum quoque. Imo non minus eis debent nunc viduæ quam cum essent virgines. *Viues.* Sed quibusdam id ab auctoribus suis conceditur, vt sibi pro arbitrio maritum deligant. Hæ viros quærant eiusmodi, quibus congruum sit viduas copulari: nempe mediam ætatem prætergressam: nempe sobrium, seuerū, reuerendum, magno vsu rerum cordatum, qui totam domum prudentia sua in
offi-

officio contineat. Et hic obiter † notandum, viduas nupturas reliquisse domum
mariti prioris, idque ex his liquet & colligitur ex *lib. 19. Homeri Odyss.* Filius au-
tem meus puer erat, nubere me non permisit domum mariti relinquentem: nūc
vbi grandior factus est & ad pubertatem peruenit me contra rogat vt domo ex-
eam iratus ob rem, quam Achæi edendo absumunt: & paulo post. Ego eius con-
nubium sequar, qui arcum tendere potest, hanc relinquens domum, quam pri-
mam bonamque satis habui. Eadem referuntur *lib. 21.* Ita Martia auctore Bruto
fratre à Catone reducta est, vt paulo ante è *Lucano* demonstrauius. Et apud *A-*
puleium Pudentilla vidua nuptura filium adultum in consilium adhibet: quo
spectant verba *Apuleii Apolog. 2.* Cæterum ipsa ea de re Pontiano filio suo Ro-
mam scripsit etiam causas consilii sui plene allegauit. Dixit illa omnia de vale-
tudine; nihil præterea esse, cur amplius deberet obdurare. Hæreditatem autem
longa viduitate cum despectu salutis suæ quæsisse: eandem summa industria au-
xisse. Iam Deum voluntate ipsum vxori fratrem eius virili togæ idoneos esse.
Tandem aliquando se quoque paterentur solitudini suæ, ei ægritudini subue-
nire. Cæterum de pietate sua & supremo iudicio nihil metuerent. Qualis vi-
dua eis fuerit talem nuptam futuram. Quin & Pontianus nuptias inter Apulei-
um & matrem suam Pudentillam conciliat, vt ex illis verbis colligitur. Aperit
sibi consilium esse, si ego nou nolim matrem suam cui plurimi inhient me-
cum coniungere: quoniam mihi soli, ait, rerum omnium confidere sese & cre-
dere vt id onus recipiam: quoniam non formosa pupilla, sed mediocri facie ma-
ter liberorum mihi offeratur, & paulo post. Persuaserat idem Pontianus matri
suæ, vt me omnibus aliis mallet: & quamprimum perficere incredibili studio a-
uebat. Et Agrippina de ineundo coniugio Cæsarem in consilium adhibuit, vt
refert *Tacitus lib. 4.* his verbis. Agrippina perucax iræ & morbis corporis impli-
cita, cum viferet eam Cæsar, profusis diu ac per silentium lacrymis mox inuidi-
am ac preces orditur, subueniret solitudini, daret maritum, habilem adhuc in-
uentam sibi, neque aliud probis quam ex matrimonio solatium esse, & ciuitate
Germanici coniugem, ac liberos eius suscipere dignaretur. Sed Cæsar non igna-
rus, quantum e Republica peteretur, ne tamen offensiones aut metus manife-
stus foret, sine responso quanquam instantem reliquit. Simile de Præiecta Bi-
glantiæ Iustiniani Imperatoris sororis filia narrat Procopius. Nam vidua ea Ar-
tabanem præfectum Lybiæ sibi maritum expetebat, non tam amore ducta, quā
vt se gratam & memorem declararet erga Artabanem, qui cædem prioris ma-
riti Ariobinthe vindicasset, seque à seruitute Gontharis liberasset, qui eam inui-
tam vxorem expetebat. Imperator vero Iustinianus illi Præiectam iungere volu-
it, neque potuit, vt qui aliam haberet coniugem sibi à primæua ætate iunctam,
quam ille domo eiecerat. Quæ quamdiu res Artabani succederent & obscura
esset domi ociose sedebat, & sortem suam vt poterat, tolerabat. At cum re-
bus bene gestis inclaresceret, illa de repudio quæstum venit Cōstantinopolim,
& cur eam ad se reciperet, Iustinianum orabat. Tum Imperatrix Theodora cui

L' 3-

inna-

innatum erat infelicibus & miseris fœminis succurrere Artabanem etiam inuitum, vt cum vxore habitaret, statuit. Prædictam vero Ioanni cuidam viro cōsulari nuptum collocauit. Quamuis mortua Imperatrice Artabanes coniugē rursus, quam inuitus reducerat à se segregauit & repudiauit. *Procopius libr. 3. de bello Gothico.* Que omnia hic † cumulauimus, vt planum (quod nobis propositū fuit) faceremus, viduas etsi sui iuris sint & per se nuptias contrahere possint, tamen
 9 de consilio propinquorum id plurimum fecisse. Idque † legibus veterum Saxonum & Burgundionum cautum fuit. Saxonum T. 6. Qui viduam ducere velit, offerat tutori precium emptionis, cōsentientibus ad hoc propinquis. Et expresse statuit *Plato lib. 11. de legib.* Si vidua iunior esse videatur, quam vt sine viro viuere possit, propinqui eius cum mulieribus connubiorum curatricibus consilio habito, quod sibi illisque videbitur exequatur. Idq; apud Græcos obseruatum esse supra ostendimus. c. 3. §. 4. Et legibus Danicis constitutum est *cap. 33. nomoca. Danici lib. 1.* Imo viduas, quæ † inconsultis parentib. nubunt, reprehensione dignas & maxime culpandas Theologi censent, *Beza fol. 78.* quod id reuerentiæ, quæ parentibus debetur, & modestiæ, quæ maxime viduas exornat repugnet.

§. 21. S V M M A R I A.

- 1 Apud Romanos viduarum nuptiæ sine pompa & solennibus fiebant.
- 2 Viduarum nuptiæ feriis seu diebus festis fiebant.
- 3 Ratio quare diebus festis virgines non nupserint, vidua autem contra.
- 4 Viduæ non gestarunt aureos annulos.
- 5 Viduarum nuptiæ silentio ac pene clanculum transigentur sine strepitu ac choreis.
- 6 Viduæ si matrimonium alicui promiserit, pater vero alteri, rata erit promissio à viduâ facta.

1 Quid de causa apud Romanos † etiam viduarum nuptiæ tacite, id est, sine pompa, solennibusq; fiebant, vt ostendunt verba ex *Lucano* supra allegata. Iunguntur tacite. Item. *Fœdera sola* tamen vanaque carentia pompa iura placent, sacrisque Deos admittere testes. Huc facit etiam, quod *Optatius Afer lib. 6.* scripsit. Inuenistis igitur huiusmodi virgines, quæ iam spiritualiter nupserant, quasi secundas coegistis ad nuptias, vt crines iterum soluerent, imperastis. Hoc nec mulieres patiuntur qui carnaliter nubunt, ex quibus si alicui maritum mutare contigerit, non reperitur illa temporalis festiuitas. Non in altum tollitur, non populi frequentia procuratur. Huc facit illud *Ouidii*:

*Nec vidua tedis eadem nec virginis apta
 Tempora, quæ nupsit non diuturna fuit.*

- 2 Et quidem feriis † seu diebus festis fiebant nuptiæ, quo pauciores haberent spectantes viduæ, omniaque absq; solennitate & pompa peragerentur. Quod & *Plutarchus in αἰπίοις* testatur: ὅτι τοῖς μὲν παρθένοις καλὸν μὴ ὀλίγων ταῖς ἢ χίμαις αἰγρὸν πολλῶν ὄντων χαμῆδες. Id est, quod virginibus decori sit, non paucis præsentibus, viduis dedecori sit multis præsentibus nupsisse. Nam populus feriis publica festiui-

festiuitate occupatus, viduarum nuptias insuper habebat. At virginibus adesse oportebat, quod ea res illis honori esset. Itaq; ciues aliis rebus destineri, æquum non erat. Alii id † ideo factum existimant, quod diebus festis vim fieri piacula-
 re est *Macrobius lib. 1. c. 15.* hoc est, piaculum est. Ideo illis diebus virgines non nu-
 pisse, ne iis vis inferri videretur, viduis autem nulla vis inferretur. *Verrius vetus*
auctor, vt refert *Varro*, dicere solitus fuit, quia feriis tergere veteres fossas liceret,
 nouas facere ius non esset. Ideo magis viduis quam virginibus, idoneas esse feri-
 as ad nubendum. Sed ea ratio, vt *Lactantii* verbis vtar, non in philosophi cere-
 bro, sed meretricis sinu excogitata est. Prior ratio ex *Plutarcho*, à nobis adducta,
 veritati & honestati est consentanea. Sed & eandem † ob causam ob modestiā 4
 scilicet, viduæ annulos aureos non gestarunt. Nam annuli gestatio matrimonii
 indicium quasi ostentatio est: idque ex Iure Canonico colligi posse videtur. *ci-*
lud de presuntio. vbi & id Dd. notant. Recte *Viues*. Quod si velut coacta ad alteram
 conditionem pertrahitur vidua, par est vt nuptias occultet, quarum est ipsi desi-
 derium turpe: ne id ostendet populo, in quo culpam metuit. Itaque † secundæ
 nuptiæ silentio, ac pene clanculam transigentur sine strepitu ac choreis: & con-
 iuges acquiescentes consanguineorum affiniumque conscientia alienos deu-
 tabunt, vt coniuictos prius audiant, matrimonio quam coniungi. Nemo in fœ-
 do suo morbo medicinam sibi adhiberi possit publice: Nemo nisi forte insanit,
 affecutum se prædicat, quod expetisse vituperabitur: Ex his † efficitur, si vidua 6
 matrimonium alicui promiserit, pater vero alteri, rata erit promissio à vidua fa-
 cta, vt quæ sui iuris sit, & per se sponsalia contrahere possit.

§. 22. S V M M A R I A.

- 1 An ad constituenda sponsalia verba omnino requirantur, an vero sufficiant signa con-
 sensum exprimentia.
- 2 In repudiis etiam requiruntur verba.
- 3 Mutus & surdus sine verbis matrimonium inire possunt.
- 4 Matrimonium duabus rebus constat, substantia & forma.

Restat hoc loco † inquirere an ad constituenda sponsalia verba omnino re-
 quirantur, an vero signa sufficiant consensum exprimentia? Et hic distin-
 guendum arbitror inter ea sponsalia, quæ *νεῖοι*, hoc est, parentes & alii libero-
 rum nomine ineunt; & quæ partes per se constituunt. Priori casu sponsalia sine
 verbis constitui non posse ex eo constat, quod stipulationibus fiant, quæ verbo-
 rum solennitatem requirunt. Idque apud veteres seruatum esse supra abunde
 demonstratum est. Idque innuunt verba *Acontii apud Ouidium*:

*Dictatisq; ab ea feci sponsalia verbis,
 Consultoq; fui iuris amore vaser.*

Idem dicendum, quando nuda tantum promissione constitutuuntur. Itaq; recte
Accursius. Sufficit, inquit, nudus consensus à stipulatione, non à verbis. Nā & in
 repudiis,

- 2 repudiis, † hoc est, dissoluendis sponſalibus oportebat interuenire renuncia-
tionem, quæ absque verbis fieri non poterat vel dictis, vel scriptis. Quæ *Caius l.*
2. §. 1. de diuort. & repudiis recenſet: veluti conditione tua non vtar, Et quibus v-
naquæque res modis constituitur, iisdem dissoluitur. Idque *Innocentius* velle vi-
detur *cap. tua 25. de sponſalibus*. Necessaria esse verba, quantum ad Ecclesiam, con-
sensum exprimentia de præſenti: Quod intellige de his, qui loqui possunt. Nam
3 mutus & surdus † sine verbis matrimonium inire possunt, late *Tiraquellus gloss. 7.*
num. 17. in verbo expreſſo. Vbi vero partes per se constituunt sponſalia & hic ver-
ba, quibus voluntatem declarent requiri existimo: saltem ab iis qui fari possunt,
ita vt sufficiat alterum interrogare vel promittere alterum signis vel nutu con-
sentire. *Faber §. 1. de patria potest. l. 1. si stipulator §. in lucrado. de verb. oblig.* Nam ma-
4 trimoniū duabus † reb. constat, substantia & forma: substantia in cōsensu: forma
in verbis consistit *c. tua, c. tua de sponſalib.* & de signis iudicium faciendum secun-
dum verba, quæ præceſſerunt. Idq; recte dici existimo. Nam si solus consensus
absque verbis sponſalia aut matrimonium constitueret, inde efficeretur inter
adoleſcentem & puellam sibi occurrentes, & coniugium solo animo expe-
tentes matrimonium constitui, etiam si neuter verbum prolocutus est. Quod
absurdum est.

§. 23. S V M M A R I A.

- 1 Verba necessaria sunt ad contrahenda sponſalia.
- 2 Recte sponſalia inita censentur si vir mulierem ita alloquatur, si me maritum vis, dex-
teram porrige vel cedo, & illa porrigat.
- 3 Dextra fidei tessera & testis est.
- 4 In rebus maximi momenti dextra dari solita est.
- 5 In sponſalibus etiam oscula interuenerunt.
- 6 Matrimonium contractum censetur si partes hac oratione vtantur, osculemur nos
mutuo in symbolum matrimonii.
- 7 Matrimonium contractum censetur, si hac oratione vtantur partes, si me maritum vis
præbe osculum.
- 8 Aliis etiam signis promissionem matrimonii expreſſerunt partes de quibus lato.
- 9 Apud pleraſque gentes adhuc vsitatum vt alter alteri propinet in signum sponſaliorum
contractorum.
- 10 Apud Maſſilienses mos fuit inter pocula generum eligere.
- 11 Signa quibus Graci vsi sunt referuntur.
- 12 Boetorum mos.
- 13 Nutu etiam consensum solent exprimere virgines.
- 14 Nutus pro voluntatis demonstratione est.
- 15 Nutu negocia magni momenti possunt expediri.
- 16 Sponsa ad interrogationem Sacerdotis solummodo annuens consensisse censetur.

Ergo

ERgo verba necessaria sunt, & ut alter vter contrahentium loquatur. Veluti si vir promittat coniugium: & ea de causa arrhas tradat, easque puella taccens recipiat, cōiugium initum præsумitur. Exemplum ex Pandectis Hæbræorum attulimus supra. *Hinne att mekodascht li:* tu mihi sponsa es *Panormitanus. cap. tua de sponsalib.* Idem dicendum si ita vir mulierem alloquatur, si me maritum vis, dextram porrige vel cedo: & illa porrigat, recte sponsalia inita censentur. Ita apud *Euripidem* Clitemnestra Achillis dextram petit in symbolum sponsaliorum.

Dextram manui meæ

Adiunge felix principium desponsationis.

Et paulo post. Maxime fas est, quia duces filiam suam. Quod dextera fidei, tessera & testis est, qua securi reddimur de re promissa, eamque porrigimus cum quid data fide pollicemur. *Varro* scribit omnem antiquorum honorem dexterarum constituisse virtute. In dextera *Numa Pompilius* sacratam esse fidem voluit, sacrumque fidei instituit *Cicero*. Dexteræ quæ fidei testes esse solebant perfidia & sclerere sunt violatæ. & *Virgilius*.

Ipse pater dextram Anchises haud multa moratus

Dat iuueni, atque animum præsentî pignore firmat.

Et in rebus maximî momenti, hoc est, tutelis, pactionibus, stipulationibus, transactionibus, sponsalibus, dexteræ datas esse, tota antiquitatis historia testis est. De tutela apud *Sophoclem* extat ubi *Oedipus* *Theseo* Regi committit filias hac oratione.

O charum caput

Da manum antiquæ fidei testem filiabus meis,

Et vos filia huic date ac promittite:

Quod volens has non sis deserturus, sed facturus

Amanter, quæ illis vtilia fore cognoueris.

Ille vero ut vir generosus commiseratione motus

Promisit hospiti, iuratus se facturum esse.

De stipulationibus ex *Seneca* colligitur. Ille non est interrogatione contentus, nisi reum sua manu tenuit: verba supra recensuimus. *Popilius* legatus *Antiocho* manum præbere noluit nisi promitteret se imperata facturum. *Valerius Maximus lib. 6.* Et omnibus stantibus, qui aderant, dederant dexteræ, fidemque dedere mittere vere & finire odium. *Liuius lib. 10. de bello Macedonico.* Et in sponsalibus frequentatum fuisse ut dexteræ futuri coniuges darent ostendunt versus *Ouidii in epistolis Heroidum.*

Iura, fides vbi nunc promissaq, dextera dextra?

Quiq, erat in falso plurimus ore Deus?

Promissus socios vbi nunc Hymeneus in annos,

Qui mihi coniugii sponsor & obses erat?

Neque apud prophanas tantum gentes sed & in Ecclesia prima, ut ex *Tertul-*

M

liano

liano colligitur. Verba ita habent libro de virginibus velandis: quia & corpore
 & spiritu masculo iunctæ sunt. Et cap. 5. Apud Ethnicos etiam velatæ virgines
 ad virum ducuntur, si autem ad desponsationem velantur, quia & corpore &
 spiritu masculo iunctæ sunt per osculum & dexteræ & c. Item, & desponsatæ
 quidem habent exemplum Rebeccæ, quæ cum ad sponsum adhuc ignotum
 perduceretur, simul ipsum esse cognouit, quem de longinquo perspexerat,
 non sustinuit dexteræ colluctationem, nec osculi congressionem nec salutatio-
 nis communicationem, sed confessa quod senserat, id est, spiritu nuptam, nega-
 uit virginem velata. *Aristophanes* Osculare me ac perrige dexteram. Fidei ergo in-
 pactis & conuentis dexteræ porrigere solebant. *Suidas*. Ex quibus verbis colli-
 gitur, in sponsalibus ꝑ etiam oscula interuenisse, quæ & ipsa nuptias tacite argu-
 ant, & consensum exprimant contrahentium. Idque & iuri ciuili est conten-
 taneum l. si à sponso Cod. de donationibus ante nuptias: vbi cauit Constantinus. Spon-
 sam res à sponso donatas lucrari pro parte dimidia, si osculum interuenerit: alias
 irritam esse donationem; & *Harmonopol. lib. 4. titul. 3. T. de osculo* sponzorū; qui
 hanc legem iisdem pene verbis in suam Epitomen redegit. Similem legem etiā
 tulit Caroli V. Imperatoris mater, nimirum, vt propter osculum sponsa lucre-
 tur dimidiam partem rerum, quas ei sponsus dederat, quando osculum post
 sponsalia datum est, vt notat *Couarruuias 1. partis cap. 4. num. 24. de sponsalibus &
 matrimonio*: Quod etiam apud alias gentes obseruatum fuit, vt apud Longo-
 bardos, idq; ostendit, quod de Theodelinda Regina ex *Warnefrido paulo* au-
 te scripsimus. Hinc tradidit ꝑ *Alberinus de Resate*, si partes hac oratione vtantur:
 osculemur nos mutuo in symbolum matrimonii, promissionem de coniugio
 post oscula data factam. Vel si ita vir loquatur. Sime maritum ꝑ vis præbe oscu-
 lum: & illa det osculum, matrimonium contractum censeret, licet illa verbum
 nullum prolocuta sit, c. 1. de matri. contra. interdict. Eccles. contracto. *Angelus in summa
 num. 4. cap. final. 27. quest. 2. & notatur in cap. tua de sponsalibus. Erasmus in institutione
 Christiani matrimonii*. Quid enim interest, voluntatem suam declaret alteruter
 contrahentium verbis, an vero rebus ipsis & factis? l. scire leges, §. ff. de legibus. Et in
 Italia adhuc id seruari ex consilio sexagesimo matrimoniali colligitur: & de Anglia
 testatur *Polydorus lib. de inuentoribus*. Sed & aliis signis ꝑ promissionem coniugii
 seu sponsalia expresseuerunt veteres. Imperator in signum coniugii malum au-
 reum Theodoræ virgini tradidit: historiam ex *Zonara* supra recitauimus. Apud
Lucianum Zenothenus Menecrati propinat in symbolum affinitatis his verbis.
 Accipe o Menecrates à genero affinitatis poculum. Nam ego hodie ducturus
 sum filiam tuam. Quod & ille accepit, & tacite in eam rem consensisse præsu-
 mitur. Quod & adhuc ꝑ apud plerasq; gentes vsitatum est, vt alter alteri propi-
 net in signū sponsaliorum contractorum. Et in Gallia id obseruatū fuisse osten-
 dunt leges Geneuenses, vt habent verba cap. 122. En tendant seulement le
 verre pour boire l' vn à l'autre. Sed satius est, sobrie & pie Deo inuocato, ad
 rem tantimomenti fœdusque sanctissimum accedere quam à poculis initium
 face-

facere. Quamuis & † apud Massilienses mos fuerit inter pocula generum eligere. Nam virgo iubebatur à patre ei aquam porrigere, quem virum affectaret. *Author Iustinus lib. 43. & Aristoteles in Republica Massiliensium. Tiraquellus de ll. connubialibus.* Sed & apud Græcos Galathæ ex eodem poculo potare soliti fuerunt quum inter se contraherent sponsalia *Scaliger lib. 3. cap. 101. Poetices.* Reliqui autem † Græci, vt Macedones, Thraces, Triballi, Pæones hunc morem 11 feruarunt, vt sponsus & sponsa panis diuisi gladio frustum seu particulam gustarent, hac re procul dubio significare volentes: Omnia inter virum & vxorem debere esse communia, & quidem frustum panis, hoc est, rem minutissimam.

Boetis † & Locris mos fuit, vt sponsalia ante rata non essent, quam in ara Eu- 12 cliæ virgini dicata sponsus & sponsa libassent. *Alexander ab Alexandro.* Sed & nutu consensum vt plurimum exprimere virgines solitas supra ex Iure Canonico 13 annotauimus, ex *gloss. cap. penult. de sponsalibus.* aliisque auctoribus. Quo spectat illud Statii:

Dulcia cum domina dexter connubia vultus

Annuir.

Nam & † nutus pro voluntatis demonstratione est, & alia negocia magni mo- 14 menti solo nutu expediri possunt: ita & † nutu quis legatum relinquere potest. 15 *l. nutu de legat. 3. & fideicommissa l. & in epistola C. de fideicommissis.* Et debitorum delegationes nutu fieri possunt. *l. 17. delegare de legationibus.* Itaque & apud Plautum, miles verat, ne amica alicui nutet his verbis.

Neq, illa vili homini nutet aut nictet.

Item:

Neq, ego nuto neq, nicto tibi.

Quod nutus meretricis noctem promittere censeatur. Item Plautus in milite.

Oculis mihi signum dedit, vt se appellarem.

Et Lucianus in lib. calumnie non credendum. Quod si auditorem Zelotypum norit annuit, inquit ille vxori tuæ inter epulas & defixis in eam oculis alto spiria pectore duxit. Item. Atque admonebam ego hominem eorum, quæ faciebat, &c. Nam & homines, vt ait *Cassiodorus*, possunt sine oris effatu velle suum declarare *lib. 4. variarum.* Quo spectat illud Ouidii:

Multa supercilio, multa loquere notis.

Item:

Multa supercilio vidi vibrante locutas,

Nutibus in nostris pars bona vocis erat.

Qua de re apud *Ælianum* memorabilis extat historia de Tyranno Tryzo, qui cum sibi metueret, quo insidias caueret, lege lata cauit, ne quis cum alio priuatim, neque publice loqueretur. Sed ciues eam legem eludebant. Nam oculorum & manuum gestibus, item supercilio vultusque hilaritate & tristitia animi sensus exprimebant. Quæ res etiam Tyranno suspecta fuit

M 2 metuenti

metuenti ea re sibi exitium parari. Itaque & illud etiam interdixit. Proinde quidam ciuis Tyrannidis impatiens in forum descendit, ibique diu stans, multum lacrymatus est. Quem multitudo circumstetit, & vna lacrymari cœpit. Quod cum ad Tyrannum allatum esset, pedes vna cum satellitibus statim in forum properauit, non solum vt linguam & nutus prohiberet, sed vt oculis datam libertatem eriperet. At ciues eum venientem exceperunt, & impetu in satellitibus
 16 facto, Tyrannum interemerunt. Itaque si† sponsa interrogata à sacerdote, num Titium maritum velit, solummodo annuat, consensisse censenda est. *Hosiens. c. penult. de sponsalibus. Mauserius. fol. 30.* Ita & apud Græcos manuum porrectio *χειρ- τορεια* suffragii indicium fuit. *Sigonius late de Republ. Atheniensium lib. 2.* Et apud Romanos quotiescunque milites Imperatori eos alloquenti consentirent, hastas supra scuta quatiebant *Liuius libr. 8. Decade 3. Lælius lib. 4. commentario. cap. 7.* Vnde recte dicimus solo nutu posse contrahi sponsalia & matrimonium promitti.

§. 24. S V M M A R I A.

- 1 Rectius in contractu adhibentur verba consensum declarantia quam signa.
- 2 Ex verbis quæ præcesserunt de nutu aliisque signis iudicium fit & interpretatio.
- 3 Sine verbis sponsalia vix constitui possunt.
- 4 Matrimonium vel sponsalia non constituuntur si vir & mulier in coniugium tacite consentiant, illum autem consensum verbis aut signis non exprimant.

Sed vt eo, vnde digressi sumus redeamus: etsi nutu aliisque id genus signis, vt
 1 osculo, consensus † exprimatur, tamen rectius in hoc contractu adhibentur verba consensum declarantia, quam signa quæ à certitudine absunt & sæpe ca- uillationibus & raris ansam præbent. Et vt de nutu dicamus, eodem capitis mo- tu alicui ininitamur, quo assentimur: Eodem annuimus puero roganti ludendi veniam, quo mendico negamus stipem: vt ille inquit.

Itaque † mihi hic probatur, quod quibusdam, vt *Erasmo*, placuisse video, vt ex verbis, quæ præcesserunt de nutu aliisque signis iudicium fiat, & interpretatio: Si verba iocosa præcesserint, pro ioco signa habebuntur: si verba matrimonii promissionem continentia serio prolata sint, matrimonium promissum censeretur, & eo referentur nutus & signa: Itaque recte *Innocentius*: Necessaria esse verba quoad Ecclesiam consensum exprimentia. Idque à veteribus obseruatum fuisse, ex iis, quas supra adduximus formulis planum est, & in Rebus publicis bene constitutis pro lege obseruandum esse ratio dicat. vt *Geneuen- si cap. 123.* Il la faut faire pure & simple & par paroles de présent. Sed occurritur nobis verba non requiri ad matrimonium quod mutus fari non possit, & tamē matrimonium contrahit c. 24. cum apud de sponsalibus. Nam quod verbis non potest signis demonstrare potest & dotem accipit l. 73. mutus de iure dotium & hæredita- tem adire potest l. 2. mutus de bono. possess. l. 65. seruo §. si pupillo Ad SC. Trebellia. Muti, inquit si auditus capaces sunt, vel interrogati nutu respondere possunt & signi-

& significare velle se suo periculo hæreditatem adire, quomodo absentes per nuncium, &c. Sed his respondere facile est, quod leges, de his quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον, hoc est, vt plurimum accidunt ferantur. Nam quæ raro accidunt non curant legislatores. Inter homines autem, qui mutus existat, ne millesimus quidem reperitur. Muti enim & surdi non magis secundum naturam homines eduntur, quàm prodigiosa corpora & monstris insignia. Sed hi pauci admodum sunt vt dixi. Itaque nemo non videt, non recte argumentum à prodigiis & monstris, ad homines sensibus omnibus præditos duci. Et absurdum est, ad sanos homines porrigere ea subsidia & remedia, quæ vitiosis & monstrosis propter sensuum defectum commiseratione quadam conceduntur, nimirum vt mutus & surdus nutu & signis sponsalia contrahere possint, cum id vt diximus, commiseratione quadam legislatores his personis indulserint. Ideoque in consequentiam trahi non debeat. Cur enim ii, qui loqui possunt, in re tam magni momenti tacent? Certe excusationem nullam adferre possunt; Mutis autem ignoscendum est. Multo minus obstat, quod per literas recte sponsalia contrahantur, vt infra late explicabitur. Nam literæ sunt voces scriptæ seu mutæ, quæ tamen legentibus loquuntur & ab iis intelligi possunt. Vnde & Gellius libros scriptos mutos magistros appellat. Et supra dixi voces esse signa animorum inter præsentem, literas inter absentes. Ergo ita statuamus † sine verbis. vix sponsalia constitui posse, 3. multo minus matrimonium. Eaque requiri omnino ab his, qui fari possunt, vel saltem ab alterutro contrahentium. Quamuis contra sentiunt plerique interpretes, *Viuius & Villalobus in tractatu communium op. inicium*, *Zafius cons. 10. matrim.* & *Couarruias Epitomes cap. 2. part. 4. nu. 1.* Ex his † quoque efficitur neque sponsalia neque matrimonium constitui, si vir & mulier in cōiugium tacite consentiant, neque verbis, neque signis exprimant. *Lombard. distinct. 27. & c. licet de sponsa duorum. Eberhard. consilio matrimon.*

§. 25. S V M M A R I A.

- 1 Sponsalia incerta quæ dicantur ab auctore.
- 2 Si pater vnā ex filiabus in genere dare promisit vnā dare tenetur.
- 3 Limitatio predictorum.
- 4 Si iuratus pater promisit dare vnā ex filiabus.
- 5 Quid si pater promittat vnā ex filiabus viro, eiq. electionem concedat.

ET hætenus de sponsalibus certis, hoc est, in quibus certa aliqua despōdetur persona: nunc de sponsalibus incertis videndum. Incerta † voco, quando pater vnā ex filiabus in genere dare promittit, eamque non nominat. Et si quidem ille, cui † promisit pater, eam acceptauerit & consenserit, vnā dare tenetur pater. Interim tamen in eius erit arbitrio quam dare velit *Instit. de actio. §. praterea*. Et si vnā pater obtulerit, & eam accipere recusauerit non tenetur amplius pater *l. stipulatus sum de verb. obligationib. Angel. in summa & Hostiensis*. Et si

M 3 omnes:

omnes moriantur, & vna superstes sit illam dare tenetur *l. si empt. §. emptio. de con-*
trah. empt. Id autem ita accipiendum est, siquidem puella nubere voluerit, & in
 eam promissionem consenserit. Quia per eam promissionem pater saltem ob-
 ligatur ad id, quod facere potest *gl. in c. ex literis, & c. sicut de sponsalib.* Licet de iu-
 re ciuili, is qui alienum factum promittit non obligetur, nisi se curaturum pro-
 miserit, *§. si quis de inutilibus stipulationibus.* Sed si iuratus etiam pater promisit
 dare vnam ex filiabus, debet eam, quam potest præstare diligentiam, non aliter,
 ac si se in specie obligasset. *c. ad nostram, de iureiur. & l. cum pater. §. filius matrem de*
legat. 2. Aliud dicendum si pater promittat vnam ex filiabus viro, eique ele-
 ctionem concedat. Veluti Agamemnon promittit Achilli vnam filiarum, quæ
 cordi ipsi esset, decimamque regni partem. *Dyctis Cretenfis lib. 2.* Internuncii fue-
 runt Vlysses, Ajax & Diomedes. *Homerus 9. Iliadum,* tres fuisse filias refert, Chry-
 sotonin, Laodicen & Iphionassam. Verba sunt hæc, Si gener esse voluerit, à me
 filij loco coletur, data sibi potestate optandi quam velit vxorem è tribus filia-
 bus, cum dote tanta, quantam nemo pater vnquam filia dedit. Et Syphax Nu-
 midia Rex Masinissa, quem à se stare cupiebat, vnam ex tribus filiabus se da-
 turum promittebat, quam ipse delegisset. *Appianus de bellis Punicis.* Et hic optio-
 nem viro datam, vi verborum intelligitur. Ideoque in eius erit potestate eam
 quæ placuerit eligere. Neque vnam afferendo pater liberabitur.

§. 26. S V M M A R I A.

- 1 Si quis tribus matrimonium promittat an valeat promissio.
 - 2 Lacedæmoniorum institutum.
- 1 **H**Uc pertinet & illa quæstio, si quis tribus matrimonium promittat, hoc
 est, se ex tribus vnam ducturum? Et dicimus, nulla esse sponsalia, nisi vna
 illarum in eam promissionem consenserit, eamque acceperit, *c. ex sponsalib. lib. 6.*
Angelus in summa. vel nisi aliquam ex eis compresserit post promissionem: eius e-
 nim maritus censendus est, eamque ducere cogetur. *Hostiens. & Abbas in c. ex lite-*
ris 2. de sponsalib. Couaruias 1. parte cap. 4. num. 17. ea sponsalia incerta nominat e-
 amque communem esse opinionem scribit. Atque ab his non multum discre-
 pat Lacedæmoniorum institutum, quod eiusmodi fuit: ut adolescentes inge-
 nui decem vel plures cum totidem puellis in ædibus obscuris cõclusi, virginem
 quæ quisque nactus esset accipere & quidem etiã indotatam domũ ducere coge-
 batur. Quam autem quisque nactus erat, neque recusare, neque mutare licitum
 fuit. Itaque Ephori (iudices hi erant apud Lacedæmonios primi) Lyfandrum
 mulctarunt quod eam, quæ illi obtigisset repudiasset vt pulchriorem haberet.
Athenæus lib. 3. & ex eo Scaliger Poetices lib. 3. cap. 101. Quæ quidem consuetudo
 rationi est consentanea. Nam si quis eo animo se includi patitur, vt vnam ex
 multis puellis (quæ & ipsæ ea intentione concluduntur) quam sors obtulerit
 ducere velit, merito eam, quæ obtigerit retinere & ducere debet. Similis extat
 apud

apud Herodotum lib. 1. Lex Babyloniorum coniugalis de virginibus, quæ vendi solitæ fuerunt.

§.27. S V M M A R I A.

1. Quid si omnes puellæ consenserint & ei nubere velint qui promisit se ex tribus aut pluribus vnâ ducturum.
2. Promissio incerta & in genere facta non constituit sponsalia aut matrimonium.

Sed quid si omnes puellæ consenserint & ei nubere velint, qui promisit se ex tribus aut pluribus vnâ ducturum? Respondendum: in viri esse optione, quam velit, nisi vnâ ex iis compresserit. Nam eam retinere cogendus est, quod rebus ipsis & factis consenserit, c. dilecte. c. nostrum de appellat. & ibi Hostiens. Angelus in summa num. 22. in verbo matrimonium. Id autem tum demum verum esse censent, si eam compresserit, antequam aliud matrimonium contraheret. Nam si post eam promissionem alii fidem dederit, promissio generalis euanesceat, neque matrimonium constituit. Idque si quod promissio incerta, & in genere facta non constituat sponsalia aut matrimonium, nisi ambo ita carnaliter conuenissent, eaque intentione ut matrimonium consummare vellent.

C A P V T V.

- §.1. Nuptias seu matrimonium in multis a sponsalibus differre, & primum ratione temporis.
- §.2. Geminatum consensum requiri ad verum & perfectum matrimonium.
- §.3. Initium coniugii vel matrimonii ex eo tempore veteres statuerunt, ex quo sponsa mancipata accepta & possessa esset, vel ex quo nuptiis contractis coniuges in mutuam cohabitationem consensissent & vna vivere cepissent. Ex eo etiam tempore virum maritum, mulierem uxorem dictam. Ante vero sponsum & sponsam.
- §.4. Apud omnes gentes semper diem dictum fuisse nuptiis festiuitate & conuiuio celebrem: quod matrimonia firmiter stabilire, & non tantum verbis, sed rebus ipsis & factis declarare oporteat.
- §.5. Apud veteres domum deductione opus fuisse ut ratum esset matrimonium, & quibus ritibus illa peracta sit.
- §.6. Posteriores Imperatores absque benedictione matrimonium nullum ratum esse voluisse.

§.7. Ad

- §.7 Ad perfectionem matrimonii non requiri concubitum.
- §.8. Theologos etiam sponsalia à nuptiis, sponso à marito, & sponsas ab vxoribus distinguere.
- §.9. Refutantur argumenta eorum, qui consensu solo in sponsalibus expresso, hoc est, absque traditione, acceptione, possessione & benedictione verum & consummatum matrimonium constitui existimant.
- §.10. Secunda differentia explicatur, quod vxor ~~habet~~ marito debeat: sponsa non debeat.
- §.11. Tertia differentia, quod vxor ad indiuiduam vitæ consuetudinem teneatur: sponsa non.
- §.12. Quarta differentia, quod vxor sit in dominio & potestate viri, sponsa non sit.
- §.13. Quinta, quod vxor possideatur à marito, sponsa non possideatur.
- §.14. Sexta: quod vxori incumbat administratio rei familiaris, sponsa minime.
- §.15. Septima vxorem mutare domicilium sponsam non mutare.
- §.16. Alia differentia ex Iurisprudencia Hebræorum.
- §.17. Octaua vxorem cogi sequi peregrinantem maritum, sponsam non teneri.
- §.18. Sponsalia esse fundamentum matrimonii non matrimonium.
- §.19. Patrem posse dissolvere sponsalia filiae, non matrimonium.
- §.20. Vxoris esse maritum lugere, at sponsam sponsum non lugere.
- §.21. Alteri desponsam, alteri nuptam infamem esse.
- §.22. Matrimonium esse coniunctionem maris & foeminae: sponsalia tantum promissiones de futura coniunctione.
- §.23. Sponsalia esse spem matrimonii, vel nuptias speratas.
- §.24. Grauius puniri eum, qui incestas nuptias contrahit quam qui sponsalia contrahit.
- §.25. Sponsalibus publicam honestatem, nuptiis affinitatem contrahi.
- §.26. Sponsam vitam monasticam eligere posse: vxorem non posse,

§.27.

§.27. Sponsalia inter absentes contrahi posse: matrimonium non posse.

§.28. Sponsalia & nuptias ratione ætatis differre.

§.29. Furore dissolui sponsalia non matrimonium.

§.30. Sponsas habitu & vestitu à nuptis distingui.

§.31. Sponsalia sub conditione contrahi posse nuptias non posse.

§.32. Spōsalia & nuptias apud omnes gentes nominibus & appellationibus peculiaribus distinctas esse.

§.33. Sponsalia & nuptias significatione differre.

§.34. Inter sponsalia & nuptias esse *non vult*, hoc est, in plerisque conuenire.

§.35. An statutum de lucranda hæreditate marito, vel vxori competens, ad sponsum & sponsam porrigatur & extendatur.

§.36. Matrimonium benedictione & traditione perficitur, in spōsalibus traditio non fit, sed promissio tantum.

§.37. Quibus rebus matrimonium vel coniugalis contractus à reliquis obligationibus differat.

Sed priusquam ad alia progrediamur operæpecium est hoc loco despicere, quibus rebus sponsalia à nuptiis differant, & in quibus conueniant. Nam nisi id recte explicetur in summo errore necesse est iudices, atque in maximarum rerum ignorance versari. Duos à veteribus actus, tractatus, conuentiones seu gradus in matrimonio constitutos diximus, quibus coniugii consummatio fieret. Eosque gradus non tantum in Ecclesia, sed & apud Ethnicos obseruatos. Et vnicuique actui peculiare nomen tributum esse, primo sponsaliorum, posteriori autem nuptiarum seu matrimonii. Qua in re à reliquis contractibus hic coniugalis differt, sed & ipsum argumento est multum inter sponsalia & nuptias interesse. Quid enim sibi volunt appellationes vnius conuentionis diuersæ & distinctæ, si res ipsæ inter se distinctæ & diuersæ non sint?

§. I. S V M M A R I A.

- 1 Sponsalia & matrimonium differunt ratione temporis.
- 2 Aliud est nuptias contrahere aliud ad nuptas contrahendas sese obligare.
- 3 Aliud promittere aliud facere.

N

+ Regu-

- 4 Regula, Consensus nuptias facit non concubitus, explicatur.
 5 Sponsalitiis consensus & nuptialis sine differunt.

PRimo itaque † inter sese differunt sponsalia & matrimonium ratione temporis, quod sponsalia sunt repromissiones futurarum nuptiarum, quibus-
 cunque ea verbis concipiuntur. Matrimonium autem consensus constituit nuptiis presentibus adhibitis, qui consensus cohabitationis, & indiuiduam vitæ consuetudinem retinendi appellatur. *Iustinian. Nouell. 18. & 22. τὸν γάμον ἢ τῶν συνοικῶν τῶν ἀμοιβῶν ἀγάπης ποιεῖ*: Nuptias mutua cohabitantium affectio constituit. *Augustinus de coniugio Iosephi & Mariae c. Beata Maria 27. quæst. 2.* Consensus cohabitandi & indiuiduam consuetudinem retinendi, eos coniuges fecit. Quo
 2 facit illud Iureconsulti. Aliud est nuptias † contrahere: aliud ad nuptias contrahendas sese obligare l. si penam de verb. obligationib. Nam consensus in sponsalibus est pactionis de futuro coniugio: in nuptiis vero de presenti. Itaque recte dicitur: Sponsalia esse promissiones de accipienda vxore. Coniugium vero seu nuptias, quibus vxor accipitur, & verba ad rem conferuntur, hoc est, promissio
 3 prius facta, verbis, rebus ipsis & factis ratificatur. Longe enim aliud † est promittere quam facere. Ita longe differunt nuptiæ promissæ, à nuptiis consummatis & factis. Itaque etsi quis verbo accipio vtatur sibi despondens mulierem, sponsalia tantum contraxisse dicitur, nisi statim mulierem accipiat, & traditam possideat. Sed hic occurritur nobis & quidem communi calculo Interpretum recepta sententia, quod sponsalia de presenti matrimonium constituent, & sub dictione matrimonii contineantur, & eandem cum nuptiis vim habeant; iuxta
 4 Regulam Ippis & tonforibus notam: Consensus † facit nuptias, non concubitus. Quæ regula Vlpiani est è iure ciuili in ius Canonicum relata. Vnde colligunt solam promissionem verbis presentibus de matrimonio factam matrimonium ipso momento constituere etiam si mulier biennio aut triennio non tradatur viro aut cohabitaret: Sed his respondere facile est. Regulam Vlpiani intelligendam esse non de promissione, quæ fit in sponsalibus, vbi nuptias futuras quis promittit, sed de consensu coniugali, hoc est, mariti promittentis & consentientis nuptiis presentibus accipientisque in vxorem copulatam & traditam, & ex eo tempore possidentis. Quo spectant verba Maria apud *Andream Hierosolymitanum* quæ supra enumerauimus ἀπερὶ τοῦ γάμου γὰρ Coniugii expers sum. Desponsa enim non nupta sum. Sponsum solum at maritum Iosephum non agnosco. Itaque & distincta sunt vocabula *μνηστέρων* & *γαμῶν*. Sed &
 5 sine differunt sponsalitiis consensus, & nuptialis vel matrimonialis. Quamuis enim nudo consensu tam sponsalia quam matrimonium contrahitur, tamen diuersum finem spectant contrahentes & diuersa animi intentione consentiunt. Nam qui sponsalia contrahit, non hoc agit, vt statim maritus fieri & matrimonium consummare velit, sed vt sponsus fiat, hoc est, sponsalia constituat, quæ postea interuallo temporis matrimonium vel nuptiæ sequantur. At qui matrimonio

monio vel nuptiis consentit eo ipso momento maritus fieri vult, & eo animo & destinatione consentit vt sit matrimonium. Itaque recte dici existimo, in sponsalibus interuenire consensum, ea intentione, & ad hunc finem, non vt statim nuptiæ constituantur sed sponsalia & vt sint sponsalia. In matrimonio interponi consensum ea intentione & proposito, vt matrimonium statim sit. Idq; qd vt diximus in sponsalibus & nuptiis interponatur consensus, sed ad diuersum finem & diuersam animi destinationem. Vnde efficitur alium esse sponsalem consensum alium maritalem. Vel vt Iureconsultus loquitur aliam affectionem sponsalitiā aliam maritalem. Eamque in hac quæstione de nuptiis distinctionem attendendam. Ideo recte I. C. consensus cohabitandi & indiuiduam vitæ consuetudinem retinendi facit coniugium. Quod & ex Augustino supra notauimus. Item non coitus matrimonium facit sed maritalis affectio l. 32. cum hic. §. si mulier de ritu nuptiarum & l. donatio de donationib. l. si cui de condition. & demonstr. Item γάμος ὁ ἐκ τῆς ἀμοιβῆς τοῦ γάμου. Nouell. 22. id est, Matrimonium mutua constituit affectio simul ac semel coitit matrimonium, hoc est, nuda coniugalis affectio. Et Nouella 117. matrimonium dicitur contrahi μόνη διαθήσει, Item ψυχὴ διαθήσει, hoc est, sola & nuda affectione.

Consensus autem promittentis futuras nuptias matrimonium non facit. Idcircoque omnes promissiones siue de præsentī siue de futuro sint, quæ ante nuptias fiunt, matrimonium proprie loquendo nunquam constituunt, vt quæ solummodo futuras nuptias respiciunt, etiamsi saltem exiguo temporis spatio nuptias antecedant.

§. 2. S V M M A R I A.

- 1 An diuersus sit consensus sponsaliorum nimirum & nuptiarum.
- 2 Apud Hebræos etiam geminatus consensus requiritur.
- 3 Consensus in nuptiis geminatur.
- 4 Solis verbis in sponsalibus expressis matrimonium non constituitur.
- 5 Condicio nubendi quando impleta.

ERgo, inquiet aliquis, †geminatum & diuersum consensum constituis, sponsaliorum nimirum & nuptiarum? Ita res est fateor, & quos ea in re sequor, Iulianum & Paulum Iureconsultos & Nicolaum Pontificem auctores habeo, qui consensum nuptiarum à sponsaliorum consensu distinguunt. Item inter sponsalia tædera & nuptialia tædera Iulianus l. 11. de sponsalibus. Sponsalia, inquit, sicut nuptiæ consensu contrahentium fiunt, & ideo sicut nuptiis ita sponsalibus filiam familias consentire. Paulus l. 7. eod. T. In sponsalibus, inquit, consensus eorum exigendus est, quorum in nuptiis desideratur. Nicolaus Pontifex Canone nostrates 30 q. 2. & c. cum societas. Idem ex Iurisprudencia Hebræorum colligitur, qui tradunt duo instrumenta in contractu coniugali conficienda esse sponsalium scilicet & acceptionis, hoc est, quando sponsa traditur & accipitur.

Quo spectant verba [*Ein chotbin schetahr aeruſſin veniſchnin ello medaath ſchnehem*] Id est, non ſcribunt ſchedam ſponſalium & acceptionis niſi de vtriuſque coniu-
 2 gis voluntate. Qua de re ſupra. Quæ ſatis ꝑ arguunt etiam apud Hebræos ge-
 minatum conſenſum requiri, ſponſalium nimirum & acceptionis. Eoque ſpe-
 ctant verba Philonis: Sponſalia non minus quam nuptiæ valent, quando in ſo-
 lenni amicorum conuentu ſponſi & ſponſæ nomina inſcribuntur tabulis. Lo-
 3 quitur de [*Schetahr aeruſſin*] Et ne quis putet ꝑ hæc in deſuetudinē abiſſe, adhuc
 apud omnes totius Chriſtianitatis gentes obtinet, vt primum puella deſponſa-
 ta conſentiat: deinde nuptiis ſubſecutis coram tota Eccleſia copulanda rurfus
 geminet, ratificet conſenſum prius in ſponſalibus expreſſum. Quæ geminatio
 firmitatem propoſiti & voluntatis arguit. *Eberhard. in loco à vi geminatio.* & con-
 ſenſum vel fœdus maritalē conſtituit. Quo ſpectat illud *Arnobii*. Vxores Diſ ha-
 bent, atque in coniugalia fœdera veniunt conditioribus ante quæſitis. Vſu far-
 re coemptione genialis lectuli ſacramenta conducunt? Habent ſperatas, habet
 pactas, habent interpoſitis ſtipulationibus ſponſas. Et *Tertullianus* diſtinguit in-
 ter fœdus ſponſale & nuptiale *lib. de Idolatria*. Neque annulus (in ſponſalibus
 adhibitus) neque coniunctio maritalis de alicuius Idoli honore deſcendit. Item
 coniugalia copulatis confortia, non futura eſſe credentes caſta, & officioſi fœ-
 4 deris in maritos? *lib. 2.* Ex quibus efficitur ſolis verbis in ꝑ ſponſalibus expreſſis
 matrimonium non conſtitui, ſed conſenſu rebus ipſis & factis ſubſequentibus
 expreſſo, hoc eſt, traditione & copulatione, quæ fit in nuptiis acceptione volun-
 taria & cohabitatione ſubſecuta. Quæ facti ſunt. Vnde recte *Bonauentura* de
 conſenſu ſponſalium loquens. Conſenſus eſt, inquit, cauſa matrimonii, ſed non
 tota. Item, conſenſus de nuptiis eſt cauſa, vt fiat matrimonium, non vt ſit, *diſtin-*
ctione 28. lib. 4. ſententiarum. Quod autem *Regula Vlpiani* conſenſus facit nuptias,
 de conſenſu qui in nuptiis interponitur intelligenda ſit, *Vlpianus* eius auctor te-
 ſtis eſt locupletiffimus & interpres, in *l. cum fuerit de conditio. & demonſtrat.* Con-
 5 ditionem nubendi ꝑ tunc impletam eſſe, cum vxor ducta fuerit, quamvis non-
 dum in cubiculum mariti peruenerit. Idem tradit *Harmenopol. lib. 3. T. 4. in ſcholio.*
 Aliud autem eſt verbis promittere coniugium, quibuſcunque tandem id verbis
 fiat, aliud vxorem ducere, hoc eſt, vxorem ſua voluntate copulatam & traditam
 & conſentientem accipere, abducere & poſſidere. Quod facti eſt, & fit in nu-
 ptiis, vbi in vnam domum conueniunt, & indiuiduam vitæ conſuetudinem in-
 choant, quod promiſſione non fit, ſed conſenſu promiſſionē implente, & verba
 ad rem conferente: qui coniugalis conſenſus dicitur. Itaque Græci hanc regu-
 lam his verbis expreſſerunt. Conſenſus coniugalis facit matrimonium. *Harme-*
nopol. lib. 3. T. 4. Item nuptias non illud conſtituit, quod vir cum muliere conſuetu-
 dinem habet, ſed quod inter eos, qui congreſſuri ſunt de connubio conuene-
 rit, &c. quod fit in nuptiis. Confirmatur hæc noſtra interpretatio *canone ſuffi-*
ciat 27. q. 2. cuius ſumma eſt: ſufficere ſolam ſecundum leges conſenſum: qui ſo-
 lus ſi forte in nuptiis deſuerit, cætera etiam cum coitu celebrata fruſtrantur.

Verba

Verba, in nuptiis, quæ apud Magistrum sententiarum extant, arguunt eum de consensu ducentis uxorem (quod in nuptiis fit) loqui, & non de eo, qui nuptias futuras promittit. Item verbum coniunctionis idem arguit. Deinde verba, cum ipso coitu ostendunt, eum non de sponsalibus loqui, sed de nuptiis, ubi in vnum corpus coalescunt coniuges. Nam ante nuptias abstinere sponsus à sponſa debet, vt postea late explicabitur. Itaque verba *Nicolai Pontificis in d. c. sufficit*, periphrastice exprimunt. Et ita accipiendum existimo dictum *Chrysostomi Homilia 33*. Verum esse matrimonium verasque nuptias ex coniugali consensu.

§. 3. S V M M A R I A.

- 1 *A quo tempore veteres initium coniugii præscripserint.*
- 2 *Romani accurate notarunt non tantum annos matrimonii sed & menses & dies, & sepulchris inscripserunt.*
- 3 *Epitaphium quod Clusii reperitur.*
- 4 *Verba, in matrimonio fuisse quomodo accipienda.*
- 5 *Epitaphium Romæ extans.*
- 6 *Epitaphium aliud.*
- 7 *Epitaphium aliud.*
- 8 *Epitaphium aliud Mediolani extans.*
- 9 *Initium coniugii ex quo tempore fuerit.*
- 10 *Mos Turcarum.*
- 11 *Omnes fœminæ in Africa gestant femoralia.*
- 12 *Aquam & ignem accipiebant nuptæ.*
- 13 *Die nuptiarum sponsa noua nupta dici cœpta est.*
- 14 *Matrona à die nuptiarum nominabatur ea quæ in matrimonium cum viro conuenisset.*
- 15 *Materfamilias quæ dicebatur.*
- 16 *Iuglandes vnde dicti.*
- 17 *Post matrimonium vna mariti & vxoris domus dicitur.*
- 18 *Respondet auctor ad obiecta.*
- 19 *Apud Hæbreos sub Chuppa iungebantur sponsus & sponsa.*
- 20 *Mos Christianorum qui in copulatione obseruatur.*
- 21 *Quibus modis probetur matrimonium contractum esse.*
- 22 *Virum debet lugere quæ adhuc integra est à viro.*

Sed vt hæc rectius intelligantur, tempus † definiendum est, à quo veteres initium coniugii præscripserunt, & inter coniuges matrimonium esse definiunt, quod id hætenus nondum satis explicatum fuit. Id autem non ex eo die, quo spōſalia contraherentur, hoc est, verbis promissio fieret, sed ex quo sponsæ in nuptiis traditæ, ductæ & mancipatæ in mutuam habitationem consensissent, & sociatæ vna maritali affectione viuere cæpissent, & possessæ essent, præfinie-

runt & æstimarunt. Idq; populum Dei obseruasse innuunt verba Lucæ de Anna Prophetissa filia Phanuelis. Hæc, inquit, prouectæ erat ætatis & vixerat cum marito annos septem à virginitate, quæ eadem vidua erat annorum octoginta
 2 quatuor, *cap. 3.* Romani vero † tam accurate notarunt, ut non tatum annos matrimonii, sed & menses & dies obseruarint & sepulchris inscribi curarint. Cuius rei testes sunt reliquæ antiquitatū & monumenta, quæ in Italia extant, quorum pleraque nos Romæ, Mediolani aliisque in locis vidimus. Quale est hoc, quod Clusii reperitur.

3 D. M. † hoc est, Dñs manibus Stenix Venerix, C. Stenius Aulax vxori sanctissimæ fecit. Fuit in matrimonio eius annos quinque mensibus VI. Diebus IIII. vixit annos XXVII. Hic sita est. Verba, in matrimonio fuisse, accipienda sunt de tempore, † ex quo vxor tradita in matrimonium conuenisset, & cum marito viuere cœpisset. Idque arguunt alia id genus Epitaphia urnis insculpta.
 4 Cuiusmodi est † quod Romæ in Ecclesia S. Apostolorum extat his verbis.

5 D. M. Lusix Gaphyræ vixit annis XXXIX. Ti. Claudius Faustus coniugi optimæ & bene de se meritæ, cum qua vixit annos XIIX. Mens. I. Diebus XXIV. sine vlla querela, fecit & sibi.

Aliud.

6 Fla. August. † Lib. Helpidi Candidianæ, Quæ cum vixit Dea & sanctissima dicta est. Calistus Aug. Liber. Higimanus coniugi charissimæ: cum qua vixit bene annis. L. & Vlpia Callistæ filia matripientissimæ libertis libertabusque posteris eorum H. M. H. N. S.

Aliud.

7 D. M. Discordia Lemnadio † coniugi, qui vixit annos LX. & dies XII. bene merenti cum quo vixit annos XXXII. & menses II.

8 *Et quod † Mediolani extat.*

Oppiæ C. F. Veræ Claudius Seuerus maritus con. sanctissimæ, castæ, incomparabili, cum qua vixit annos XVIII. Menses VII. Dies XXVI. Ipsa autem vixit annis XXXI. D. II.

Aliud Brixia.

C. Silenus C. F. Serenianus Annienſis omnibus hominibus municipalibus perfunctus & Carbonacæ C. F. veræ coniugi incomparabili, quæ mecum vixit annis XXVIII. Menses XI. Dies XXVII. V. F. id est, viuens fecit.

In suburbio Reatino.

Aſclepides Valeriæ Sabinæ coniugi bene merenti, animæ innocenti: quæ vixit mecum A. XXV. M. III. D. X. monumentum feci.

Iadera in Dalmatia.

Bonæ memoriæ castissimæ coniugi Mediæ Prociliæ Munic. Dionysius speculator maritus cum qua vixit Annos XXII. Ipsa autem vixit annis XXXVII.

Quod & Christiani factitarunt, quemadmodum & monumento quodam, quod

quod in insula Segestata exstare scribit *Lazius*, colligitur, *lib. 12. cōment. sect. 5.* Huius arrhæ inest Seuerilla famula, quæ cum viro vixit annis nouē continuis cuius post obitum Marcellianus hanc sedem videtur collocasse maritus. Et multa alia id genus à nobis monumenta afferri possent, quæ alibi extant. Sed hæc ad confirmandam nostram sententiam sufficere videntur. Sed ad tempus matrimonii definiendum facit, quod initium coniugii ex eo tempore fuisse tradit *Sex. Pompeius*, quo cingulum seu Zonam soluebat maritus, his verbis: Cinxiæ Iunonis nomen sanctum habebatur in nuptiis, quod initio coniugii solutio erat cinguli quo noua nupta erat cincta. Cingulo autem noua nupta cingebatur, quod vir in lecto soluebat, textum id ex ouis lana vt *Sextus Pomponius* scribit, sicut in glomis sublata, coniuncta inter se sit, ita maritus & vxor inter se coniuncti deuinctique essent. *Blond. lib. 8. Roma triumph.* Cingulum id nodo Herculano vir o-minis gratia soluebat, vt tam felix in liberis suscipiendis esset, quam fuit Hercules, qui LXX. reliquit. Hoc autem cingulo seu fasciâ genitalia succincta erant puellæ, quamdiu virgines erant, gestabant, & vsque in diem matrimonii tam apud Græcos, quam Romanos. Quo spectat illud *Homeri Odys. lib. 10. de Tyro* virgine à Neptuno compressa

Λύσε δ' παρθενίῳ ζώνῳ κατὰ δ' ἔπνον ἐλέειν.

Et λύσιζωνῶν ἢ id mulier soluta Zona, id est, quæ cum viro concubuit. Nam virgines nupturæ Zonas virginales Dianæ dicabant *Pausanias lib. 2.* æthram instituisse refert, vt Trezeniorum virgines ante nuptias Zonam Apaturiæ Mineruæ dicarent *Plutarchi in Eurygo.* Sponsus non ebrius, sed sobrius ingressus ad eam Zonam soluit. *Ouidius.*

Cum mea virginitas auibz libata sinistris,

Castæ, fallaci Zona recincta manu.

Verba sunt Phyllidis ad Demophoontem. *Martialis.* Qui Zonam soluit diu ligatam. *Catullus.* Tibi virgines zonula soluunt sinus. Atque hunc morem vsque ad Honorii tempora perductum esse existimant. Nam legimus S. Alexium Christianū cū fugam adornaret nouæ sponsæ balthæum insigne pudicitiae tantisper dum rediret tradidisse *Volaterranus Philologia lib. 30.* *Vines* vsq; ad casum imperii durasse scribit in *commentar. de ciuitate Dei lib. 6. cap. 9.* Græci ceston appellant cingulum & Veneri ꝑ attribuunt, quo sexum vtrumque deuincit. Eius moris adhuc apud Turcas vestigia reliqua sunt, & apud Afros. Nam maritus femoralia soluere cogitur in nuptiis, vt *Postellus* & alii referunt: gestant autem ꝑ fœminæ omnes femoralia in Africa. Et his fasciis in Hispania adhuc virgines vti scribit *Vines.* Huc facit, quod & ante concubitum vxor aqua & igne accipiebatur. Idque Romuli inuentum esse prodidit *Dionysius Halic. lib. 2.* Eas in matrimonium dedit ritu cuiusque patrio ignis & aquæ societatem inter eos pactus; qui mos durat vsque ad nostra tempora. Quod & ipso nuptiarum die fiebat, & ex eo coniux censebatur tempore: Rationem adferunt hanc, quod hæ duæ res maximæ vitam continent. *Sex. Pomponius.* Vnde *Ouidius:*

At quod in his vita causa est hac perdidit exul,

Hic noua fit coniux hac duo magna putant.

Alii alias adferunt vt *Varro lib. 4.* & *Plutarchus* in quaestionibus his verbis: *Cut* nubentem attingere ignem & aquam iubent? Vtrum, quod horum inter se elementa & principia, hæc fœmina, ille mas sit, atque ille motus exordium infundat, hæc subiecti & materiæ vim? An, quia aqua purgat & ignis expiat? Debet autem munda & sancta, quæ nupta est permanere. An quoniam sicut ignis sine humo exsuccus & aridus est? Sterilis autem & exilis sine igne aqua; perinde mas imbecillis & fœmina seorsim; sed amborum congressus præstat vitæ contubernium: quod non deferendum, sed in consortium veniendum omnis fortunæ, etiamsi nihil boni inter se, nisi ignem & aquam collaturi sint? Ratio Christiano homine digna; cuius adhuc vestigia in *Pandectis* reliqua sunt *l. penult. de donat. inter vir. & uxorem*. Die, inquit, nuptiarum, priusquam ad virum transiret & priusquam aqua & igni acciperetur, id est, nuptiæ celebrarentur. *Varro* aqua & igni mariti vxores accipiebant, quæ verba à *Seruo* citantur *4. Aeneid.* ad illū versum.

Fulsere ignes & conscius ather

Coniugii.

Idem tradit *Festus* his verbis. Sed & aquam & ignem accipiebant nuptæ, quia hæ res † maxime vitam humanam continent. Quo facit illud *Lactantii lib. 2. c. 36.* A veteribus institutum est, vt sacramento ignis & aquæ nuptiarum fœdera sanciantur, quod fœtus animantium calore & humore reparentur & ad vitam animentur. Sed & *Ouidius* in *Fastis* alium adducit morem coniugii initium demonstrantem his verbis.

Ne pigeat tritum niueo cum lacte papauer

Sumere, & exceptis mella liquata fanis.

Quamprimum cupido. Venus est deducta marito,

Hoc bibit, ex illo tempore nupta fuit.

Quod & ipsum die nuptiarum fiebat, pro quibus, vt refert *Volaterranus*, Romæ nunc mel degustandum præbent *lib. 30. Philoto*. Ex eo autem tempore quo conuenissent vir & mulier matrimonium appellatum fuit. Quo spectant verba *Narcissi* *Claudium Cæsarem* alloquentis, cum Cæsaris vxor eo absente *Silio* nupserat & nuptias celebrauerat. Matrimonium *Silii* vidit populus & Senatus & miles, ac vi propere agis tenet urbem maritus. *Tacitus lib. 11.* Item ex eo tempore maritus & vxor nominabantur. Idque ex *Ausonii* Epigrammate colligitur ad vxorem, quibus innuit, se tunc primum mariti & vxoris nomen adeptos, cum vna viuere cœpissent.

Vxor viuamus quod viximus, & teneamus

Nomina, quæ primo sumpsimus in thalamo.

Et in *l. non sine S. germanus C. de bon. quæ lib.* Mariti, inquit, nomen illi soli conuenit qui nuptias contraxit. Item: Significatione nominis maritus vel vxor post matrimonium cæptum intelligitur. Huc spectat illud *Liuii lib. 6. de bello Macedon.*

Nouus

Nouus maritus veluti saginatus nuptialibus canis, ad pugnam processit. Et Ouidius coniugii primam noctem appellat, qua coniuges in lecto collocantur, Epigrammate in Iben.

Sit tibi coniugii nox prima nouissima vite,

Eupoli vt perit & noua nupta modo.

Loquitur autem de Eupoli filio Nicie qui prima nocte ruina thalami oppressus vna cum sposa interiit. Quo spectat illud Apuleii lib. 5. de aureo Asino. Iamque aderat ignobilis maritus & thorum conscenderat & vxorem sibi Psychem fecerat. Et illud Taciti de Agrippina lib. 12. Præualuere hæc Agrippinæ illecebris. Ad eum scilicet Claudium specie necessitudinis crebro veditando pellicit patruum, vt prælata cæteris & nondum vxor potentia vxoria vteretur. Nam vbi fuit matrimonii certa, struere maiora. Vnde colligitur eam fuisse certam matrimonii propter sponsalia non tamen vxorem fuisse. Ad eum autem diem, quo mulier viro iungeretur sponsum & sponsas nominatas fuisse, & pro iis habendos esse ostendunt bonorum autorum testimonia. Apud Lium lib. 6. Decade 2. de Scipione. Inter cætera accepit eam desponsatam Principi Celtibrorum adolescenti, cui Luceio nomen erat. & paulo post. Quum sponsa tua vocata à militibus nostris ad te deducta esset. Item Veniam mihi dari sponsam amantius amanti vellem, tuo; cuius sponsa est, fauceo. Idque expresse statuit Imperator. Cum in te de donationibus, vbi dicitur vt siquidem die nuptiarum facta sit donatio, in ædibus sponsæ in sponsam factam videri: sin in viri ædibus, in nuptam. Iam enim ab eo tempore nupta & non sponsa esse videtur mulier. Quam legem in suam Epitome retulit Harmenopol. lib. 4. T. de sponsal. donatio. Et sponsum definit cum Vlpianus qui nondum est maritus l. 1. pro dote. Die autem nuptiarum sponsa noua nupta dici cæpta est, vel ea nocte, vt ait Festus, qua deducta est. Vt & nouus maritus postridie nuptias in verbo Rapi solet. Et id testantur Ouidius versus.

Eupoli vt perit & noua nupta modo.

Et Martianus Capella in Hymenæo.

Hesperus intactam seruet licet vsq; puellam,

Nuptam videbis Phosphore.

& paulo post.

Aurora exorietis roseis spectabit ocellis

Floris refecti premia.

Et Varro lib. 2. de vita pop. Romani vt est apud Nonium. Cum à noua nupta ighis in face adferretur foco ædilis sumptus. Et postridie nuptiarum, noua nupta libertatem auspiciens vxoriam in domo mariti tem diuinam faciebat. Macrobius lib. 1. c. 15. Et dies tertius siue repotia erat initium nouæ nuptæ Iuris, quod in familia esset habitura. Scaliger lib. 3. Poetices. cap. 101. Et Macrobius eodem cap. Primus dies vecandiae datur, postridie autem nouam nuptam in domo mariti & dominium adipisci.

Sed & matrona à die nuptiarum nominabatur ea, quæ in matrimonium cum

O

viro

viro conuenisset quoad in eo matrimonio maneat, etiam si liberi nulli nati essent, dictamque esse ita à matris nomine non adepto iam, sed cum spe & omine mor-
 15 adipiscendo. Matrem familias t̄ autem appellatam eam, quæ esset in mariti manu mancipioque, aut in eius vi, cuius maritus manu mancipioque esset. Gellius lib. 18. cap. 6. Et Seruius lib. 11. Aeneid. Varro teste Seruio ad versum Virgilii Ecloga 4.

Sparge marite nuce tibi deserit Hesperus Oetam.

Spargendarum nucum eam rationem putabat ut Iouis omine matrimonio-
 16 cum celebraretur, ut noua nupta matrona esset sinit Iuno. Nam t̄ nuce in tutela erant Iouis. Vnde & Iuglandes vocati quasi Iouis glandes. Isidorus libro 17. cap. 7. Nam vxorum duæ erant formæ vna matrum familias, hæ sunt quæ in manum conuenerunt. Altera earum quæ tantummodo vxores habentur. Cicero in Topicis. Conuenire in matrimonium, ego accipio in vnam domum conuenire, ut Plutarchus in symposio. lib. 4. cap. 3. scribit δύνειν οἰκὼν εἰς τὸ αὐτὸ οὐκ ὄντων, id est, duabus domibus in vnam coeuntib. Arnob. lib. 2. Cum in matrimonio conuenitis toga sternitis lectulos & maritorum genios aduocatis. Quod σὺνελθεῖν vocat Mat-
 theus Euangelista cap. 1. Antequam conuenissent scilicet in eandem domum. Id est, [Ad lo.] id est, antequam sociarentur & [nuptiis factis] nuptiis factis eam Ioseph, domum suam duceret à verbo [Schraf.] id est, sociauit communicauit, commercium habuit, quod in textu Syriaco extat. Nam desponsa erat Maria,
 17 sed à Iosepho nondum domum ducta. Et post t̄ matrimonium vna mariti & vxoris domus dicitur. *Lex gere de iudiciis l. cum quadam de iurisdic. omn. iudic.* Ideoque post id tempus mulier virgo non amplius dicitur, cum viro coniuncta sit, etiam si adhuc à marito integra sit. Nam virgo non dicitur, quæ viro coniuncta est. Cicero interrogatus, cur senex virginem duxisset? Cras, inquit, mulier erit. Macrobius Epiphanius contra hæreses lib. 1. Theodoret. in Hieremiam, cap. 18. Quo spectat illud Plauti, in Dyscolo. Virgo sum, non didici verba nupta dicere. Nupta verba dicebantur quæ virginem dicere non decebat. Festus. Quamuis fieri possit, ut aliqua virgo de dote habeat actionem, veluti si nupta & à viro integra maritum
 18 absentem amiserit. Denique l. 6. & l. seq. de ritu nupt. Non t̄ enim concubitus facit matrimonium sed consensus.

Sed obiciat aliquis: Si solus consensus matrimonium constituit neque traditione neque nuptiarum festiuitate, neque domum deductione, aquæ & ignis acceptione, neque benedictione aliisque actibus, qui interuenire solent & hodie interponuntur opus esse? Respondeo; solum consensum, qui matrimonio interponitur, matrimonium quidem constituere: illum autem non verbis tantum, sed rebus ipsis & factis palam declarandum & exprimendum esse, ut de eo certo constare, & si opus sit, doceri & probari possit eum interpositum esse, & apud omnes gentes id obtinuisse & adhuc obtinere & frequentatum esse, bonorum autorum scripta ostendunt. Apud Romanos ut Arnobius & alii testantur vxor in coniugalia fœdera veniebat conditionibus ante quælibet vso fuit & exemptione, quando per exemptionem fiebat ma-

matrimonium, vir post sponsalia facta rogabat, an mulier sibi materfamilias esse vellet: & illa respondebat, velle: & mulier vicissim interrogabat virum; num vir sibi paterfamilias esse vellet? & ille respondebat velle.

Item, quod mulier, quæ coemptionem faciebat ubi in viri domum ingrederetur dicere solebat; ubi tu Caius ego Caia, teste Plutarcho, illisq; verbis paciscebatur æquale cum viro dominium & par imperium domi: unde efficitur conjugalem illum consensum in matrimonio illo quod coemptione frequentabatur verbis expressis interpositum esse.

Consensum autem illis verbis expressum non sufficere existimabant, ea de causa maioris firmitatis causa rebus ipsis & factis voluntatem exprimendam sentiebant in matrimonio farracio, quod simul edebant panem & aquam, & eo ipso testatum faciebant; se in mutuam consuetudinem, cohabitationem & victum etiam si panem & aqua viuendum esset consentire. Quod matrimonii genus à Romulo institutum fuit, authore Dionys. Halicar. eoque diu Romæ non sunt vsi. *Tacitus lib. 4.* & tandem inter solos Pontifices retentum fuit. Ita Sacramento ignis & aquæ nuptiarum fœdera sanciebantur; ut Lactantius loquitur, quando aqua & igni noua nupta accipiebatur. Quod & ipsum die nuptiarum fiebat ut paulo post demonstrabimus. Item quod puella sua voluntate viro daretur, traderetur, à viro acciperetur, duceretur & ex eo tempore possideretur, quo spectant versus Claudiani:

Quid iungere differis

Quam pepigit.

Item:

Et mihi quam verbis desponderat ante puellam

Coniugis ipsius pronuba dextra daret.

Nam ducere, nubere, dare, tradere facti sunt & solis verbis non expediuntur, quo facit illud Lucani:

Iunguntur tacite contentiq; auspice Bruto.

Quæ omnia conjugalis consensus & voluntatis argumenta sunt evidentissima & certissima & probatu facilima; quo spectat & domum deductio, quæ magna solennitate fiebat ut paulo ante ostendimus. Huc accedit nuptiarum festiuitas, ad quas multi inuitantur, testes futuri coniunctionis & fœderis conjugalis & matrimonii consummati. Itaque recte Plutarchus ad conuiuium nuptiale cum plures inuitare consueuerunt, quo ingenuos se esse & ingenuorum parentum filiam vxorem ducere multi sciant & testes sint. Quod & ipsum Demosthenes in oratione in Oenoterem explicat, & Athenæus. Neque enim in tali contractu nullos testes adhibemus, imo his de causis nuptias celebramus. Sanctum est, inquit Athenæus libro 5. ut symposia nuptiarum tempore agerentur, idque tum Deorum nuptialium, tum testimonii cuiusdam causa, de quo paulo post latius. Sed & benedictio & copulatio ea de causa adhibebantur,

○ 2.

& ad-

& adhibentur vt in Ecclesia teste matrimonium coiret & inchoetur, & Deo fœderis tam sancti auctori consecratur matrimonium: vnde Ecclesie futura membra nascerentur quibus omnibus consensus coniugalis tam sponsi quam sponse expresse declaratur non tam verbis, quam rebus ipsis & factis, qui consensus plus valet, quam verbis tantum expressis *l. filium ff. de adili edicto*. Quo spectant verba *Nicolai Pontificis* supra recitata. Sed nuptialia fœdera in conspectu Ecclesie à sponso & sponsa contrahuntur. Ita etiam apud Hebræos † sub Chuppa iungebantur sponso & sponsa Ecclesia teste. Et hic consensus à *Nicolao* Nuptiale fœdus, ab *Arnobio* Coniugale fœdus, à *Tertulliano* Coniunctio maritalis, à *Iustiniano* affectio maritalis appellatur: ab Hebræis cōsensus acceptiones, hoc est, quando sponsa accipitur à sponso, & alter alteri sese tradit, vt iam vnum sint & vna viuere incipiant, & indiuiduam vitæ consuetudinem retineant. Christiani vero † Hebræos secuti in cœtu totius Ecclesie, eaque teste, à sponso & sponsa percontantur & quærunt, num matrimonio coniungi, & indiuiduam vitæ consuetudinem retinere velint, quoad eos mors diuellat & segreget? & ybi ad ea verbis, categoricis responderint, & sibi id placere dixerint, copulantur & iunguntur: quo spectant verba *Nicolai* supra recitata. Nuptialia fœdera in conspectu Ecclesie à sponso & sponsa contrahuntur. Vnde efficitur recte dici: solo cōsensu matrimonium constitui, illum autem verbis & factis exprimi & declarari oportere, vt de eo constare posset. Eo spectant verba *Ciceronis*: Quod matrimonium firmiter stabiliri oportet. Itaque si dubitetur an maritalis vel matrimonialis conuentio intercesserint, ad verba & facta recurrendum est, quibus matrimonialis consensus declaratur, & facta incurrentia in oculos, magis afficiunt, & mouent quam verba. Vnde versus.

Segnius irritant animos demissa per aures

Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus: hoc est, inquirendum est, vtrum vir vel verbis vel factis in matrimonium consenserint, idque probandum verbi gratia: vtrum ei sponsa tradita sit? vtrum nuptiæ factæ? vtrum domum deducta cum aqua & igni accepta, vel mel gustauerit? Vtrum benedictio accesserit, & inde in dubium statuendum. Vtrum sponsalia sint contracta vel matrimonia? vtrum maritus sit an sponso? mulier, sponsa vel vxor. Exempli gratia *l. cum ante C. de donationibus*. Vir die nuptiarum mulieri centum donauit; controuertitur: vtrum à sponso vel marito donatum sit? si à marito, non valet, quod retrahi potest donatio. Mulier enim vxor maritus vxori dare prohibetur. Si à sponso valet. Quare ad probationes recurrendum & siquidem probatum fuerit, eum vt maritum dedisse non valet donatio. Id autem ex eo conuincitur, quod maritus, postquam vel aqua vel igni vxorem accepisset, vel domum duxisset donauerit. Nam hæc facta arguunt matrimonialem consensum & per consequens à marito factam donationem esse, probant. Tamen si deductio in domum mariti matrimonium non constituit, sed arguit, probat, & incertitudinem tollit, cum absque ea de matrimonio nihil certi pronunciari posset, & sponsalia habenda essent,

sent, quæ inter partes conuenissent. Ita mulier absenti nubere potest, dummodo constet de matrimoniali consensu, & disprobetur. Is autem non verbis tantum probatur: sed rebus & factis veluti dixi, nuptiarum festiuitate, deductione domû. Itaq; recte *l. c. l. mulier. absenti per literas præter nuntium nubere posse, si in domum eius deducatur, &c.* Itaque absentem accepit vxorem; deinde rebus: deinde iuxta Tyberim perisset ab vxore lugendum; quod illam aqua & igni acceperit. Nam acceptio vel traditio probat matrimonium contractum esse. *l. deniq; ff. de ritu nuptiar.* Item: Cum sponsalia solo consensu, vt & nuptiæ contrahuntur, oportet nuptialem consensum signis, argumentis & factis in oculos incurrentibus demonstrari ac probari. Matrimonium enim firmiter stabilendum est, vt Cicero loquitur. Eodem spectat lex denique de ritu nuptiarum, vbi mulier absente viro nupsit vir postea à scena iuxta Tyberim periit, quæritur an virum debeat lugere? Et siquidem probatum fuerit eum virum fuisse, lugendum esse, sin sponsus fuisset lugendum non esse. Maritum autem fuisse probatur. Si mulier aqua & igni accepta, si nuptiis tradita, si domum deducta, si copulata, ita si legatum sub conditione fuerit, relictum, si in familia nupsisset non videtur impleta conditio, antequam probetur eam nupsisse. Id autem probatur signis & argumentis vt nuptiarum festiuitate, domum deductione, neque solus consensus in sponsalibus, neque arrha sufficit, aut clandestinus consensus inter virum & vxorem in angulo quodam domi interpositus. Nec tantum domum deductione † sed & aliis signis probatur matrimonium contractum esse, vt si aqua & igni accepta sit mulier, si nuptiæ celebratæ. Itaque si vir die nuptiisque præstituta, antequam ad eam transiret mulier, hoc est, nuptiæ celebratæ sint, centum dederit sponsæ, non vt maritum dedisse videri. Itaque ratum esse. *l. penul. §. virginem de donat. inter virum & vxor.* Quod matrimonium nuptiarum celebratione, aquæ & ignis acceptione demonstratur & probetur non secus ac domum deductione. Eodem spectat. *§. 1. dicta l. seia.* Vbi expresse cauetur sponsum sponsæ die nuptiis præstituto donasse centum aureos, idque antequam nuptiæ essent celebratæ, quæritur vtrum valeat donatio? Et valere ait: neque hic inspicendum an donatio facta sit, antequam sponsa domum deducta esset. Sed tempus nuptiarum celebratarum, vt, si ante nuptias facta sit, valeat: si post nuptias facta sit non valeat, etiam si ante deductionem domum facta sit. Itaq; si sub conditione alicui legatû fuerit, si in familia nupsit impleta est conditio, simulatque ducta est vxor, quamuis nondum in cubiculû mariti peruenerit. *l. cum fuerit ff. de cond. & demõst. ita & festiuitas nuptiarum probat matrimoniû, l. sancimus, C. de nuptiis.* Itaque † adhuc à viro integra est, virum lugere debet, scil. vbi matrimonium vir

contraxerit, non sponsalia tantum, vt recte *Harmenopolus explicat lib. 4. T. 6. & l. deniq; de ritu nuptiarum.* Vnde differentia inter nuptias & sponsalia colligitur.

§.4. SUMMARIA.

- 1 Quando secundum veteres Philosophos, Oratores, Iureconsultos nuptia siue matrimonium dicebatur contractum.
- 2 Post sponsalia semper nuptiis dictus fuit dies.
- 3 Apud omnes gentes nuptia variis ceremoniis celebrata fuerunt & hodie celebrantur quarum multa recensentur.
- 4 Solennitas nuptiarum & festinitas & pampa suspicionem tollit & prolis certitudinem aguit.
- 5 Cœna nuptialis magna conuiuiarum frequentia celebrata fuit.
- 6 Voluntas magis factis quam verbis declaratur.
- 7 Votum quid.
- 8 Solus consensus mutuus in sponsalibus expressus non sufficit ad constituendum matrimonium.

ATque his consentanea sunt, quæ veteres † Philosophi, Oratores, Iureconsulti & Imperatores tradiderunt: nimirum non ante videri matrimonium vel nuptias contractas, quam mulier viro tradita & accepta ductaq; possideretur, & consensus in sponsalibus expressus traditione, copulatione, acceptione, abductione & possessione confirmaretur, & hac ratione nō tantum verbis sed rebus ipsis & factis declararetur, in nuptias contrahentes consensisse. Ideoq; post sponsalia † nuptiis semper dictus fuit dies, ceremoniis solennibusque omnis generis & conuiuio celebris. Quod & Plato fieri iussit *lib. 5. de Repub.* Festa, inquit, quædam erunt legibus designanda, in quibus sponsus & sponsa conueniant, sacra fiant & hymni à poetis nostris nuptiis celebrandis conuenientes. *Halicarnass. περὶ τῶν γαμνηλίων.* Plato *lib. 5. de legibus* nuptiarum inaugurationem fieri debere per sacerdotes, adhibitis sacrificiis atq; precibus scribit. Et apud omnes sane gentes † nuptias variis ceremoniis, sacrificiis, lecta geniali, cœtilena, hymæneo, pompis, spectaculis, saltationibus, repudiis, epithalam'iis & epulis magnificentissimis celebratæ fuerunt & hodie celebrantur. Idque à primis vsque temporibus obseruatum esse arguit historia *Iacob. Genes. 29.* Cui Laban daturus filiam, omnes eius loci incolas inuitauit, & conuiuium nuptiale parauit. Idem ostendit Samsonis nuptiæ *Iud. 14.* quas Augustinus, *super Genes. 4. 989.* dies septem durasse existimat 4. nuptiæ. *Vasthi. 5.* in Cana Galilæa nuptiæ quibus Christus inter fuit. Et aliis in locis cænæ nuptialis & conuiuii fit mentio *Lucæ. 14.* Cum vocatus fueris ab aliquo ad nuptias & *Matth. 22.* Regnum cælorum simile est Regi, qui nuptias filio suo parauit. Item parabola de 10. virginibus, quæ lampadibus sponsum expectarunt. Et *Apocalyp. cap. 19.* Beati qui ad cœnam nuptialem agni sunt vocati. Et vocabulum γάμος, quod *Ioh. 2.* extat Syriacus interpres vertit *inſchtur* id est, conuiuium seu compotatiuncula vel symposium: ad quod cōuiuium complures inuitari consueuerunt, ut ait *Plutarchus* quo ingenuos se esse, & ingenuorum parentum filiam ducere uxorem multi sciant & testes sint. Quod & *Demosthenes* elegan-